

**ORTOPEDİK ENGELLİ ERGENLERİN
AYRIMCILIK DENEYİMLERİ: BİNGÖL İLİ
ÖRNEĞİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYAL HİZMET**

Yücel FİDAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY**

**ORTOPEDİK ENGELLİ ERGENLERİN AYRIMCILIK DENEYİMLERİ:
BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ**

Yücel FİDAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Haziran 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
ARAŞTIRMA PROBLEMİ.....	18
ÇALIŞMA GRUBU	19
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	19
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	21
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	21
1.1. Ergenliğin Tanımı	21
1.2. Ergenlikte Fiziksel (Bedensel) Gelişim.....	23
1.3. Engelli Tanımı	24
1.3.1. Engellilik (handicap)	25
1.3.2. Özürlülük (impairment)	25
1.3.3. Sakatlık (disability)	25
1.3.4. İş görmezlik (disability, disablement, incapacity)	25
1.3.5. Zedelenme-Sapma	26
1.4. Engelliliğe Yol Açan Nedenler	26

1.4.1. Doğum Öncesi (Prenatal) Nedenler	27
1.4.2. Doğum Anı (Natal) Nedenleri.....	28
1.4.3. Doğumdan Sonraki (Postnatal) Nedenler	28
1.5. Engellilik Türleri.....	29
1.5.1. Görme Engelli	29
1.5.2. İşitme Engelli	29
1.5.3. Dil ve Konuşma Engelli.....	29
1.5.4. Zihinsel Engelli	30
1.5.5. Süreğen Hastalık.....	30
1.5.6. Ortopedik Engelli	31
1.6. Engelliliğe Yönelik Modeller	32
1.6.1. Tıbbi Model.....	32
1.6.2. Sosyal Modeli	33
1.7. Dünya’da ve Türkiye’de Engellilik.....	33
1.7.1. Dünyada Engellilik	33
1.7.2. Türkiye’de Engellilik.....	34
2. İKİNCİ BÖLÜM	38
2.1. Ayrımcılık	38
2.2. Ayrımcılık Türleri.....	39
2.2.1. Doğrudan Ayrımcılık	39
2.2.2. Dolaylı Ayrımcılık	40
2.3. Engelli Ayrımcılığı	40
2.4. Engellilere Yönelik Ayrımcılığın Nedenleri.....	41
2.4.1. Ekonomik Nedenler.....	41
2.4.2. Psikososyal Nedenler	42
2.4.3. Duygusal Nedenler	43
2.4.3.1. Şefkat ve Acıma.....	43
2.4.3.2. Korku/Endişe	44
2.4.3.3. Kin/Kızgınlık.....	44
2.4.4. Paternalizm	45
2.5. Engellilik ve Sosyal Hizmet	45
2.6. Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet	48
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	50

3.1. Verilerin Analizi ve Bulgular	50
3.1.1.Engellilik Tanısı ve Tasviri.....	51
3.1.2. Engelli Bireylerin Etkileşim ve İlişki Dünyası	55
3.1.3. Engellilik ve Duygu: Romantik Engellilik Dünyası.....	61
3.1.4. Engellilik ve Fırsat Eşitsizliği	65
3.1.5. Engellilik ve Kamusalılık	67
3.1.6.Gündelik Hayat ve Engellilik Sosyolojisi	69
TARTIŞMA.....	72
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	80
KAYNAKÇA.....	86
TABLolar LİSTESİ	94
ŞEKİLLER LİSTESİ	95
EKLER	96
EK-1: Çocuk Katılımı İçin Ebeveyn Onam Formu	96
EK-2: Çocuklar İçin Yarı Yapılandırılmış Form	98
EK-3: Etik İzin Formu	99
ÖZGEÇMİŞ	101

TEZ ONAY SAYFASI

Yücel FİDAN tarafından hazırlanan “ORTOPEDİK ENGELLİ ERGENLERİN AYRIMCILIK DENEYİMLERİ: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

.....

Tez Danışmanı, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.
21.06.2023

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY(KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emrah APAK (BÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Yücel FİDAN

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmada ortopedik engelli ergenlerin yaşadıkları ayrımcılık konusu çalışılmıştır. Aynı zamanda bu çalışma bir nitel araştırmadır. Bu çalışmaya katılarak değerli görüşlerini bizimle paylaşan tüm katılımcılara,

Araştırma boyunca beni dinleyen ve değerli fikirleri ile beni yönlendiren değerli danışman hocam Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY'a,

Tez jürimde yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN'e ve Dr. Öğr. Üyesi Emrah APAK'a,

Araştırma konumu belirlemede yardımcı olan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Yunus BUCUKA'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir İNAK'a,

Değerli fikirlerine her zaman önem verdiğim hocalarım sosyolog Dr. Öğr. Üyesi Vefa ADIGÜZEL'e ve sosyal psikolog Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih BÜKÜN, Arş. Gör. Adnan AYDINTÜRK ve Ümmü Gülsüm Aslı Nur DOĞAN'a,

Bir üyesi olarak her zaman gurur duyduğum geniş ailemden; amcalarım, halalarım, Dedem Zübeyt, Annem Müyesser, Babam Yakup, Kardeşlerim Yılmaz, İbrahim, Kader, Asya ve Sevdâ FİDAN'a olmak üzere tüm aile fertlerime,

Manevi desteklerini her an yanımda hissettiğim sevgili eşim Şükran'a ve dünyalar tatlısı güzel kızım Elif Duru'ya teşekkür ediyorum.

ÖZ

Tüm engellilerin, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmeleri oldukça önemlidir. Toplumda, özellikle kırılgan gruplara yönelik bazı ayrımcılıklar yaşanabilmektedir. Bu kırılgan gruplar arasında ayrımcılığa maruz kalan ortopedik engelli ergenler de bulunmaktadır. Ortopedik engelli ergenlerin, okul, aile, yakın ilişkiler, sosyal hayata katılım, hizmetlere erişim ve ulaşımında ne tür ayrımcılıklara uğradıkları ortaya koymaya çalışılmıştır. Ortopedik engelli ergenlerin, engellilik deneyimleri doğrultusunda yaşadıkları ayrımcılık sorunsalı ele alınmıştır. Bu bağlamda ortopedik engelli ergenlerin maruz kaldıkları ayrımcılık boyutları ve alanları analiz edilmiştir. Ortopedik engelli ergenlerin, deneyimledikleri sorunlar ve ayrımcılık karşısında ne hissettikleri ve yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Ortopedik engelleri nedeniyle ayrımcılık hakkındaki bireysel ve toplumsal düşüncelerini anlamaya yönelik verileri toplamak amaçlanmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, araştırmanın amacına uygun, 12-18 yaş arası 16 ergen katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma, Bingöl il sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Ölçüt (kriter) örnekleme türü seçilmiştir.

Araştırmadan elde edilen önemli bulgular şu şekildedir; Araştırmaya katılan ortopedik engelli ergenlerin büyük bir bölümü erkek, eğitime devam eden, bekâr ve 12-18 yaş grubundan oluşmaktadır. Kendilerine yönelik ‘özürlü’, ‘sakat’ gibi kavramların kullanılmasını istemediklerini, bu kavramların dışlayıcı ve ayrımcı söylem taşıdığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, arkadaş ediniminde bazı zorluklar yaşamaktadırlar. Bu yüzden sosyalleşmeleri akranlarına nazaran daha az olması sosyal ortamdan izole bir hayat yaşamalarına neden olmuştur. Sosyal ortamlara yeterince kadar katılamayan ortopedik engelli ergenler, sosyal medyada daha çok vakit geçirmektedirler. Ortopedik engelliler birey için uygun fiziksel çevrenin tasarlanmadığı ya da ortopedik engelli bireyler göz ardı edildiğinden erişimde zorluk yaşamaktadırlar. Fiziksel çevrenin ve binaların ortopedik engellilere uygun tasarlanmadığı için ortopedik engellilerin hayata katılımı kısıtlanmakta ve bağımsız hareket etmesini zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergen; Engelli; Ortopedik; Engelli; Ayrımcılık; Engelli Ayrımcılığı

ABSTRACT

It is very important that all persons with disabilities live a life worthy of human dignity. In society, some discrimination may be experienced, especially against vulnerable groups. Among these vulnerable groups, there are also orthopedically disabled adolescents who are exposed to discrimination. It was tried to reveal what kind of discrimination orthopedically disabled adolescents face in school, family, close relationships, participation in social life, access to services and transportation. The problem of discrimination experienced by orthopedically disabled adolescents in line with their disability experiences is discussed. In this context, the dimensions and areas of discrimination experienced by orthopedically disabled adolescents were analysed. The problems experienced by orthopedically disabled adolescents and their feelings and approaches in the face of discrimination were emphasised. It was aimed to collect data to understand their individual and social thoughts about discrimination due to orthopaedic disabilities.

A qualitative research method was used in this study. The interview technique, one of the qualitative data collection techniques, was used. The sample of the research consists of 16 adolescent participants aged 12-18 years who are suitable for the purpose of the research. The research was conducted within the borders of Bingöl province. Criterion (criterion) sampling type was selected.

The important findings obtained from the research are as follows; most of the orthopedically disabled adolescents who participated in the research were male, continuing their education, single and in the 12-18 age group. They stated that they did not want to use terms such as 'disabled' and 'crippled' and that these terms carry exclusionary and discriminatory discourse. Participants have some difficulties in making friends. Therefore, the fact that their socialisation is less than their peers has caused them to live an isolated life from the social environment. Orthopaedically disabled adolescents who cannot participate in social environments sufficiently spend more time on social media. Orthopaedically disabled people have difficulty accessing because the physical environment suitable for the individual is not designed, or orthopedically disabled

individuals are ignored. Since the physical environment and buildings are not designed to be suitable for orthopedically disabled people, the participation of orthopedically disabled people in life is restricted, and it is difficult for them to move independently.

Keywords: Adolescent; disabled; orthopaedic; disabled; Discrimination; Disability
Discrimination

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Ortopedik Engelli Ergenlerin Ayrımcılık Deneyimleri: Bingöl İli Örneği
Tezin Yazarı	Yücel FİDAN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	21.06.2023
Tezin Alanı	Sosyal Hizmet
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	101
Anahtar Kelimeler	Ortopedik Engel, Ergen, Engellilik, Ayrımcılık, Engelli Ayrımcılığı

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Examining the Level of Discrimination in Adolescents with Orthopedically Disabled: The Case of Bingol Province
Author of the Thesis	Yücel FİDAN
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	21.06.2023
Field of the Thesis	Social Work
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	101
Keywords	Orthopedic Disability, Adolescent, Disability, Discrimination, Disability Discrimination.

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviri
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
diğ.	: Diğerleri
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	: Editör
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
ÖDAÖ	: Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi
ÖZİDA	: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
vd.	: Ve Diğerleri
vb.	: Ve Benzeri
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu, ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık deneyimlerinin incelenmesidir. Bu bağlamda ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık deneyimlerine ilişkin görüşlerine yer verilmekte ve bu görüşler ayrımcılık açısından yorumlanmaktadır.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak da görüşme tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2008, s.34) göre nitel araştırma *“gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarılması için nitel bir sürecin izlendiği araştırma”* şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmada, ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılığa yönelik düşüncelerinin ortaya konulmasıdır. Ortopedik engelli ergenlere yönelik ayrımcılığın sosyal hizmet açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, ayrımcılık konusunun sosyal hizmetin bilgi, beceri, değer temelinde ele alınması; ayrımcılığın sonuçlarının ortaya konulması; fiziksel olarak bazı farklılıkları olan ve ayrımcılığa maruz kalan dezavantajlı bireylerle çalışmak oldukça önemlidir. Dezavantajları bulunan bu kişilerin mevcut durumlarının hassasiyeti göz önünde bulundurulması gerekir. Fiziksel farklılıklarından dolayı ayrımcılığa uğrayan bireyler ve gruplar için geliştirilecek tüm mesleki müdahale ve sosyal hizmet uygulamalarında teorik bir bilgi kaynağıdır. Özgün bir araştırma olması yönüyle önem arz etmektedir.

Literatür taraması yapıldığında bazı çalışmalarda tüm engelli gruplarını ele alındığı ve bazı çalışmalarda ise ortopedik engellilere yönelik çalışmaların olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar; Erol Karaca ve Nam (2021) Kronik Bir Sosyal Sorun: Engellilere Yönelik Ayrımcılık; Öztürk (2014) Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ayrımcılık: Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri; Başbakkal ve Bilsin (2014) Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Çocuklar; Akbulut’un (2012) Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma)

Ekseninde Engelli Ayrımcılığı; Nazlı (2012) “ Öteki Beden: Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik; Kaldık (2022) Görme ve Ortopedik Engelli Bireylerin Deneyimledikleri Sorunlar Çerçevesinde Kamu Kurumlarından ve Toplumsal Yapıdan Temel Beklentileri; Mülayim ve Pala Azsöz (2020) Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilerin Sosyal Hayata Katılımında En Büyük Engel; Yapılı Çevrede Yaşanan Problemler ve Çözüm Önerileri; Alkan Meşhur’un (2011) Ortopedik Engellilerin İstihdamında Tele Çalışmaya İlişkin Tutumlar Açısından Bir Uygulama, şeklindedir. Bu çalışma ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılığa ilişkin görüşlerinin bütüncül bir şekilde incelenmesi için büyük bir önem taşımaktadır. Bu ortopedik engelli bireylerin aile, arkadaş, okul ve diğer sosyal ortamlarda herhangi bir ayrımcılıklarla karşılaşp karşılaşmadıklarını ortaya koymak önemlidir.

Bu araştırmanın sosyal bilimler başta olmak üzere, sosyal hizmet literatürüne katkıda bulunan bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılığa uğrama durumları incelenmiştir. Bu çalışmada yöntem olarak nitel yaklaşım metodunun kullanılmıştır. Nitel yaklaşım metodunun kullanılması da yaşanan deneyimlerin derinlemesine bir şekilde incelenmesini sağlamıştır.

Bu çalışmanın sonuçları daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalar için önemli katkısı olabileceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, genelde hakkında az şey bilinen bir konuyu derinlemesine anlama amacı için kullanılır. Ancak derinlemesine görüşmeler yoluyla istenilen bilgilere ulaşılabilir (Creswell, 2013). Bir başka tanıma göre Nitel araştırma özellikle pozitivist paradigmlar dışındaki bilgilerin genişliğinden ziyade, derinliğinin ortaya çıkarılmasıdır (Boddy, 2016).

Kümbetoğlu’na (2015, s.34) göre nitel araştırmalarda sürecin en önemli adımı, araştırmacının hangi sorulara cevap aradığı ve elde ettiği cevapların niteliğinin ortaya konması olarak belirtmektedir. Ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılığa yönelik görüşlerine odaklanılan araştırmada ortopedik engellilere göre engellilik ile ayrımcılık arasında ne tür ilişkiler olduğu ve kendilerine yönelik hangi eylemleri ayrımcılık olarak algıladıkları bağlamında betimlemeler ve analizler yapılması amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Ergenlerin, engellilik ve ayrımcılığa yönelik görüşlerini belirlemek ve betimlemek amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yönteminin kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin başlıca nedenleri; araştırma sürecinde durağan olmayan ve karmaşık bir yapıya sahip olan olay ve olguları derinlemesine incelemek, sayısal bilgi toplamak yerine yorumlamaya odaklanmak, katılımcılarla doğrudan görüşmeler yapılarak verilere daha doğal ve betimleyici bakış açıları sağlamak içindir bu yöntem tercih edilmiştir.

Bu araştırmada ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılığa yönelik görüşlerini değerlendirmek için nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımda, insanların “neyi” ve “nasıl” yaşadıkları anlatılır (Moustakas, 1994). Fenomenoloji araştırma deseni, günlük yaşamda karşılaşılan ancak hakkında derin ve ayrıntılı bilgi elde edilemeyen olgular üzerine yoğunlaşır. Fenomenolojik desende verilerin kaynağı, araştırmanın konusu olan durumu yaşamış veya bu durumu yansıtabilecek kişi ve gruplardan elde edilmesi planlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 78-80). Fenomenolojik desende hedef grubun “hafife alınan” veya “zaten bilindiği varsayılan” bir kez daha incelenen deneyimleri, bu sayede ortaya yeni veriler çıkabilir ve/veya unutulmuş veriler yeniden ortaya çıkartılabilmektedir (Laverty ve ark., 2003, s.22). Bu çalışmada, konunun deneyimlere yönelik olduğu için bu desen seçilmiştir.

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 18.05.2023 tarih ve 2023/-04-18 sayılı izni (Ek-3) alınmıştır. Gerekli izinlerin alınmasının ardından Bingöl İli Merkez İlçesinde bulunan toplam beş farklı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezindeki gidilmiş ve orada bulunan ergenlerden veriler amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan Ölçüt (Kriter) örnekleme yöntemi kullanılarak toplanmaya başlamıştır. Ölçüt (Kriter), bu örnekleme yönteminde esas olan araştırmacı tarafından önceden belirlenen bazı kriterler ve bu kriterlerin tümünü karşılayan tüm durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 140).

Veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmede tamamen standartlaştırılmış ile hiç standardize edilmemiş arasında bir yerde ve bu sorular katılımcılara sistematik ve tutarlı bir sırada sorulur ama katılımcının bu sorular dışın çıkma özgürlüğü vardır. Katılımcının verdiği cevaplara göre planlanmamış ek sorularla görüşme gerçekleştirilir. Katılımcılar

kendilerine yöneltilen bu sorunlara verdikleri cevapları derinleştirebilirler. Yarı-yapılandırılmış görüşmede belli varsayımlar vardır ve katılımcıya sorulan sorularda kesin ve açık ifadeler bulunması gerekir. Burada önemli olan katılımcının dil gelişimine ve kelime bilgisine uygun olunmasına dikkat etmek gerekir (Berg ve Lune, 2015; 136,137). Nitel araştırma olarak yürütülmüş olan Bingöl il merkezinde yaşayan ve ölçüt örnekleme yöntemi ile ulaşılan toplam 16 ortopedik engelli ergen ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler 16.09.2022 - 02.10.2022 tarihleri arasında yüz yüze yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere başlanmadan önce katılımcı adaylarına araştırmanın konusu, amacı ve görüşmenin içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcı adaylara kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı anlatılmış ve adayların sordukları sorular cevaplanmıştır. Daha sonra katılımcı adaylarına araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuş ve katılmak istediğini sözlü olarak beyan eden katılımcıların ebeveynleri ile görüşülmüş ve ebeveyn onam formu yazılı olarak imza karşılığında onam alınarak görüşmeler yapılmıştır. Her katılımcıyla yalnızca bir kez görüşülmüştür. Her bir görüşme ortalama 30 dakika civarı sürmüştür.

Görüşmelerde kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu (Ek-2) kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu'nda kişisel bilgi sorularının yanı sıra ortopedik engelleri nedeniyle karşılaştıkları ayrımcılığa ilişkin açık uçlu sorular yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda, ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık konusundaki görüşlerini ortaya çıkarmak için ilgili literatür kullanılarak 12 açık uçlu soru sorulmuştur. Ayrıca görüşme sırasında belirlenen açık uçlu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda yeni sorular sorulmuştur.

Görüşmeler, katılımcılardan alınan izinler doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Bu ses kayıtları daha sonra bilgisayar ortamında dinlenerek yazılı metne dönüştürülmüştür. Gerekli gizliliği sağlamak için katılımcılar; K1, K2, K3, ... K15 ve K16 şeklinde kodlanmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplardan oluşan veriler betimsel ve tematik analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Verilen cevaplar arasındaki benzerlikler dikkate alınarak belirli temalar oluşturulmuştur. Çarpıcı olduğu düşünülen cevaplar doğrudan alıntılar şeklinde verilmiştir. Katılımcıların görüşme sırasında sorulan sorulara doğru cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

ARAŞTIRMA PROBLEMİ

İnsanların engelli bireylere yönelik bakış açılarında zaman içinde değişimler olmuştur. Özellikle son yıllarda kitle iletişim araçlarının gelişimi ve doğru kullanılmasıyla, engelli bireyleri anlamayı ve farklılıkları hoş karşılamakla ilgili kamu spotları yapılmaktadır. Yapılan bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları insanlarda mutlaka olumlu değişimler yaratmıştır. Özellikle yapılan literatür çalışmalarında eski dönemlerde engelli bireylere yapılan ayrımcı muamele ve dışlayıcı tutumlar çok fazla olduğu görülmektedir. Kamusal ve resmi ortamda engelli olan ve engelli olmayanlar arasında herhangi bir ayrımcılık yapılmaması gerektiği uluslararası antlaşma ve ulusal mevzuatta yer verilmektedir. Fakat yine de toplumda bazı istenmeyen uygulamalar olmaktadır. Engellilerin yaşamış olduğu birçok problem vardır. Bu problemlerden biri de maruz kaldıkları ayrımcılıktır. Ayrımcılığa çok farklı çeşitlerde ve boyutlarda maruz kalabilirler. Bu nedenle bu çalışmanın araştırma problemini “Ortopedik engelli ergenler ne tür ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar?” sorusu oluşturmaktadır.

Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- 1) Engelli, sakat, özürlü, kısıtlı vb. gibi kullanımlardan hangisi daha uygundur?
- 2) Aile içerisinde ortopedik engelli ergene yaklaşım, diğer üyelere yaklaşıma göre değişmekte midir?
- 3) Ortopedik engelli ergen, kardeşleri tarafından ayrımcılığa uğramakta mıdır?
- 4) Ortopedik engelli ergenler arkadaşlık kurmakta zorluk yaşamakta mıdır ve arkadaşlık ilişkilerinde ayrımcılığa uğramakta mıdır?
- 5) Ortopedik engelli ergenlerin karşı cinsle ilişki kurma durumları nasıldır?
- 6) Ortopedik engelli ergenler okulda öğretmenleri tarafından ayrımcılığa uğramakta mıdır?
- 7) Ortopedik engelli ergenler, sosyal hayatta insanlar tarafından ayrımcılığa uğramakta mıdır?
- 8) Ortopedik engelli ergenler boş zamanlarında herhangi bir aktiviteye katılmakta mıdır?
- 9) Ortopedik engelli ergenler toplumda en sık hangi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?

ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma, Bingöl ili merkez ilçede yaşayan 12-18 yaş arası ortopedik engelli ergenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu ölçüt (kriter) örnekleme tekniği ile seçilen 6 kadın ve 10 erkek olmak üzere 16 ortopedik engelli ergenden oluşturmaktadır. Araştırma grubu içerisinde Bingöl il merkezinde yaşayan 12-18 yaş arası 16 ortopedik engelli bireye görüşme formu uygulanmıştır. Veriler merkez ilçede yaşayan ortopedik engelli ergenlerle birebir görüşmeler sonucunda toplanmıştır. Katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yüz yüze görüşülmüştür. Katılım gönüllülük esasına göre yapılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada Bingöl ili merkez ilçede ortopedik engelli ergenlere yönelik görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formunda sosyo-demografik sorular ile birlikte iki bölümden oluşan toplam 12 soru bulunmaktadır. Literatür taramasının ardından, yapılan bu araştırmada ortopedik engelli bireylerin sosyo-demografik özellikleri, yakın ilişkiler, aile içi ilişkiler, ulaşım, çevre koşulları ve eğitim alanlarında hizmetlerden faydalanma durumları ve bu alanlarda karşılaştıkları güçlükleri ile ilgili düşüncelerini anlamaya yönelik veri toplanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada katılımcılara yöneltilen sorular doğrultusunda ortopedik engelli ergenlerin karşılaştıkları ayrımcılık sorunu ile bu sorununa ilişkin duygu ve düşünceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın sınırlılığı, ortopedik engelli ergenlerin maruz kaldıkları ayrımcılıkla ilgili çok fazla çalışma olmamasıdır. Bu durum çalışmanın betimsel modelde yürütülmesine yol açmıştır.

Araştırma grubu seçilirken aşağıdaki kriterler dikkate alınmıştır:

- 12-18 yaş arasında olmak.
- Sağlık kurumuna başvurmuş ve sağlık kurulu tarafından en az % 40 oranında fiziksel engelli olmak.
- Bilişsel, zihinsel, algılama ve düşünme sürecini etkileyecek bir zihinsel engelle sahip olmamak.

- Ortopedik engel dışında herhangi bir engeli olmaması (zihinsel, görme, işitme engelli olmaması).

12 yaş ve üzeri çocukların seçilmesinin nedeni bilişsel, zihinsel ve ruhsal olarak belli bir olgunluğa ulaşmış olmaları ve deneyimlerini daha sağlıklı bir şekilde aktarabilmeleridir.

Çalışmanın ilk zorluğu katılımcı bulmaktı. Örneklem grubunu oluşturan 12-18 yaş grubundaki ortopedik engelli bireylere ulaşmak oldukça güç olmuştur.

İkinci zorluk, araştırmaya katılması teklif edilen birçok potansiyel adayın araştırmaya katılmaya istekli olmadığını belirtmesidir. Bu nedenle çok sayıda olası görüşme gerçekleştirilememiştir.

Diğer bir zorluk da, görüşme sırasında birkaç adayın ortopedik engelinden dolayı ayrımcılığa uğramasıyla ilgili sorulan sorulardan dolayı rahatsız hissettiğini belirten adayların devam etmek istemediklerini ve görüşmeyi bitirmek istediklerini belirtmeleridir. Bunun üzerine görüşme sonlandırılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ergen, engellilik, engellilik türleri ve engelliliğin Dünya’da ve Türkiye’deki yaygınlığına ilişkin tanımlar yapılmıştır.

1.1. Ergenliğin Tanımı

Batı terminolojisinde "ergen" kelimesinin karşılığı “adolescent” dır. Bu kelime “adolescere” fiilinin kökünden gelmektedir. Latince olgunlaşma ve büyüme anlamlarına gelmektedir (Çelen, 2007, s.9). Ergen kelimesi yapı bakımından bir durumu belirtmekten ziyade, bir işleyişi belirtmektedir (Yavuzer, 1993, s.277). Ergenliğin tanımı Antik Yunan filozofu Aristoteles'e kadar uzanır. Ergenlik kavramı; Aristo döneminden günümüz modern çağına kadar pek çok değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Başka bir tanıma göre, çocukluktan olgunluğa geçiş aşaması olan ergenlik, yeni davranışların ve deneyimlerin yaşandığı, kişide biyolojik ve toplumsal olarak kalıcı olarak değişikliklerin ortaya çıktığı ve anlaşılmanın zor olduğu dönem olarak tanımlanmaktadır (Cansever, 2013, s.193).

Ergenlik dönemi; değişimin ve gelişimin hızlı olduğu karşılaştırma ve fırsatları değerlendirmek için uygun bir dönemdir. Kişinin hayatında ergenlik döneminde meydana gelen bu hızlı değişim, yaşamın başka hiçbir döneminde bu kadar hızlı bir gelişim ve değişim evresi yaşayamaz. Bu evrede bedenlerimiz, anlayışlarımız, becerilerimiz ve kişilerarası ilişkilerimiz farklılık göstermektedir (Yalom, 2008: 11). Erik Erikson, bu evrenin ana görevinin kimlik kazanmak olduğunu öne sürmektedir (Yalom, 2008, s. 23).

Bu evre, Piaget'nin "Bilişsel Gelişim Dönemlerinde 12 yaş ve üzeri olan "Soyut İşlemler" evresine karşılık gelmektedir. Soyut düşünce dönemindeki yetişkinler varsayımlarda bulunabilir, sonuç çıkarabilir ve hem somut hem de soyut bir bakış açısıyla problemlere yaklaşabilir ve karmaşık durumları fark edebilir (Eraslan, 2011, s. 2).

Ergenlik, çocukluk döneminin bitişi ile bireyin fizyolojik olarak yetişkinliğe ulaşan gelişim süreci içerisinde geçen gelişim dönemi olarak görülmektedir. Bu

dönemde, fizyolojik olarak kızlarda adet görme ve meme büyümesi ile ilişkilidir; Erkeklerde yüz kıllarının çıkması ve sesin kalınlaşması ile başlayan ve genellikle 13-22 yaşlarını kapsayan bir gelişim dönemidir. Bulûğ çağına ermesiyle, biyopsikososyal açıdan ergende sosyal yaşamda sorumluluk alma dönemidir. UNESCO'nun tanımına göre; Bireyin okuduğu ve geçimini sağlamaya çalıştığı için ekonomik bağımsızlığını elde edemediği, medeni durumu nedeniyle bekâr kabul edilen gelişim dönemidir. Ergenlik döneminin yaş aralığı UNESCO tarafından tanımlanan ergenlik dönemi 15-25 yaş arası belirtilirken, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanımında ise 12-25 yaş arası olarak değerlendirilmektedir (Koç, 2004, s.233).

Ergenlik dönemi için belirtilen ergenliğin başlama ve bitiş yaş sınırı birbirinden farklıdır. UNESCO'nun tanımında ergenlik dönemi yaşı 15 ile 25 yaş arası olarak gösterilmektedir (Güney, 2018, s.4).

Ergenlik hem fiziksel hem de psikolojik olarak birçok değişikliğin yaşandığı bir dönemdir. Erkeklerde testosteron ve kızlarda östrojen büyük miktarlarda salgılanır. Vücutta büyüme ve değişimler hızla gerçekleşir (Cüceloğlu, 1990, s.345).

Ergenlik; birden çok farklılığın birlikte görüldüğü psikososyal, fiziksel ve biyolojik bir süreçtir. Bu farklılıkların deneyimlendiği süreçte ergen bireyler; kendilerini, ailelerini ya da çevredeki insanları tehlikeye atabilecek riskli davranışlar içerisinde olabilmektedir. Risk içerikli bu davranışlar; genetik, biyolojik ve kişilik örüntüleri çerçevesinde ergenin çevresel etmenlerle entegrasyonu neticesinde oluşmaktadır. Risk içerikli davranışlar bakıldığında toplumsal normlara aykırı yaklaşım, sigara içme, alkol ya da maddeyi kötüye kullanma, riskli araç kullanma (alkollü, hızlı, ehliyetsiz), erken dönem cinsel yaklaşımlar, evden ya da okuldan kaçma, okulu bırakma, derslere yönelik isteksizlik, mesleki ya da toplumsal yeteneklerde başarısızlık, sağlıksız yeme davranışları veya donuk hareketsiz hayat ifade edilmektedir (Peterson ve ark., 1999).

Ergenlik, biyolojik, psikolojik ekonomik ve toplumsal olarak bir geçişler sürecidir. Bu döneme giren gençlerin cinsellikle ilgilenmeye başlaması, daha akıllı ve üst düzey bir düşünür daha v iyi kararlar alabilecek dönemdedirler. Daha bağımsız olurlar, gelecekleri ile ilgili planlar yaparlar ve kendilerinin daha fazla farkına varırlar (Steinberg, 2013, s.21). Bu dönemin özellikleri gereği ergenler hayatları ile ilgili karar alıp gelecekleri hakkında bağımsız planlar yaparlar.

Bir insan bugünün ve gelecekte ortaya çıkabilecek problemleriyle doğru bir şekilde mücadele edecekse, bebeklik döneminden, ergenliğe ve ergenlik döneminden sonra yetişkinlik dönemlerine doğru bazı özel davranışları kazanması gerekmektedir. Ergenin bu dönemde başarması gereken en önemli yaşam görevleri arasında beden özelliklerini onaylaması ve etkin bir şekilde bedenini kullanması gerekmektedir. Ergenlik dönemiyle beraber ergenin vücudunda bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişimler başlıca; boy, ağırlık, bedensel ve cinsel değişim ve gelişimlerdir. Vücuttaki bu değişimlerden herkes memnun kalmayabilir. Bir kız ya da erkek kendi vücudundan hoşnut olmayabilir. Bazı sorgulamalar yapabilir. Buradaki gelişim görevi olan beden özelliklerini onaylaması ve etkin bir şekilde bedenini kullanmasını öğrenmesi gerekir (Gander ve Gandiner, 2010, s.440).

Ergenlik, her bireyin yaşamının önemli bir dönemini kapsayan bir süreçtir. Ancak bu dönemde bireysel farklılıkların olduğu bilinmektedir. Tüm ergenler bu döneme aynı hızda girmez, bazıları daha hızlı veya daha yavaş olabilir. Ergenlik döneminde biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal birçok değişiklik meydana gelir. Bu dönemde ergenin mücadele edeceği birçok değişiklik vardır. Ergenlerin bu zorluklarla uyum içinde ve başarılı bir şekilde baş edebilmeleri için önemli değişim süreçlerinden geçmeleri gerekmektedir. Ergenler, gelişimsel zorluklarla başarılı bir şekilde baş edemediklerinde olumsuz psikolojik, duygusal ve davranışsal sorunlarla karşılaşabilirler (Geldard ve Geldard, 2013, s.4).

Normal beden imgesine sahip ergen pozitif bir benliğe daha yatkındır. Bir insanın beden imgesini meydana getiren, birden çok etkenin etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Bu etkenler, bireyin nasıl görüldüğü ile ilgili fantezileri, düşünceleridir. Akranlarına göre geç veya erken olgunlaşması bu etkenlerden en önemlidir. Ergenin karşı cinsten akranlarıyla olgun ve yeni yeni ilişki kurma görevi bulunmaktadır. Bu durum ergenin, başarısını veya başarısızlığını etkileyecektir (Gander ve Gandiner, 2010, s.451).

1.2. Ergenlikte Fiziksel (Bedensel) Gelişim

Ergenlik, bebeklik ile birlikte fiziksel değişimin en hızlı olduğu ikinci dönemdir. Fiziksel olarak en yoğun büyüme ve gelişme yaşantıları genellikle ergenliğin 12-16 yaşları arasında meydana gelir. Biyolojik olarak; cinsel ve fiziksel olarak gelişim

yönünde ergenlik, çocukluğun henüz olgunlaşmayan durumdan yetişkinliğin cinsel yönden olgunluğa geçişidir (Koç, 2004, s.234). Bu dönemde endokrin bezlerden damarlara büyüme ve üreme salgıları verilir. Birçok değişiklik bu hormonların salgılanmasıyla başlar. Bu dönemde kız ve erkek çocuklar hızla büyürken, birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerin ortaya çıkmasıyla, kemiklerin hızlıca uzaması, vücut kas ve yağ kütlesindeki artışlar, solunum ve genel sistem gelişmeler, hormonal sistem değişimler, ikincil cinsiyet karakterlerinin ve üreme organlarının gelişimi ve bu dönemde ortaya çıkar (Arı, 2003).

Ergenlik, kişinin cinsel olarak olgunlaşmaya başladığı, çocukluk döneminin sonu ile ergenliğin başlangıcı arasındaki dönemdir. Bu dönem 'bir veya iki' yıl sürmektedir. En hızlı büyüyen ve gelişen dönemlerden biridir. Bu dönemde insan vücudunda hızlı değişimler meydana gelir (Gander ve Gandiner, 2010, s.444).

Büyüme hormonu, tiroit hormonları ve androjenlerin birlikte salınması, boy ve kilo alma oranını uyarır. Vücut büyüklüğündeki bu geniş kapsamlı artış, ergen büyüme atağı olarak adlandırılır. Erken büyüme hamlesinde en önemli şey sadece boy uzaması ve kilo alımı değil, artışın hızlı olmasıdır. Bu dönemde ergenin fiziksel özelliklerinde hızlı bir büyüme ve değişim olur (Steinberg, 2013, s.21).

1.3. Engelli Tanımı

5378 Sayılı Kanun'da engelli tanımlarken, kişinin fiziksel, ruhsal zihinsel ve duygusal olarak çeşitli düzeylerde kayıpları olan ve bu kayıplarından ötürü toplumdaki diğer insanlarla eşit koşullarda tam ve etkin bir biçimde katılması kısıtlanan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Madde 3) (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Toplumda engelliler genellikle “engelli”, “özürlü”, “çürük” ve “sakat” olarak anılır. Engellilik, zihinsel ya da bedensel işlevlerdeki kayıp sonucunda meydana gelen kısıtlılıkları ifade etmek için bir kavramdır. Engelliler, günlük hayata katılabilmek ve aktivitelerini yapabilmek için bazı yetersizlikler yaşarlar. Bu yüzden başkalarının desteğine ihtiyaç duyabilirler (Yavuz, 2016, s.4).

1.3.1. Engellilik (handicap)

Yaşı, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlerden kaynaklanan engellilik ve sakatlık, engelli kişi için normal olan bir işlevin yetersizliği veya eksikliğidir. Eksik kalan işlev, bir etkinlikle sınırlı olmayıp yaşamı oluşturan rolleri de kapsamaktadır (Baykan, 2000).

1.3.2. Özürlülük (impairment)

Bireyin anatomik yapısındaki ve işlevlerindeki fizyolojik, psikolojik olarak meydana gelen eksiklik ya da anormalliktir (Baykan, 2000). Özürlü kavramı insan ve canlı varlıklar için kullanılması tercih edilmemektedir.

İnsanlar yaşadıkları sürece yaşa, cinsiyete ve sosyal ve kültürel faktörlere bağlı bazı rolleri bulunmaktadır. Birey yetersizliğine bağlı olarak bu rolleri gerektiği gibi yerine getiremezse buna özür-engel denmektedir. Yani bireyden belli zaman içerisinde yapılması gereken bir şeyi yetersizliği nedeniyle yapamazsa bu yetersizlik özür-engele dönüşür. İşitmesinden dolayı yetersiz durumdaki bireye, yani işitmeyen, konuşamayan çocuğa okulda ve sosyal hayatta sözlü iletişime bağlı rollerini istenildiği gibi yerine getiremez ve isteyeceğini rolleri alamaz bu yüzden yetersizliği o birey için engele dönüşmüş olur (Özsoy, Özyürek ve Eripek 1996, s.5).

1.3.3. Sakatlık (disability)

Sakatlık, insanda ortaya çıkan ruhsal veya bedensel kökenli her türlü eksiklik ve bozukluk. Bu bozukluklar bireyin işlevlerinde herhangi bir kısıtlamaya neden olmayacağı gibi önemsiz olabilir. Aynı zamanda bireyin fonksiyonlarını kısıtlıyor da olabilir. Bununla birlikte meydana çıkan duruma “iş görmezlik” denilmektedir (Karademir, 2008, s.4).

1.3.4. İş görmezlik (disability, disablement, incapacity)

Kişinin engelinin, kişinin fiziksel veya zihinsel işlevlerini yeterli ve gerektiğinde sürdürmesine engel olmasıdır. Örneğin: kollardaki veya bacaklardaki kırıklar, felç gibi

durumlar bireyin fonksiyonlarını sınırlar veya tamamen engeller. Bu durum bireyi işini yapamaz hale getiriyorsa “engelli kişi” olarak anılır (Karademir, 2008, s.4).

1.3.5. Zedelenme-Sapma

Kişinin fizyolojik, psikolojik ve anatomik özellikleri açısından geçici veya kalıcı tarzda bir yeti kaybının olması, yapısal veya işlevsel bozukluğunu ifade etmektedir. Bedenin bir parçasının, uzvunun eksik olması veya gerektiği kadar işlevselliğinin olmamasıdır. Kişinin, örneğin bacağının olmaması, kolunun felçli olması, parmaklarını kullanamaması, iyi görme, iyi duymamanın olmayışı veya mental gerilik gibi süreçler zedelenmeyi ifade etmektedir. Bazen bireyin özelliklerinde herhangi bir zedelenme olmasa bile başka farklılıklar olabilmektedir. Bir bireyin boyunun yaşlarına göre çok uzun olması ya da çok kısa olması gibi. Bu durum o bireyi akranlarından farklı gösterir. Çevresindeki insanlar bu bireyin farkında olurlar bu farklılara sapma denir (Özsoy, Özyürek ve Eripek 1996, s.5).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanıma göre sağlık, tam iyilik halidir. Bu tam iyilik halinin ortadan kalkması ile bireyin sağlığı bozulur. Sağlığı bozulan kişi, erken dönemde etkin bir şekilde tedavi edilmezse kişi engelli olarak kabul edilir. Engelli birey, organ yokluğu ve bozukluğu sonucu zihinsel, bedensel ve ruhsal özelliklerinden birtakım işlev kayıpları oluşur. Bu kayıp bireyin rollerinde bazı aksamalara neden olur. Bu durum bireylerin bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaçları vardır (Naçar, Çetinkaya ve Baykan, 2012, s.74).

1.4.Engelliliğe Yol Açan Nedenler

İnsanların engelli olmasında birden çok neden etkilidir. Bu nedenler arasında genetik yapı, kötü beslenme, hastalıklar, olumsuz çevre, kazalar, örf-adet ve düşük eğitim seviyesi gibi faktörler daha fazla etkilidir (Öztürk, 2011). Engelliliğe neden olan faktörler dikkatli bir şekilde incelendiğinde bu nedenlerin önemli bir kısmı önlenabilir veya kişi bu nedenlerden kaçınabilir. Engellilik genellikle kaynağına ve nedenlerine göre farklı şekillerde sınıflandırılır. Kaynağına göre sınıflandırıldığında bazı genetik nedenler, akraba evlilikleri, annenin hamilelik sırasında yaşadığı travmalar, hastalıklar, ilaçların yanlış veya bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi, radyasyona maruz kalma, annenin

gebelikte alkol ve madde kullanımı, yetersiz beslenme doğuştan engellilik nedenleri arasındadır. Bütün bu nedenler kaçınılmaz veya önlenemez değildir. Hatta en azından bazı genetik nedenler tıp biliminin yaptığı araştırmalarla önceden bilinebilir. Nedenler farklı sınıflandırmalarda ele alınabilir. Bazı nedenler bireyin kendisinden, bazıları ise çevreden kaynaklanır. Çoğu zaman engelliliğe yol açan sebepler bireyin gelişimsel evreleri göz önüne alınarak açıklanmaktadır. Kalıtımın, beslenmenin, hastalıkların, kazaların, eğitimsizliğin, gelenek ve göreneklerin genellikle engelliliğin başlıca nedenleri olduğu bilinmektedir (Eripek, Özsoy ve Özyürek, 2002, s.11). Engelliliğe neden olan faktörler Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2011, s.2) tarafından aşağıdaki gibi doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası şeklinde maddeler halinde sıralanmıştır.

1.4.1 Doğum Öncesi (Prenatal) Nedenler

- Kalıtım ve soy ağacındaki genetik hastalıklar
- Akraba evliliği
- Gebeliğin ilk üç ayında annenin geçireceği bulaşıcı ve ateşli hastalıklar ve annedeki süregelen hastalıklar (kan uyuşmazlığı, kızamık, frengi, felç, tüberküloz, kromozom anomaliler, hipertansiyon, şeker hastalığı, kalp rahatsızlıkları vb. hastalıklar)
- Birden fazla çocuğa hamile olmak (Çoğul gebelik)
- Annenin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıkları ve zararlı ortamlarda bulunması
- Kemoterapi ve radyoaktif ışınlarına maruz kalması
- Gebelik öncesinde ve gebelik süresince annenin ruh sağlığının bozulması (travma, yoğun stresli olması ve kazaya maruz kalması)
- Gebelik süresinin normalden kısa veya uzun olması
- Riskli gebeliklerin tespiti ve takibinin yetersiz olması
- Anne yaşının çok küçük veya büyük olması, gebelik sıklığı ve sayısının fazla olması
- Annenin yetersiz beslenmesi ve vitaminlerinin eksik olması
- Hamilelik sırasında doktor tavsiyesi dışında ilaç kullanımı (Baykan, 2000: Köksal, 2010, s.7: Güven, 2003, s.63-64: Durduran, 2019, s.9).

1.4.2. Doğum Anı (Natal) Nedenleri

- Bebeğin travmaya uğraması, yeterince oksijen alamaması
- Gök bağı ve plasenta kaynaklı anormallikler ve kordon dolanması
- Anormal doğum sancılarının varlığı
- Doğumun zor gerçekleşmesi sonucunda bebeğin beyninin zedelenmesi
- Çoğul gebeliğe bağlı doğumlar (İkiz, Üçüz vb.)
- Doğum anındaki bebeğe geçen ciddi bulaşıcı hastalıklar
- Normal doğum zamanından önce veya geç doğumlar ve doğumun zor gerçekleşmesi
- Aşırı kanamalar
- Doğumun elverişsiz şartlarda yaptırılması
- Doğum sırasında yapılan yanlış müdahaleler (vakum-forseps gibi aletlerin kullanımı konusunda uzman olmayanların kullanması ö, ebe/doktor hataları)
- Düşük ağırlıklı doğum
- Doğumdan sonra meydana gelen kazalar (bebeği düşürme gibi) (Köksal, 2010 s.7: Durduran, 2019, s.9).

1.4.3. Doğumdan Sonraki (Postnatal) Nedenler

- Bebeğin kontrollerinin düzenli yapılmaması, aşıların yapılmaması,
- Bebeğin yeterli beslenememesi ve beslenme bozuklukları (yetersiz ve dengesiz beslenme)
- Ateşli ve ağır hastalık geçirmesi (menenjit, beyin iltihabı gibi)
- Psikolojik rahatsızlıklar, psiko-sosyal ve çevresel yoksunluklar
- Çocuk ihmali ve istismarı
- Zararlı alışkanlıkların olması
- Meslek hastalıkları, ev, iş ve trafik kazaları
- Çevresel faktörler, doğal afetler, terörizm, savaş
- Zehirlenmeler,
- Yaşlılık (Köksal, 2010 s.8: Durduran, 2019, s.9-10: Güven, 2003, s.63-64).

1.5. Engellilik Türleri

1.5.1 Görme Engelli

Gözlerinden birini ya da ikisini tam ve kısmi bir şekilde görme kaybına uğramış kişidir. Göz protezi kullanan, gece ve renk körlüğü olanlar da görme engellidirler. Görme yetersizliğinden etkilenmiş olma birçok zorluğu ve sınırlılığı beraberinde getirmektedir. Görme yetersizliğinden etkilenmiş bireyin, sosyal olarak, kişilik gelişimi ve eğitim olanaklarından faydalanma olumsuz etkilenir. Bu nedenle görme yetileriyle ilgili sorun yaşayan öğrencilerin kapsamlı özel eğitim programlarına ihtiyaçları vardır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1996, s.29).

1.5.2. İşitme Engelli

Tek ya da iki kulağında tam veya kısmen işitme kaybı olanlardır. İşitme cihazı kişiler işitme engelli grubundadır. İşitme engel, bireyin gelişim, uyum-özellikleri yeterince yerine getirilmeyişinden ortaya çıkmasıdır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1996, s.52).

Bireyin normal gelişim sürecinde kazanması gerekir. Bireyin bu işitme yetisinde ortaya çıkan bozukluklar ve işitme kayıpları işitme engelliliğine neden olduğu söylenebilir. Duyma yetisi iletişimde için önemlidir. İşitme de ortaya çıkabilecek bir engel, bireyin hayatını farklı şekillerde etkileyebileceğini tahmin etmek zor değildir. Kişi normal gelişim sürecinde işitme yeteneğini kazanması gerekiyor. Fakat meydana gelen bazı bozukluklar ve işitme kaybı bu yeteneği sekteye uğratabilir ve bunun sonucunda işitme engeli ortaya çıkar. İşitme günlük iletişimde çok önemli bir öneme sahiptir. İşitme kaybına uğrayan birey günlük hayatından da olumsuz etkilenir (Özhan, 2017, s.713).

1.5.3. Dil ve Konuşma Engelli

Konuşma, insanoğlunun sonradan kazandığı, öğrendiği bir süreçtir. Bu öğretme taklitte olmaktadır. Onun için insanların çoğu konuşmayı kendiliğinden öğrenildiğini sanılmaktadır. Oysa insanoğlu doğuştan konuşmayı öğrenmek için gerekli olan

niteliklere sahip olsa öğretilmediği ya da öğrenme ortamı olmadığında konuşma becerisini kazanamaz (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1996, s.79-80).

İnsanlara arasındaki etkileşimin kurmada büyük önem sahip sözlü iletişim için konuşma ve dil ediniminin gerekli olduğu bilinmektedir. Bu açıdan çocuklukta kendiliğinden kazanılan dil ve konuşma kısıtlılıklarının da dil ve konuşma engelleri oluşturduğu söylenebilir (Özhan, 2017, s.713).

1.5.4. Zihinsel Engelli

Doğum öncesi, anı ve sonrasında ortaya çıkan, merkezi sinir sistemini etkileyerek ve meydana gelen bazı nedenlerden dolayı zihnin fonksiyonlarını ve gelişimini yavaşlatır veya geriletir. Bu bozulmalara bağlı olarak uyumlu olması gereken davranışlar engellenir. Kişinin sosyal yaşamını ve akademik başarısını yetersiz hale getiren kronik bir durumdur (Çoban Esen, 2003, s. 10).

Zihinsel engellilik ilk olarak tanımlanması M.Ö. 1500 yıllarında Mısır'da bulunan Thebes yazıtlarında bulunmuştur. Bu yazıttaki tanıma göre zihinsel engellilik, beyin hasarına bağlı oluşan akıl hastalıkları olarak geçmektedir. Zihinsel engellilik insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih boyunca zihinsel engellilere kötü bir şekilde davranıldığı bilinmektedir (Yavuz, 2016, s.11).

1.5.5. Süreğen Hastalık

Bireyin, daimi bakım ve tedavi gerektiren, çalışma gücü ve kapasitesinin engellenmesine sebep olan hastalıklardır. (ruhsal davranış bozuklukları, solunum, sindirim, kalp-damar sistemleri, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, endokrin hastalıkları, kanserler, HIV). Özür türü içerisinde süreğen hastalıklar bir alt başlık olarak bulunmaktadır. Toplam özürlülük oranı içerisinde yer almasına rağmen nitelikleri incelendiğinde; diğer özür gruplarından ayrı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur (Durduran, 2019, s.11).

1.5.6. Ortopedik Engelli

Ortopedik engelli kişi, iskelet ve kas sisteminde eksiklik, yetersizlik ve işlevsel bozulmalardır. Ellerde, kollarda, ayaklarda, bacaklarda, parmaklarda ve omurgada anomalilere bağlı olarak, kısa, eksik, fazlalık, olmaması, hareket kısıtlılığı, şekilsel bozulmalar, kaslarda zayıflık, kemik hastalıkları, felç, serebral palsi ve spina bifida olanlar ortopedik engelli grubunda yer alırlar (Durduran, 2019, s. 11).

Bir başka tanımda ise, ortopedik engellilik, bireyin fiziksel yapısında oluşturduğu yetersizlikten dolayı bireyin çalışmasını, ihtiyaçlarını karşılamasını ve sosyal hayata katılmasını engellemektedir. Bunun ilk resmi tanımı 1962 yılında Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuklar Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Yönetmelikte ortopedik engellilik, “kemik ve eklemlerin şekil ve yapısında engeli olan, kas gücünde bozulma olan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Çağlar, 1982).

Ortopedik engelliler “yürüyen engelliler” ve “tekerlekli sandalyeye bağlı engelliler” olarak iki gruba ayrılmaktadır. Yürüyeabilen engelliler grubunda bir yardım ihtiyacı olmadan yürüyeabilenler, genellikle baston, koltuk değneği gibi destekler ile yürüyeabilen engelliler bulunmaktadır. Tekerekli sandalyeye kullanan ortopedik engelliler; tekerlekli sandalye kullanma zorunluluğu olan fakat bazen yürüyeabilenler, üst vücudunun tamamını kullanabilenler ve vücudunun herhangi bir bölümünü kullanamayanlar vardır (Mutluer, 1997).

Fiziksel engellileri, ortopedik engellerden etkilenenleri ve kronik hastalığı olanları içerir. Ortopedik engellerden etkilenenler bedensel yetersizlikler yaşamaktadır. Ortopedik yetersizlik, sinir sisteminin hasar görmesi, ölüm ve kazalar sonucu kas, kemik ve eklemlerin fonksiyonlarını yeteri kadar yerine getirememesidir. Kronik hastalıklar ise, çeşitli faaliyetlere katılımını sınırlandıran ve sürekli bakıma ihtiyacı olanları kapsamaktadır. Fiziksel engellerden etkilenen çocuklar, okula devam etmeleri ve öğrenmeleri için özel eğitim hizmetlerine, eğitime veya çevrelerinde düzenlemelere ihtiyaç duyan sağlık sorunları veya ortopedik engelleri olan çocuklardır. Bu çocukların zihin engelli ve uyum sorunları gibi ek engelleri olabilir (Özyürek, 1998).

Ortopedik engelli bireyler, başka birilerini desteğine ihtiyaç duyabilirler. Bu bazen tümüyle desteğe ya da kısmen ihtiyaç duyabilecek şekilde olur. Engellinin durumuna göre değişiklik gösterebilir. Ayrıca günümüzde teknolojik ilerlemelerin sayesinde ortopedik engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştıran bazı araç-gereçler vardır.

Bu araç-gereçler, tekerlekli sandalye, protez, koltuk değneği, engellilere uygun araçlar ve ortopedik ayakkabı şeklindedir. Ortopedik engelli bireyin kullanmış olduğu araç-gereç onun hayatını kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda bağımsız hareket edebilmesini de kolaylaştırır (Seyyar, 2001, s.24).

1.6. Engelliliğe Yönelik Modeller

Ülkemizde çok kalın çizgilerle engellilere yönelik yaklaşımları dönemler itibariyle birbirinden ayırmak mümkün olmasa da farklı dönemlerde sosyal politikaya farklı yansıdığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda ülkemizde engellilere yönelik politikaların oluşturulmasını üç dönemde değerlendirebilir. Bunlardan ilki, engelliliğin bireyin ve ailenin bir sorunu olarak görüldüğü ve bu nedenle tıbbi modelin egemen olduğu 1920-1980 yılları arasındaki dönemdir. İkincisi, sosyal modelin kısmen de tıbbi modeli, ağırlıklı olarak toplumun engellilere karşı sorumlulukları olarak kabul edilen sosyal modeli yansıttığı 1980-2005 yılları arasındaki dönemdir. Üçüncü dönem ise, 2005-20. yılları arasında engelli bireylerin sorunlarının insan hak ve hürriyetleri bağlamında yaklaşan politikalar üretildiğini söylenebilir (Ünal, 2021, s.239).

1.6.2. Tıbbi Model

Tıbbi model, bedendeki engellere odaklandığından tıbbi yönelimli çözümler bulmayı amaçlamıştır. Bu yüzden tıbbi model olarak adlandırılmıştır. Tedavi edilemeyecek olanın rehabilite edilmesi, rehabilite edilemeyenin ise kabul edilmesi gerekiyordu. Engelli kişiler geniş çapta muhtaç, bağımlı mağdurlar ve profesyonel yardım ve bakıma ihtiyacı olan kişiler olarak görülüyordu. Birçoğu hayatlarını, daha geniş sosyal çevreyle sınırlı bağlarının olduğu kurumlarda geçiriyordu (Prilleltensky, 2012, s. 331).

Tıbbi model, dünyadaki tıbbi gelişmelere paralellik göstermektedir. Tıbbi model, engelliliği bir sağlık sorunu olarak görülmekte ve tedavi edilmesi gereken bir bozukluk olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, bireyin yetersizliği ve rahatsızlığı temel alınarak engellilik açıklanmaktadır. Engelliler, sağlık çalışanlarının belirlediği rol çerçevesinde yaşamlarını gerçekleştirebilirler. Bu durum engellileri başkalarına bağımlı

kılmakla kalmayıp toplumsal yapının hiçe sayılmasını da beraberinde getirmektedir (Ünal, 2021, s.238).

1.6.3. Sosyal Modeli

Bireysel farklılıkların ve sosyal çevrenin rol oynadığı karmaşık etkileşimleri hesaba katan bir kişi-çevre yaklaşımıdır. Sosyal modele göre, engellilerin karşılaştığı birçok engeli ortadan kaldıramayan ortamlar ve bunlara yönelik olumsuz tutumlar hedeflenmektedir. Aynı zamanda sosyal model yeni bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır (Prilleltensky, 2012, s. 348).

Engellilerin topluma entegrasyonunu sağlamak ve topluma katılımlarını artırmak için toplumsal engellerin kaldırılması gerektiği düşüncesini en açık şekilde savunan ve ileri sürenler İngiliz engelli aktivistleri ve araştırmacılarıdır. Bu model aynı zamanda İngiliz engellilik modeli olarak da bilinir. Bu modele göre, eksiklik durumunun toplumsal baskı durumundan ayrılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu tanıma göre engellilik, insanlarda görülen bir durum değil, ortadan kaldırılması gereken engellerin aşılmasıyla özgür bir topluma yol açacak toplumsal bir bozukluktur (Prilleltensky, 2012, s. 341).

Engellilik bireysel, çevresel, yasal, politik vb. birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluşan bir deneyimdir. Yapılan çalışmaların odağı, engelli bireyi ve ailesini oluşturan çevreden daha geniş bir ortama yani toplumsal alana katılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu ancak sosyal modelle mümkündür (Meşe, 2014, s.88).

1.7. Dünya’da ve Türkiye’de Engellilik

1.7.2. Dünyada Engellilik

Engelli kavramı insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Dünya Engellilik Raporu, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Dünya Bankasının birlikteliğiyle oluşturulmuş, 9 Haziran 2011 günü Amerika Birleşik Devletleri New York eyaleti New York şehrindeki Birleşmiş Milletler merkezinde dünya kamuoyuna sunulmuş ve bildirilmiştir. Bu raporun içeriği engelliliği dünya genelinde resmiyete kavuşturan ve engelliliğe

yönelik şimdiye kadar hazırlanmış kapsamlı ve kanıtları olan en iyi veriler bir araya toplamıştır (Oral ve ark., 2016, s. 1).

DSÖ, engelli bireylerin prevalansı gelişmekte olan ülkelerde %12 gelişmiş olan ülkelerde ise %10 olarak bildirilmiştir. Dünya nüfusunun %10'unun engelli olduğu tahmini edilmiştir. Bu oranlara göre dünyada toplam engelli sayısı yaklaşık olarak 650 milyon iken, engelli çocuk sayısı yaklaşık 200 milyon olduğunu göstermektedir (WHO, 2009).

Dünya Sağlık Örgütü (2011) “Dünya Engellilik Raporu” verilerine göre, tüm dünyadaki nüfusun yaklaşık %15’i engelli bireylerden belirtmektedir (WHO 2011, s. 1).

Engelli “mental, duyuşal, psikolojik ve fizyolojik yetilerinde çeşitli seviyelerde kayıplardan ötürü topluma ve diğer kişilerle eşit şartlarda tamamen ve etkili katılımını kısıtlamak suretiyle çevre şartlarından ve tutumdan etkilenen kişi ” (5378 Sayılı Kanun, 2005-Madde 3). Uluslararası Çalışma Örgütüne göre engellilik, bir kişinin bazı temel hayatsal işlevlerinde (yürümek, hatırlamak, görmek vb.) bozulmaların olmasıyla çevre ile arasındaki etkileşim sürecini ifade etmektedir (International Labour Organization [ILO], 2016, s.9).

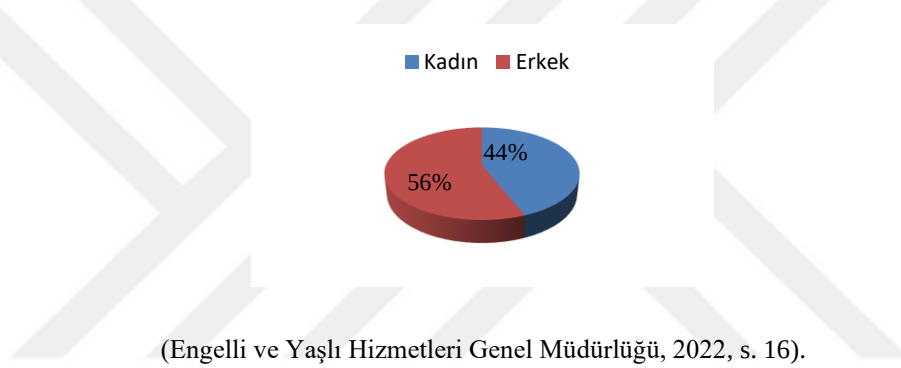
1.7.3. Türkiye’de Engellilik

Türkiye Engelliler Araştırması’na açıklamasına göre nüfusun %12,9’u engelli bireylerdir. Engelliliğe sebep olan sonuçlar (kaza %9,6, kalıtsal %15,9, hastalık 56,6, bilinmeyen nedenler %13,9, diğer nedenler %2,7) görülmektedir. TUİK’e göre güncel veriler çerçevesinde nüfusun yaklaşık olarak 10 milyonuna tekabül etmektedir (TUİK, 2002, s. 5). Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasına göre; en az %20’lik engelli grubunda (280.014) görme engelli %8,4, işitme engelli %5,9, dil ve konuşma engelli 0,2, ortopedik engelli 8,8, zihinsel engelli 29,2, süregen hastalığı olan 25,6’sı ve ise çoklu engelli %18 oranındadır (TUİK, 2010, s.1- 19).

Engelli kişilerin toplum içindeki sayılarının idari kayıtlar aracılığıyla tespitinin yapılması hem ülke açısından hem de engelli kişilere yönelik çözüm ve politika üretip geliştiren kurumlar nezdinde büyük önem taşımaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerinde Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alınarak hazırlanan raporlara göre sağlık kurumlarına başvurmuş, kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı

2.511.950'dir. Toplam engelliler arasında engelli erkek sayısı 1.414.643 iken engelli kadın sayısı ise 1.097.307'dir. Aynı zamanda bu durum Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için hastanelere ve hizmet almak için yetkili devlet kurum ve kuruluşlarıyla iletişim ve temasa geçmeyen kişileri kapsamamaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022, s.16). Ülkemizdeki engelli kişilerin sayısı sadece sağlık kurulu raporlarına başvuran ve resmiyet kazanan engellileri ifade etmektedir. Bu duruma özellikle bakıldığında hizmete erişimin kısıtlı olduğu veya farklı nedenlerden başvurusu olmayan bireyleri kapsamamaktadır. Bundan kaynaklanan birden çok neden bulunmaktadır örneğin birey hastalığının farkında olmayabilmekte, sağlığına yönelik kaygıları olmakta veya sağlığa yönelik okuryazarlık seviyesi yeterli olamamaktadır.

Şekil 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin cinsiyete göre dağılımı

Yukarıdaki Şekil1.1'de verilen istatistiki bilgi sadece Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmuş ve hizmet almak için devletle temasa geçmiş bireyleri kapsamaktadır. Bu oranlar göz önüne alındığında erkek engelli oranı kadın engelli oranının arasında belirgin bir farkı ortaya koymaktadır. Bu verilere göre engelli erkek sayısı, engelli kadın sayısından oldukça fazla görülmektedir.

Tablo 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları

Engel Grubu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Görme	215.076	9,53
İşitme	179.867	7,97
Dil ve Konuşma	33.686	1,49
Ortopedik	311.131	13,78
Zihinsel	385.313	17,07
Ruhsal ve Duygusal	170.927	7,57
Süreçten Hastalık	917.259	40,63

Diğer	44.248	1,96

Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022, s.17).

Yukarıdaki Tablo1.1’de verilen istatistiki bilgi sadece Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmuş ve hizmet almak için devletle temasa geçmiş bireyleri kapsamaktadır. Resmi rakamlara göre engel oranı en fazla grup süreğen hastalık sonra zihinsel ve sonrasında ortopedik engelli şeklinde en fazla engelli sayısının bulunduğu gruplardır. Ortopedik engel oranının fazla olması hem doğum öncesi hem doğum anındaki komplikasyonlar hem de doğumdan sonraki kazalara bağlıdır. Ortopedik engel yaşamın sonuna kadar her bireyin başına gelebilecek yaşamsal kazalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Veri tabanında kayıtlı ve hayatta olan engellilerin yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımları

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	19.304	13.881	33.185
5-9	56.267	34.792	91.059
10-14	74.525	48.282	122.807
15-19	79.897	54.181	134.078
20-24	87.544	59.814	147.358
25-29	82.604	50.870	133.474
30-34	86.314	53.293	139.607
35-39	102.437	67.865	170.302
40-44	123.124	82.976	206.100
45-49	134.400	85.994	220.394
50-54	118.951	75.202	194.153
55-59	116.897	84.962	201.859
60-64	91.731	68.522	160.253
65-69	81.101	67.703	148.804
70-74	55.913	57.412	113.325
75-79	42.871	53.899	96.770
80-84	31.629	55.967	87.596
85+	36.374	89.420	125.794

(Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022, s.18).

Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığının verilerine göre engelli nüfus oranlarının yüksek olduğu iller Tunceli, Bartın, Artvin, Ardahan, Bingöl ve Bitlis'tir. Aynı verilere göre engelli nüfus oranlarının en düşük olduğu iller İstanbul, Gaziantep, Ankara, Antalya ve Kütahya'dır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022, s.20). Bu verilere göre Bingöl ili engel oranı en yüksek iller arasında yer almaktadır.

Devlet İstatistik Başkanlığı (DİE) ile Başbakanlık zrller İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) ortaklaşa gerçekleştirdikleri Türkiye zrller Araştırması 2002, engellilikle ilgili Türkiye'de gerçekleştirilen kapsamlı araştırmalardandır. Bu araştırmaya göre engelli nüfus, toplam nüfusun %12,29'u olarak tahmin edilmektedir (Bucuka 2017, s.1).

2. İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde, ayrımcılık ve türleri ve engellilere yönelik ayrımcılığın nedenlerine ilişkin bilgilere de yer verilecektir. Araştırmanın konusunu oluşturan ortopedik engelli ergenlere yönelik ayrımcılığın faktörleri kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

2.1. Ayrımcılık

Ayrımcılık kavramının net bir tanımı olmamasına rağmen literatürde bazı tanımlar bulunmaktadır. Barker'a (1995) göre ayrımcılık, toplumsal cinsiyet, mensup olduğu ırk gibi özelliklerinden dolayı insanlara karşı gelişen olumsuz ve önyargılı tutum ve davranışlardır (1995, s. 85). Bu konuda başka bir tanıma göre ayrımcılık, toplum içinde diğer grup ve bireylere göre daha güçsüz olduğu düşünülen birtakım özelliklere sahip birey ve gruplara (etnik gruplar, kadınlar engelli ve yaşlılar gibi) yönelik adaletsiz, önyargılı, eşit olmayan bir şekilde davranmaktır (Thompson, 2001, s.33). Ayrımcılık birey ve gruplara yönelik sadece sözlü olarak ifade edilmekle kalmıyor aynı zamanda o birey ve grupların mensup olduğu etnik kökenine, dini inancına ve yaşına yönelik ifade edilen şakaları da içermektedir (Toker Gökçe, 2013, s.73).

Ayrımcı davranışlara farklı açılardan bakan birçok teoremin sıklıkla vurguladığı gibi, kalıp yargılar, önyargılı tutumlar ve ayrımcı davranışlar arasında bir ilişki vardır. Önyargılı tutumlar nedeniyle önyargıya konu olan kişi veya gruplara karşı kayırmacılık yapılabilmekte ve bu gruplara karşı ayrımcı davranışlarda da bulunulabilmektedir (Mamatoğlu ve Tasa, 2018, s.2).

Gül ve Karan'a (2011) göre, uluslararası sözleşmelerin çoğu ayrımcılığı yasaklamıştır fakat ayrımcılığın bir tanımı yapmamıştır. Bu sözleşmelere katılan devletler kendi vatandaşları ve bünyelerinde bulunan tüm insanlara eşit adil bir şekilde davranması gerektiğine yer verilmiştir. Ayrıca hiç kimseye dilinden, ırkından, dini ve siyasal görüşünden dolayı ayırım yapmaması gerektiğini belirtmiştir. Devlet sağlanan bu haklara saygı gösterecek ve kişilerin bu haklarını sağlamakla yükümlüdür. Bu sözleşmelerde hakları konusunda birey ve gruplara yönelik ayrımcılığı yasaklamıştır. Ayrımcılığı maddeler şeklinde yasaklamaktan ziyade, sözleşmede bulunan haklarla birlikte gündeme almaktadır (Gül ve Karan, 2011, s. 9).

Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan anlaşma metinlerinde ayrımcılık türleri tanımlanmaktadır. Bu sözleşme kapsamında faaliyet gösteren komiteler, bu metni yorumlarken iki tür ayrımcılık tanımlamıştır. Bu ayrımcılık türleri, doğrudan ve dolaylı ayrımcılık biçimleridir. Günümüzde özellikle gelişmiş demokrasilere sahip, hukukun üstünlüğünü uygulayan ve insan hakları standartlarının yüksek olduğu ülkelerde hem kamusal alanda hem de özel sektörlerde doğrudan ayrımcılığa başvurmaktan çekinmektedirler. Fakat bu ülkelerde daha çok gizli ve dolaylı ayrımcılık gündeme gelmektedir. Bu yüzden dolaylı ayrımcılığın giderek önem kazanmıştır (Korkut, 2009, s.45).

2.2. Ayrımcılık Türleri

Ayrımcılık sınıflandırılırken genel olarak doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık olarak ikiye ayrılır (Gül ve Karan, 2011, s. 13).

2.2.1. Doğrudan Ayrımcılık

Doğrudan ayrımcılık, gerçek ve tüzel kişilerin ya da grupların aynı durumda bulunan kişilere haklarından eşit ve özgür bir şekilde faydalanmasını kısıtlayan, zorlaştıran ve engelleyen tüm uygulamalardır. Doğrudan ayrımcılıkta kişinin kusurlu olup olmadığına bakılmaz. Çalışan erkek ve kadın işçiler arasında tamamen cinsiyetten kaynaklı farklı ücretlerin verilmesi doğrudan ayrımcılık olarak kabul edilmektedir. Benzer suçları işleyen farklı etnik yapılara ait kişilere farklı cezaların verilmesi ve insanların etnik yapılarına aşağılayıcı, küçük düşürücü söz ve sıfatların kullanılma da doğrudan ayrımcılık olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda bir kişi engellinden dolayı iş verilmemesi de doğrudan ayrımcılıktır (Korkut, 2009, s.46).

Gül ve Karan'a (2011, s. 14) göre doğrudan ayrımcılık: ayrımcılığın yasaklanmış olduğu nedenlerden (dil, etnik köken, cinsel yönelim, engellilik vs.) dolayı, bir kişi ya da grubun hak ve özgürlüklerden eşit bir biçimde yararlanmamasıdır. Aynı zamanda, kişi ya da grup hak ve özgürlüklerden faydalanmaya çalışırken engellenmekte, zorlanmakta, dışlanmakta ve farklı muameleye tabi tutulmaktadır. Doğrudan ayrımcılıkta, aynı ve benzer konumda olan kişi ya da grupların olumsuz sonuç doğuran ya da böyle bir ihtimali doğuran muameleler söz konusudur.

2.2.2. Dolaylı Ayrımcılık

Dolaylı ayrımcılık, görünüşte tarafsız olduğu düşünülen bir hüküm, uygulama ya da kriterin, belirli bir gruba ait insanları, o gruba ait olmayanlara kıyasla dezavantajlı duruma getirmesidir. Dolaylı ayrımcılık, var olan hüküm, uygulama ve ölçütlerin meşru bir amaç ile nesnel bir biçimde gerekçelendirilmemesi durumunda gerçekleşir (Korkut, 2009, s.46-47).

Yalnızca farklı bir muamele olarak görülmez. Dolaylı ayrımcılık, aynı zamanda herkese için eşit şekilde geçerli olan ve tarafsız gibi görünür. Fakat dolaylı ayrımcılıkta yasal düzenlemeler ile bazı kişi ve gruplar üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Gül ve Karan, 2011, s. 15).

2.3. Engelli Ayrımcılığı

Ayrımcılık yasağı, Engelli Hakları Sözleşmesinde eşitlik ile birlikte ele alınmış ve hak yer verilmiştir. (Madde 5). Böylece, ayrımcılık yasağı, engellilerin bütün hakları ve özgürlükleri yerine getirilmesi ve korunması için ilke olmaktan ziyade, eşitlikle bağlantılı bir şekilde bir hak gücüne kavuşturulmuştur (Çağlar, 2011, s. 153).

Genelde ırk, mezhep, din ve cinsiyet ayrımcılığı ilk akla gelen ayrımcılıktır. Son yarım yüzyılda gitgide dikkat çekmeye çalışan ‘engellilere yönelik ayrımcılık’, konusu önem kazanmıştır. Dikkat çekmesiyle birlikte bu konuda tanımlamalar ve önlenmeye yönelik tedbirler geliştirilmeye çalışılmıştır (Akbulut, 2012, s.2).

Önyargılardan beslenen ve somut bir şekilde davranışa yansıyan ayrımcılık, engellilerin sosyalleşme sürecini zorlaştırdığı, hatta durdurmaktadır (Erol Karaca ve Nam, 2021, s. 169).

Geçmişten günümüze kadar engelliler, tüm dünyada ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Engellilere yönelik ayrımcılığın uzun yıllardan beri devam eden toplumsal bir sorundur. Ayrımcılığa bağlı dezavantajlar, engelli bireylerin bağımsız yaşama hedeflerine ulaşmalarını zorlaştırmaktadır (Erol Karaca ve Nam, 2021, s.170).

Kullanılan dil ve söylemler de ayrımcılıkta dikkat edilmesi gereken hususlardır. Kullanılan dil, çoğunluk dışındakileri "anormal" olduğunu belirterek ötekileştirilmesine sebep olmaktadır. Ayrımcı söylemler dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır ve süreç içinde sanki olması gerektiği gibi “normalleşmektedir” (Thompson, 2001, s. 31).

Diğer dezavantajlı gruplara nazaran engelliler daha fazla dezavantajlı konumda olan gruptur. Çünkü engel durumu, birçok olumsuzluğu iki- üç kat arttırabilmektedir. Avrupa Konseyinin bu alanda yapmış olduğu çalışmaya göre engellilik için ‘çakışan’ alanlar başlığında ele almıştır. Çünkü engellilere yönelik ayrımcılığı, ‘çoklu ayrımcılık’ başlığı altında ele almıştır (Öztürk, 2014, s. 83-84). Yaşı gereği sosyal hayata katılımın yüksek olması beklenen ergenin hem engeli hem de fiziksel ortamdan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle sosyal hayata katılamaması psikolojik sağlığını ve dezavantajlı durumunu daha da olumsuz etkileyebilir.

2.4. Engellilere Yönelik Ayrımcılığın Nedenleri

Bireyin fiziksel fonksiyonlarındaki bozulma ve hareket kabiliyetinde meydana getirdiği eksiklikler ve zorluklar engelli bireyi toplumdaki diğer bireylerden farklı kılar. Engellilerin yaşadıkları ayrımcılığın temel sebebi de bu farklılıklardır. Farklı olmak yani "alışılmıştın dışındaki özelliklere" sahip olunması ayrımcılığın temelindeki dinamiklerdir. Bireylerin fiziksel işlevlerindeki bozukluk ve bunların hareket etme becerisi üzerinde yapmış olduğu kısıtlamalar, bireyi toplumdan soyutlaştırır. Yeterli sosyal destek mekanizmasının olmayışı ve toplumun dışlayıcı tutum ve davranışları, engellilerin topluma eşit bir şekilde katılmalarını engellemektedir (Karataş, 2002a, s.44).

Literatür araştırmasında engellilere yönelik ayrımcılığın nedenleri arasında ekonomik, psikososyal, duygusal ve paternalizm (korumacılık) nedenleri yer almaktadır.

2.4.1. Ekonomik Nedenler

Başkalarına yük olmadan bağımsız bir hayat sürdürmenin ve topluma katılmanın gerekliliklerinden biri de engelli bireyin istihdama katılmasıdır. Böylece engelli birey başkalarına yük olmaktan çıkar ve üretime katkıda bulunur. Böylece engelli birey kendisini değerli hissederek üzerindeki eziklikten de kurtulmuş olacaktır. Engelli

bireyin istihdama katılmasıyla aynı zamanda toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracaktır (Öztürk, 2011, s. 33).

İşverenler, küresel arenada rekabet edebilmek için verimli istihdam sağlamakta zorunda olduklarını, engellilerden yeterince verim alamadıkları ve engellileri çalışma sürecinde değerlendirmekte zorlandıkları için engelli istihdamını bir yük olarak algılamaktadır (Öztürk, 2011, s. 33).

Engellilerin verimsiz görülmeleri, çalışma vasıflarından yoksun görülmeleri, engelli çalıştırma maliyetlerinin yüksek olması fakat verimliliklerinin düşük olduğu algısı, işyerinde ek düzenlemeler yapılması gerekliliği gibi nedenlerle engellilerin iş hayatına katılmaları kısıtlanmaktadır. İş hayatına katılamayan engelli bireyin toplumla bütünleşmesi zorlaştırmaktadır (Öztürk, 2014, s.91).

Diğer bir ekonomik neden ise yüksek işsizliktir. İstihdam edilecek çok sayıda potansiyel adaya sahip olmakla ilgilidir. Yüksek işgücü arzı düşük ücretlere ve sosyal hakların az olmasına neden olur. Aynı iş için birden fazla adayın olması işverenlerin adaylara ulaşmasını kolaylaştırır. Ayrıca, engelliler güvencesiz işlerde daha az istihdam edilmektedir. Çünkü güvencesiz işlerde çoğu zaman iş sağlığı ve güvenliği önlemleri göz ardı edilmektedir. Engellilerin çalışma ortamlarında özel önlemlere ihtiyaç duyulması, işverene ek maliyetler getirmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda uygun işlerde çalışılması durumunda engelli çalışanlar, engelli olmayan çalışanlar kadar üretkendir ve İşini özenli yaptıkları görülmektedir. Çalışmak, herkes için anayasal bir hak ve görevdir. Engellilerin çalışma hayatının dışına itilmesi sosyal dışlanmaya neden olur (Öztürk, 2014, s.91).

2.4.2. Psikososyal Nedenler

Engellilerin aşağılanması ve dışlanması dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de vardır. Bu tutumların başında önyargı, hor görme, onları eksik ve dolayısıyla işe yaramaz bireyler olarak görülmektedir. Sergilenen bu ayrımcı tutumlar sonunda engelli bireylere karşı dışlayıcı bir toplumsal algıya dönüşmektedir (Aslan ve Şeker, 2011, s. 453). Engellilere yönelik dışlayıcı tutumların varlığı, onların toplumsal hayattan kopmalarına neden olmaktadır. Aynı zamanda önyargı, hor görme gibi görülmeleri, engelli bireyin damgalanmasına neden olmaktadır.

2.4.3. Duygusal Nedenler

Öztürk'ün (2014, s.92) yaptığı çalışmada engellilere yönelik duygusal nedenleri 'şefkat ve acıma', korku/endişe ve kin/kızgınlık şeklinde üç ana başlık altında incelemiştir.

2.4.3.1. Şefkat ve Acıma

İnsanların tekerlekli sandalye ya da protez benzeri bir cihaz kullanmak zorunda kalan bir engelliye gördüklerinde acıdıkları ve bu kişinin içinde bulunduğu durumdan mustarip olduğunu düşündükleri belirtilmektedir. Şefkat, karşısındakine yardım etme duygusu ile kurulan anlayış biçimi olarak ifade edilirken, acıma, diğer kişinin durumuna üzülmeye olarak açıklanmaktadır. Şefkatin aksine acıma da bir hor görme ve küçümseme hali vardır. Ayrımcılığı ortaya çıkaran acıma duygusudur. Özellikle engellinin içinde bulunduğu duruma kendi kusuru ile düştüğü inancı ve adil bir dünya inancı ayrımcılığı artırmaktadır. Kişinin hak ettiğini bulduğu inancı olumsuz tutum ve davranışları pekiştirir. Toplumsal hayatında engellilere ne kadar acınırsa o kadar ayrımcılık yapıldığı düşünülmektedir. Günlük hayatta olması gereken kişiye birey olarak insanca yaklaşmaktır (Öztürk, 2014, s.92-93).

Engelliler, tarih boyunca acıma ve merhamet duygularıyla algılanmıştır. Kabile hayatından beri devam ederek günümüze kadar gelen birlikte yaşama kültürü, koruma ve dayanışma geleneği dini kurumların da etkisiyle engelli bireyleri, iyi davranılması ve merhamet edilmesi gereken kişiler olarak görülmüştür. Engelliler acıma, merhamet edilmesi gereken ve aciz insanlar olduğu algısı engellilere yönelik ayrımcılığı örtmüş veya fark edilmesini önlemiştir. Aynı zamanda bu durum engellilere yönelik ayrımcılığa da neden olmuştur (Akbulut, 2012, s.3).

Ayrımcılık, kültüre o kadar sıkı yerleşmiş ki 'uç biçimdeki ayrımcılıklar dışındakiler bazen far edilmiyor. Engellilere yönelik ayrımcılık bazen, kolayca fark edilmediği, bireyi rahatsız etmediği için mücadelesi yapılmamıştır. Bu ayrımcılıklar olumlu görünümde olabilmektedir. Gönül rahatlığıyla engelli bir dilenciye para verilmesi örnek verilebilir. Bunun altında yatan da acıma duygusudur. Bu sözde olumlu yaklaşım da bir ayrımcılıktır (Karataş, 2002b, s.45).

Engelli bireylere yönelik olan bu algı, engelli bireyi zayıf, başkasına muhtaç ve acınacak biri olarak görmektedir. Aynı zamanda “Engellinin yetenekleri sınırlı, toplum engelli bireylerden bir şey beklememelidir” şeklinde bir yaklaşım benimsenir. Bu ayrım, bilinç düzeyinden ziyade bilinçdışıdır. Bu süreç önyargıyla, bilgisizlikle ve iletişimsizlikle beslenmektedir. Zamanla bu süreç ötekileştirmiş ve dışlamaya sebep olmuştur. Böylece engellilere yönelik ayrımcılık ortaya çıkmıştır. Bu süreç önyargı, bilgisizlik ve iletişimsizlikten beslenerek, engellileri ötekileştirmeye ve engellilere karşı ayrımcılığa yol açar (Akbulut, 2012, s.3).

2.4.3.2. Korku/Endişe

Bireylerin güvenlik ve ölüm-yaşam ve yaşam kalitesi algıları ilgili. Engellilik veya kronik hastalık durumları bireylerde farklıdır algılara sebep olmaktadır. Kişi bazen bu tür durumlarda endişe hissine kapılabilir. Bir kanser hastasıyla yüzleşmek ölümün kaçınılmazlığı nedeniyle, insanın kendisini savunmasız hissedebilir. İnsanlar bulaşıcı bir hastalığı olan bir insanla karşılaştıklarında hem hastalık sahibini suçlamak hem de bulaşma riskinden dolayı tedirgin olabiliyorlar. Bu nedenlerle, insanlarda engelli bireye karşı korku/endişe duyguları oluştuğunda, engellilere yönelik bir dışlanma ortaya çıkmaktadır. Hastalığı nedeniyle toplum tarafından dışlanan kişi aslında ayrımcılığa uğramıştır (Öztürk, 2014, s.93-94).

2.4.3.3. Kin/Kızgınlık

Engellilere yönelik ayrımcılık bazen kin ve kızgınlık duygularından kaynaklanmaktadır. Engelli bireylere karşı kin ve öfke duygularının, bireyciliğin yüksek olduğu toplumlarda ve rekabetçi ortamlarda daha yaygın olduğu söylenebilir. Engelli bireyler ve engelli olmayanlar arasında sosyal temasın sağlanması, dezavantajlı grupta bulunan grup için olumlu tutumların gerçekleşmesini sağlayacaktır. (Öztürk, 2014, s.94-96).

2.4.4. Paternalizm

Kökeni ‘baba’ kelimesinden türetilen bu kavram zamanla olumsuz bir anlam kazanmıştır. İnsanların davranışlarına ve tercihlerine müdahalenin sınırları ile gündeme gelmiştir (Kökçü, 2016, s.8).

Engelliler için paternalizm kavramı yeniden tanımlanmıştır. Buna göre paternalizm, engelli bireye acıma, kızma, endişe ve korku gibi duygular sebebiyle kişi kendisini engelliden daha üstün görmektedir. Engelli bireyi çocukmuş gibi davranır. Aynı zamanda engelli bireyin toplum içinde normal görülen sorumluluklar yerine getiremeyeceği düşüncesi yatmaktadır. Bu düşüncenin oluşmasında ailenin çocukluktan beri engelli bireye karşı korumacı bir tutum sergilemesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda engelli bireyin toplumsal beklentiye karşılayamadığı için dışlanmasına neden olmaktadır. Paternalist (Korumacı) toplumlarda engelli bireylere karşı aşırı korumacı tutumlar bulunmaktadır. Aile birçok noktada engelli çocuğunu yetersiz gördüğünden ona gereken sorumluluğu vermiyor. Aşırı korunduğu için engelli bireyde zamanla yetersizlik düşüncesi hâkim olur. Ayrıca paternalist yaklaşımlar bir noktadan sonra ayrımcılığı ortaya çıkarır ve engelli bireyi temel hak ve özgürlüklerini kullanmasını engeller (Karakaş ve Gökçearsan Çiftçi, 2010, s. 148-150; Öztürk, 2014, s.96-99).

2.5. Engellilik ve Sosyal Hizmet

Kültürel, sosyal, politik, ekonomik ve psikolojik olarak farklı geçmişlerden gelen insanların problem çözme ve başa çıkma kapasitelerinde güçlenerek kendi yaşamları hakkında en iyi kararları vermelerine katkıda bulunmak sosyal hizmet disiplininin amaçlarından biridir. İnsanlar cinsiyet, ırk, yaş, din, dil, mezhep ve etnik köken gibi özelliklerinden ötürü yaşamları boyunca toplum içinde pek çok sorunla karşılaşmışlardır. Temel sosyal hizmet yaklaşımlarının, ötekileştirilen grupların sorunlarını çözmekte yetersiz kalması yeni uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrımcılık karşıtı uygulama da bu yaklaşımlardan biridir (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s.2).

Belli bir noktada toplumla bütünleşmesi engellenmiş ve üretken bir unsur olarak topluma katılmakta zorlanan birey ya da gruplar sosyal hizmetin hedeflediği gruplardır.

Yani, toplumsal işlevselliği noktasında zorluk yaşayan bu yüzden işlevselliği bozulan gruplarıdır. Birey, grup ve topluluklara sosyal işlevselliklerini kazandırmak sosyal hizmet mesleğinin amacıdır (Kut, 1988, s.11-12).

Sosyal hizmet uzmanları, danışmanlık işleviyle bireyleri sorunlarını çözmeleri, örgütsel gelişimi desteklemeleri, programlar ve politikalar geliştirmeleri için güçlendirir. Kaynak yönetimi işlevi ile bireyleri kaynaklarla buluşturur. Bunu yaparken gruplar ve organizasyonlar arasındaki ilişki ağlarını oluşturur. Sosyal eylem kanalıyla değişimin başlatılması ve bu değişimin sürdürülmesi, toplum hizmetlerini devreye alır. Eğitim işleviyle ise, eğitim programları bulur, eğitim programlarıyla personelin gelişimine destek olur. Toplumu, sosyal hizmet ve sosyal sorunlar hakkında eğitimle bilgilendirir (Duyan, 2003, s.16). Sosyal hizmet birkaç fonksiyonuyla bu alanda müracaatçılarına destek sağlamaktadır. Sosyal hizmetin birden çok alanda bu hizmetleri yürütmesi mesleğin beceri temelinin gelişmiş olmasıyla ilgilidir.

“Genelci sosyal hizmet” yaklaşımın merkezinde, sosyal adalet, insan hakları, ayrımcılıklar, eşitsizlikler ve toplumdaki farklılıkların öğrenilmesi bulunmaktadır. Aynı zamanda toplumdaki bu farklılıkların öğrenilmesi önkoşul olarak bulunmaktadır. Farklılık, kişinin kendisini biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak diğer insanlardan farklı hissetmesi ve bunu yaşam biçimi olarak devam ettirmesidir. Farklılık, birey ya da gruplara bazı duyguları yaşamaları açısından aidiyet hissettirdiği gibi, ‘biz’, ‘onlar’, ‘diğer’ kavramlarını meydana getirmektedir. Çoğulculuk, psikososyal ve biyolojik farklılıklar ile çalışacak sosyal hizmet uzmanının insana saygı ve kabulü temel çalışma prensibidir (Küçükkaraca, 2004, s.105-109).

Sosyal hizmet uygulamalarında sosyal model engellilik konusunda sorumluluk ve bir takım rolleri topluma vermektedir. Sosyal hizmet, bu çalışmaları yürütür ve bu çalışmalar kapsamında, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamaktadır. Engelliler için sosyal hizmet, engelliliğin sosyal model yoluyla güçlendirilmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır (Arıkan, 2001, s. 41).

Sosyal hizmet, mikro mezzo ve makro boyutlarıyla bir bütün içerisinde çalışmaktadır. Mikro düzey birey ve aileye yönelik, mezzo düzey gruplara yönelik ve makro düzey ise toplumla çalışmaktadır. Genelci sosyal hizmet yaklaşımında topluma yönelik çalışmalar içerdiğinde makro düzeyli eğitici çalışmalar yapılır. Makro boyutta

yapılan bu çalışmalarda toplumun engelli bireylere yönelik ayrımcı tutum ve eşit olmayan davranışları fark edip bu konuda bilinçlenmesini arttırmaktadır.

Sosyal hizmetin görev ve sorumlulukları arasında, önyargıların ve tutumların yok edilmesi, engellerin aşılması, engellilik ile ilgili duyarlılığın oluşturmalarını sağlamak ve bu konuda bilinçlenmesini sağlamaya yönelik çalışmalarda yer almaktır (Arıkan, 2002, s. 62-65).

Işıkhan'a (2005, s.40) göre engelli bireyi olan bir aile, engelli bir aile olarak da tanımlanabilir. Aile için, engelli bireyle yaşamının, engelli olmayan bireyle yaşamının hayata göre çok daha streslidir. Bu tür ailelerin daha fazla desteğe ve profesyonellerin uzmanlığından yararlanmaya ihtiyaç duyduğu bir gerçektir.

Güçlendirme süreci bireysel, kişiler arası ve kurumsal düzeyde gerçekleşir. Engellilikle ilgili güçlendirme süreci birey, toplum ve devlet düzeyinde değerlendirilebilir. Birey sahip olduğu kişisel güç duygusunu geliştirerek, başkalarını etkiler ve başkalarıyla birlikte hareket ederek sosyal kurumları değiştirebilir (Cankurtaran Öntaş, 2001, s.104).

Çağdaş sosyal hizmet uygulamasının amacı, danışanların sorunları çözmek ve başa çıkma mekanizmalarını geliştirmek için güçlü yanlarını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının güçsüz ve ezilen gruplarla çalışmalarındaki amacı, toplumda engelli bireylere yönelik oluşan damgalanmayı minimize etmek ve engelli bireylerin sosyal katılımı üst düzeye çıkartmaktır. Güçler perspektifi ve güçlendirme yaklaşımı bunların gerçekleşmesinde önemli bir role sahiptir. Her bireyin, grubun, ailenin ve toplumun güçlerinin olduğu ilkesi ile karakterize edilen güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmetin doğasında var olan belirli değerleri öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda güçlendirme yaklaşımının temel varsayımları ve ilkeleri, sosyal hizmetin ana misyonunu ve değerlerini karşılamaktadır. Engelliliğe bütüncül bir yaklaşımın gerçekleşebilmesi için mevcut uygulamaların birçok boyutta değişmesi gerekmektedir. Hizmetler, engelli gruplarının farklı ihtiyaçları dikkate alınarak planlanmalıdır (Çamur Duyan ve Karataş, 2005, s.111-113).

Engelli bireyin yaşadığı zorlukların benzerini ailesi de yaşamaktadır. Çünkü ailede engelli bireyin varlığı ailede birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Ailenin düzeni yapısı, alışkanlıkları ve davranışları değişmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olmak, bir aile için başlangıçta bir güçsüzlük, zaaf, çaresizlik ve utanç kaynağıdır (Akgün ve Gökçeaslan Çiftçi, 2010).

Güçlendirme yaklaşımının kullanılması, özellikle engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı yalnızlık hissini paylaşılması açısından etkili olabilir. Aileler böylelikle başka ailelerin de çocuklarının engelli olduğunu bilmesi, benzer sorunlarla karşılaştıklarını düşünmeleri engelli çocuklara sahip aileleri rahatlatmakta, böylece sorumluluklarını paylaşmaları sağlamaktadır (Gökçearslan, 2002, s.105).

Sosyal hayattan dışlanmış ya da marjinalize olmuş kişi ya da grupları doğrudan ve dolaylı etkileyen tüm sistemlerle çalışılması, güçlendirme temelli sosyal hizmet uygulamalarıyla mümkündür. Her bireyin, grubun, ailenin ve toplumun belli güçlere sahip olduğu ilkesi ile karakterize edilen güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmetin doğasında bulunan belirli değerleri vurgular. Bu bağlamda güçlendirme yaklaşımının temel varsayımları ve ilkeleri, sosyal hizmetin temel değeri ve misyonu ile benzerdir (Çamur Duyan ve Karataş, 2005, s.113).

Sosyal hizmet uzmanı engelli birey ve ailesiyle çalışırken içinde bulunan durumun güç ve güçsüzlük analizini yapmasını gerekir. Önce engelli çocuğa sahip ebeveynlerinin güç analizini yapması gerekir yani güçlü ve güçsüz yönler tespit edilmeli daha sonra engelli çocuğun güç analizini yapması gerekir. Engelli çocuğun güçlü ve güçsüz yönler belirlenmeli. Aile bazı kişisel güçleri taşıyabilir buna neden olan bazı toplumsal engeller olabilir (Gökçearslan, 2002, s. 104-105).

Ayrımcılık toplumsal hayatın her alanında karşımıza çıkan bir olgudur. Sebepler ve görünüşler farklı olsa da “ben” ve “öteki” ayrımı tüm ayrımcı uygulamaların temelinde yer alır. Cinsiyet, dil, etnik köken, fiziksel özellik, inanç gibi özellikler bu ayrımın temelindedir. Her insan bulundurduğu özelliklerinden dolayı farklıdır. Fiziksel görünüşü, hareketleri, davranışları ve ihtiyaçları ve öğrenme düzeyleri farklıdır. Bu yüzden insanların beklentileri ve ihtiyaçları farklı olabilir. Öte yandan “ben/biz ve diğerleri” şeklinde yapılan değerlendirmeler ile insanlar kimliklerini geliştirir ve tanımlarlar (Şişman, 2014, s. 64).

2.6. Ayrımcılık ve Sosyal Hizmet

Cankurtaran ve Beydili’ye (2016, s.5) göre ayrımcılığı, doğrudan ve dolaylı olarak iki şekilde tanımlamaktadır. Doğrudan ayrımcılık, insanları yaşı, cinsiyeti, engelliliği, ırkı veya etnik yapısı veya dini inancı nedeniyle başka bir kişi veya gruba

oranla daha az adil davranıldığında ortaya çıkar. Dolaylı ayrımcılık ise görünürde ayrımcılık içermeyen fakat uygulamada adil olmayan davranışlardır (ILO, 2007, s.19-20).

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet kuramı tüm gruplara yönelik ayrımcılıkla mücadeleyi barındırmasını amaçlamaktadır. Ayrımcılıkla mücadelenin tüm gruplara yönelik olması mücadelenin alanını genişletmekte aynı zamanda kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır (Payne, 2020).

Geleceğin sosyal hizmet uygulayıcıları için ders programlarının kültüre duyarlı olması ve farklılıkları barındıracak şekilde hazırlanması gerekmektedir. Bu farklılıklar arasında özellikle yaş, cinsiyet, etnik köken, engellilik, din ve göçmenlik gibi çeşitlilikleri kapsayacak düzeyde olmalıdır (Zengin ve Erbay, 2017, s. 104-105).

Ayrımcılıkla mücadelede güçlendirme kuramının da önemi fazladır. Güçlendirme, insanların yapısal eşitsizlikleri ve kişisel konumları arasındaki ilişkileri anlama sürecidir. Güçlendirme kuramı aynı zamanda insanların karşılaştıkları güçlüklerin tamamıyla kişisel olmadığını savunmaktadır. Böylece insanlar hayatlarının daha farklı yönleri üzerinde kontrol edebileceklerini anlarlar. Güçlendirme kuramıyla birlikte insanların psikolojik yetkinlikleri ve sosyal aksiyonları artar. Sorunları üzerinde etkili olma ve sosyal bağlamlara katılımını etkilemektedir (Payne, 2020).

Ayrımcılık mağduru kişi, grup ve toplulukların “zayıf ve kurban” olarak gördükleri ve kendilerini böyle tanımlamaktadırlar. Bu nedenle özsaygılarının düşüktür. Bu gerçek karşısında mikro düzeyli çalışmaların yapılması ve yapısal boyutta ele alınması ve uygun eleştirel programların geliştirilmesi gerekir. Bununla beraber ayrımcılığa yönelik mikro düzeyde müdahale edilmelidir. Makro düzeyde yapılması gereken müdahaleler ise sosyal hizmet uygulamalarının temelini oluşturan yasaların ayrımcılık bağlamında sürekli incelenmesidir. Ayrıca sosyal hizmet uygulamalarından yararlanan müracaatçılar arasında dinamik ilişkileri ayrımcılık bağlamında analiz edilmelidir. Böylece ayrımcılığın kuşaklar arası aktarımının nasıl gerçekleştiği anlaşılır ve ayrımcılığı önlemeye yönelik uygulama modelleri ve politikaları geliştirilir (Cankurtaran ve Beydili, 2016, s.14).

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Verilerin Analizi ve Bulgular

Araştırmanın üçüncü bölümünde ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık deneyimlerinin amacıyla Bingöl il merkezinde 12-18 yaş aralığındaki sadece ‘ortopedik engel’ tanısı olan ergenlerle yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla ulaşılan verilerin analizi neticesinde Engellilik Tanısı ve Tasviri, Engelli Bireylerin Etkileşim ve İlişki Dünyası, Engellilik ve Duygu: Romantik Engellilik Dünyası, Engellilik ve Fırsat Eşitsizliği, Engellilik ve Kamusalılık, Gündelik Hayat ve Engellilik Sosyolojisi temaları oluşturulmuştur. Bu temalar ayrı ayrı ele alınarak metne dönüştürülmüş katılımcıların görüşlerine yer verilerek raporlaştırılmıştır.

Görüşülen 16 engelli ergene ait tanıtıcı bilgiler, özetle Tablo 3.’te sunulmuştur. Katılımcıların gerçek isimleri saklı tutulmuş ve K1, K2...K16 şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Tablo 3: Katılımcılara ilişkin demografik bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu	Engel Nedeni	Hastalığı
K1	Erkek	14	Ortaokul	Doğum Öncesi Nedenler	Spina Bfida
K2	Kadın	17	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Diplejik Serebral Palsi
K3	Kadın	15	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Serebral Palsi
K4	Erkek	18	Lise	Doğum Sırası Nedenler	Epilepsi
K5	Kadın	18	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Serebral Palsi
K6	Kadın	14	Lise	Doğum Öncesi + Doğum Sonrası Nedenler	Pfeiffer Sendromu + Skolyoz
K7	Erkek	16	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Kifoz

K8	Erkek	18	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Hidrocefali
K9	Kadın	17	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Spina Bfida
K10	Erkek	12	Ortaokul	Doğum Öncesi Nedenler	Spina Bfida + Hidrocefali
K11	Kadın	15	Lise	Doğum Sonrası Nedenler	Serebral Palsi
K12	Erkek	17	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Limb- Girdle Musküler Distrofi
K13	Erkek	17	Lise	Doğum Sonrası Nedenler	Ampute (Trafik Kazası Sonrası Sağ Bacığa Ampütasyon Uygulanmış)
K14	Erkek	14	Okumuyor	Doğum Öncesi Nedenler	Epilepsi
K15	Erkek	17	Lise	Doğum Öncesi Nedenler	Serebral Palsi
K16	Erkek	13	Ortaokul	Doğum Öncesi Nedenler	Epilepsi

Tablo 3'te görüldüğü gibi, katılımcılardan birinin 12 yaşında, birinin 13 yaşında, üçünün 14 yaşında, ikisinin 15 yaşında, birinin 16 yaşında, beşinin 17 yaşında, üçünün 18 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan birinin okula gitmediği, üçünün ortaokula devam ettiği, on ikisinin ise liseye devam etmektedir. Bu çalışmaya katılan katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında on kişi erkek, altı kişi ise kadın şeklindedir.

3.1.1.Engellilik Tanısı ve Tasviri

Engellilik ve engellilere yönelik bazı kavramlar (engellilik, özürlülük, sakatlık, kusurlu) sık kullanılmaktadır. Engellilikle ilgili kullanılan bu kavramlarda ortak bir söylemin hâkim olmadığı ve bir karmaşanın geçmişten beri devam ettiği bilinmektedir.

Bu karmaşa hem hangi kavramın kullanıldığını hem de kullanılan kavramların nasıl tanımlandığını etkilemektedir. Bu yüzden engellilik denildiğinde insanlar tarafından nasıl anlaşıldığı net değildir. Karmaşanın ortaya çıkması, engellilik ile ilgili yapılacak çalışma ve politikaların başarılı bir biçimde ortaya konmasını engellemektedir. Oliver ve Barnes’de (1998, s. 14) bu konudaki karmaşayla ilgili olarak engelliliğin tanımlanmasını genellikle muğlak olduğunu ve birbiriyle değiştirilebilir olduğunu, bu yüzden politikacılar, araştırmacılar, halk ve bazen de engelli kişilerin kendileri için kafa karıştırdığını belirtmişlerdir (Güloğlu, 2022, s. 292).

“Engelli”, “sakat” ve “özürlü” gibi kavramların konuşma ve yazı dilinde genellikle birbirlerinin yerine kullanıldığı veya benzer durumları ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir. Bu kavramlar aynı anlamı ifade etmek için kullanılsa da aslında farklı içeriklere sahiptir. Bu kavramların farklı içeriklere sahip olarak kullananlar bu farkı ya tam olarak bilmemekte ya da bu durumu ihmal etmektedirler (Şişman, 2012: 70).

Engelliliğin tanımlanmasında yapılan çalışmalar ve literatür incelendiğinde ortak bir söylemin hâkim olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada katılımcılar, engelli bireylere hangi kavram/kavramlarla hitap edilmesiyle ilgili görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Fiziksel bir rahatsızlığım olduğundan yürüme bozukluğu vardır. Fiziksel engelli denilmesi gerekiyor. Görme engelli birine de kör demek iyi değil.” K2.

“Engelli kelimesini kullanmak daha doğrudur. Bana sakat deseler yine kendimi kötü hissederim. Fiziksel engeli olan birey kullanılırsa daha uygundur.” K8.

“Bence bu kullanımlardan engelli kelimesini kullanılması gerekir. Çünkü diğer kullanımlar engellileri rahatsız eder. Birine özürlü veya sakat demek iyi bir şey değildir.” K14.

“İçinde en az insanı üzen engelli kelimesidir, diğer kelimeler insanı üzer o yüzden kullanılmaması gerekiyor. Sakat kelimesinin kullanılması hoşuma gitmez hele hele özürlü kelimesi kullanılırsa asla tahammül etmem.” K16.

“Engelli kelimesinin kullanımı daha uygundur. Sakat ve özürlü gibi kelimelerin kullanımı iyi değildir. Sakat özürlü gibi kelimeler kullanıldığında karşıdaki kişi alınabilir.” K11.

“Beni tanıtırken ismimi değil de babamın adını kullanarak onun sakat kızı diye hitap ederler.” K3.

Bazı katılımcılar (K2, K8, K11, K14 ve K16) “engelli” kavramının kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların görüşlerindeki ortak vurgu “engelli” kavramının kullanılması yönündedir. Bu katılımcıların “engelli” kavramını tercih etme sebepleri arasında ulusal ve uluslararası hukuki metinlerde kavramın kullanılması olarak düşünülebilir. Ayrıca bazı katılımcılar “sakat” ve “özürlü” kavramlarının kullanılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların “sakat” ve “özürlü” kavramlarının kullanılmasını istememelerinin sebepleri arasında bu kavramlara yüklenen olumsuz anlamlar etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca katılımcılar ‘özürlü’ olmadıklarını bu kavrama atfedilen anlamı kabul etmediklerini belirtmişlerdir. Bazı toplumlarda bu kavramların argo olarak kullanılması da bir başka neden olarak gösterilebilir.

K3, diğer katılımcılara benzer cevaplar verse de vurguladığı “engeli olan birey” noktası dikkat çekmektedir.

Bence özürlü, sakat gibi kelimelerin kullanılmaması gerekiyor. Engelli denilebilir, engeli olan birey denilebilir. Normal bir insanın engeli yok ama engelli birisinin ufak bir engeli vardır denilebilir. Bunun büyük bir engel olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Özürlü deyince sanki o insan hatalıdır anlamında kullanılabiliyor. O yüzden hani engelli denilmesi daha iyi. Çevremde bana sakat diyenler oldu. Fakat ben sakat değilim, sadece bazı sağlık problemlerim vardır.

Katılımcı (K3) ifadelerinde sakat ve özürlü terimlerinin etkiletleme, sosyal damgalama ve dışlanma olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. K3’ün, belirttiği diğer önemli husus ise özürlü ya da engeli “insan hatası” olarak düşünmesidir. Özellikle bazı kültürlerde ve toplumsal yapılarda engellilere yönelik bakış açısının bunda etkili olduğu ileri sürülebilir.

Bu konuda bir başka katılımcı (K7) *“Bedensel engelli kullanırsa beni çok rahatsız etmez. Özürlü kelimesi kullanılırsa beni rahatsız eder, kendimi kötü hissederim nasıl desem sanki ben onlardan farklıymışım gibi hissederim.”* şeklinde açıklarken, katılımcılardan K13 konuya daha hassas yaklaşarak;

Fiziksel engelli denmesi daha iyi çünkü özürlü denildiğinde daha farklı anlaşılabilir. Ruhsal açıdan daha fazla hasar bırakabiliyor. Bende de oldu fazlasıyla. Fiziksel engelli denilmesi daha iyi. Ya da daha önce olmayan bir kelime türetilmesi daha da iyi olur bence. Diğer insanlardan ciddi bir farklılığımız yok. İnsanların beni adımla bilmesi daha iyi, insanlar beni fiziksel engelikle bilsin istemem.

Kendisinin bir ismi olduğunu ve kendi ismiyle bilinmek istediğini ifade etmiştir.

Kendi çevresindeki engelli olmayan kişilerin isimleriyle bilinmesi ve kendisinin engelli sıfatıyla özdeşleştirilmesi kişide bir hassasiyetin oluşmasını etkilemiştir. “Engelli”, “sakat” ve “özürlü” kavramlarının bir ortamda bireye hitaben kullanılması, kişiyi ayırt edici özellikte olması ve kişinin öyle tanınması da aslında bir tür ayrımcılık olarak sayılabilir. Çünkü ortopedik engelli kişi, engeliyle bilinmek istemiyor, birey olarak bilinmek istiyor. Sosyal hayatta ortopedik engelli bireyler için kullanılan ‘sakat’, ‘topal’ gibi tabirler bireyi hem etiketlemekte hem de dışlamaktadır. Bireyin bir ismi vardır ve bununla anılmak, bilinmek ister. Katılımcılardan K7 ise, özürlü ve sakat kavramlarının farklılaştırıcı ve ayırt edici özellikte olabileceğini aktarmıştır. Her iki katılımcı da fiziksel engelin kabul edilebilirliğini bunun yanı sıra bu kavramların bilişsel anlamda rahatsızlık uyandırdığını dile getirmişlerdir. Ortopedik engelli bireylerde, bedensel farklılıklar söz konusudur. Ayrıca “farklıyım” hissiyatının oluşması toplumsal bütünleşmeyi ve sosyal kaynaşmayı zedeleyerek, ortak bilince zarar verebilir.

Çalışmanın verilerinden engellilik algısına ilişkin ‘engelliliğin kamu kurumlarında ve sivil hayatta’ farklı algılandığına dair görüşlere ulaşılmıştır. Bu konuda K12:

Bence insanların engelli, sakat, özürlü demelerini istemem. Hepsine de karşıyım. Bir kişiyi o kelimelerle ayırt etmeleri benim zoruma gidiyor. Zamanında bana da bedenem özürlü dedikleri olmuştu zoruma gidiyordu. Fakat resmi işlemlerde kullanılırsa engelli kullanımı daha uygundur. Yani birisine özürlü, sakat demek bana çok ağır geliyor. Resmî kurumlar dışında çok da gerekli değil bu kullanımlar.

Şeklinde görüşlerini belirtmiştir. K12, bu kavramlardan (özürlü, sakat, engelli) herhangi biriyle anılmak istemediğini hepsinin de engelli bireyi ayırt edici özellikte olduğunu ve bu kavramların kendisinde uyandırdığı anlamın iyi olmadığını ifade etmiştir. Daha önce kendisine özürlü denildiği için zoruna gittiğini belirtmiştir. K12, özellikle kamusal alanda “engelli” kavramının kullanılmasını istemesi belki de kamusal alanda ayrımcılığa maruz kalmadığı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kamusal alanda engellilere dönük bazı hakların ve fırsatların hukuksal olarak tanınmış olmasının etkili olduğu öngörülebilir.

Türk hukuk sistemine ve akademik çalışmalar incelendiğinde bazen aynı bazen de farklı durumu belirtmek için, özür/özürlü, engel/engelli, sakat/sakatlık vb. kavramların kullanıldığı görülmektedir (Aydınöz, 2008: 4). Bu kavramların, bazen

benzer ve bazen de farklı amaç için kullanıldığı bilinmektedir. Hukuk sisteminde geçen “sakat” kavramı ile anlatılmak istenen “engelli” kavramıyla açıklanamayabilir.

Bu çalışmaya katılan ortopedik engelli ergenler, engelliliği tanımlarken benzer yanıtlar ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda “sakat” ve “özürlü” kavramının kullanılmaması fikri ön plana çıkmıştır. Bu kavramların kullanılması durumunda kendilerini kötü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan katılımcıların çoğunluğu engelli kavramının kullanılabilirliğini ve sosyal uygulanabilirliğini açıklamışlardır. Katılımcılardan bazıları (K2, K7, K8, K11, K13, K14 ve K16), kendilerini tanımlarken ortopedik engelliliğine ilişkin herhangi bir kavramın (engelli, sakat ve özürlü) kullanılmamasını belirtmiştir. Böyle düşünme sebepleri arasında bir insanı belli sıfatlarla tanımanın bireyi dışlayabileceği, etiketleyebileceği ya da ötekileştirebileceği düşüncesi olabilir.

3.1.2. Engelli Bireylerin Etkileşim ve İlişki Dünyası

Bir aile için engelli bir çocuklarının olması, aileye bazı zorluklar yaratmaktadır. Bu zorluklar arasında; psikolojik, sosyal ve ekonomik durumları, yaşam tarzları ve aile içi ilişkiler çocuğun engel durumundan etkilenmektedir (Işıksan, 2005, s.2). Ailedeki engelli çocuğun varlığı aileye bazı zorluklar getirmekle beraber bir takım yeni sorumluluklar da yüklemektedir. Ortopedik engelli bireyin varlığıyla aile; ekonomik, sosyal ve ruhsal anlamda bazı zorluklar yaşayabilir. Engelli bireyin ilacı, tıbbi araç ve gereçleri gibi maliyeti yüksek olan ürünlerin temini aileye ekonomik olarak bazı zorluklar getirebilir. Ayrıca ortopedik engelin ağır olması ve başkalarının desteğine ihtiyacının olması da aileyi sosyal ve psikolojik anlamda kısıtlayabilir. Evde ağır düzeyde ortopedik engelli çocuğu olan ebeveynlerin kendilerine zaman ayırma ya da ev dışında zaman geçirme süreleri daha az olabilir. Çünkü bakım ve destek ihtiyacı olan çocuğun olması, ebeveynleri kısıtlayabilir ya da özgürce hareket etmesini sınırlayabilir.

Bu çalışma kapsamında görüşülen ortopedik engelli katılımcıların görüşleri incelendiğinde: Katılımcıların bazı ortak noktalarda benzer cevaplar verdikleri görülmüştür. Özellikle ebeveynlerinden bazı beklentiler, kardeşler arasında eşitlik ve aile içi eşit muamele talepleri dikkat çekmektedir. Bu minvalde bazı katılımcıların görüşleri;

Ailem hepimize eşit miktarda davranıyor fakat bana biraz daha ilgili davranıyorlar özellikle ameliyat sürecinde ailem bana yakından ilgilendi. Arada bana diğer kardeşlerinden biraz daha farklı davranıyorlar. Ben bu konuda annemi uyarmıştım. Bana da diğer kardeşlerim gibi davran diye. Engelli ve hasta olduğum için bana biraz daha ilgili davranıyorlardı. Şefkatli davranıyorlardı. K3.

Katılımcılardan K3'ün ailesi, diğer kardeşlerine kıyasla K3'e daha ilgili, şefkatli ve korumacı davrandığını belirtmiştir. Bununla beraber katılımcı, ailesinin bu tavrından rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

Kendi ailem bana ve diğer kardeşlerimle aynı davranır. Herhangi bir ayrımcılık ve ayrıcalıklı şekilde davranmazlar. Kendi ailem hiçbir farklı şekilde bana davranmıyorlar. Ailem bana bu hastalığı ve sorumluluklarımı anlattı. Benim bir hastalığım var. Fakat ben diğer insanlardan farklı değilim Ben de diğer insanlar gibi aynı zihinsel yapıya sahibim. Annem ve babam bana her zaman bir şeyin en doğrusunu öğretiler. Başka insanları yargılamamamı öğretiler. Hani aile içinde bir şey yapılıncı benim yapabileceğim şekilde tasarlanırdı. Bana uygun bir şekilde tasarlanırdı. Ailemden herhangi bir ayrımcılık ve ayrıcalık görmedim. K6.

“Annem ve babam bana da diğer kardeşlerime aynı davranırlar. Herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmıyorum. Beni Kardeşlerimden ayırmıyorlar. Annem ve babam, tüm kardeşlerime eşit davranmaya çalışırlar.” K11.

“Ebeveynlerim bana ve diğer kardeşlerime aynı davranırlar. İyi davranırlar. Hepimize de iyi davranıyorlar. Annem ve babamdan şimdiye kadar ayrımcı bir tutumla karşılaşmadım.” K1.

Katılımcıların yanıtları ele alındığında; ailelerin ve ebeveynlerin aile içi ilişkilerde eşit ve olumlu bir izlenim bıraktıkları söylenebilir. Çünkü katılımcılar anne ve babalarının daha duyarlı, kardeşler arasında dengeli bir tutum gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ailelerin engelliliği bir yük ve bir sorun olarak algılamadığı engellilik konusunda öğretici, gerçekçi, sorumlu davrandıkları çalışmanın verilerine yansımıştır. Özellikle K6 katılımcının aile modeli incelendiğinde engellilik tanısının gerçekçi bir metotla anlamlandırıldığı görülebilir. Ailelerin engelliliğe ilişkin bu tutumlarında birçok nedenin etkili olduğu söylenebilir. Kültürel hayat, inanç ve toplumsal değerlerin engelliliğe yaklaşımda olumlanabilecek etkiye sahip olduğu değerlendirilebilir.

Katılımcılardan K14 ve K12, bu konuda diğer katılımcılarla benzer görüşlere olsa da ebeveynlerinden fazladan ilgi beklemediklerini ifade etmişlerdir. Fazladan ilginin kendilerini rahatsız edeceklerini ve bu durumda aciz ve acınacak hissini oluşturabileceği iddia edilebilir. Fazla ilgi, ortopedik engelli bireyde etiketlenme ya da yetersizlik gibi olumsuz düşünceleri oluşturabilir. Ortopedik engelli bireyde;

‘yapamadığı için’ veya ‘kötü durumda olduğu için’ insanların ona fazla ilgili davrandıklarını düşünebilir.

“Ailemin bize davranışında herhangi ayırt edici bir şey görmedim bütün kardeşlerime iyi davranırlar. Ben hiçbir zaman ayırım da görmedim. Ekstradan ilgi beni rahatsız eder.” K12.

Annem ve babam bütün kardeşlerime ve bana iyi davranırlar. Annem ve babam beni seviyorlar. Bana herhangi bir ayrımcılık yapmıyorlar. Annem ve babam bütün kardeşlerime ve bana eşit davranmaya çalışırlar. Bana kendimi kötü hissettirecek şekilde davranmazlar. O yüzden bir problem yaşamıyorum. K14.

Eşit davranılmak insanlar için oldukça önemlidir. Katılımcılardan K12 ve K14 kendilerine eşit davranılmayı önemsemişlerdir. Aşırı ilgili ya da ilgisizlik kişide çaresizlik, acizlik ve yardıma muhtaç düşüncesinin ortaya çıkmasında etkili olabileceği ileri sürülebilir. Bu yüzden engelli bireylerde zamanla yetersizlik düşüncesi oluşabilir. Ayrıca ilgisiz davranıldığında da engelli birey kendisini önemsiz ve değersiz görmesine neden olabilir.

Annem ve babam bana çok iyidirler ama bana biraz düşkünler. Annem ve babam benim üzülmemi hiç istemiyorlar. Ben üzüldüğümde babam da üzülüyor. Bana biraz daha ilgili davranıyorlar. Bu beni çok fazla rahatsız etmiyor aslında. Kimsenin bana bağırmasına, bana şey yapmasına izin vermiyorlar. Mesela dışarıdan birisi ablama kızdığında bir şey söylediğinde, annem ve babam bir şey söylemiyor. Ama bana bir şey söylediklerinde ailem müdahale ediyor. Bırakmıyorlar kimseye bana kötü davransın. Biraz daha korumacı davranıyorlar. K9.

K9 ise ebeveynlerinin kendisine biraz daha ilgili davrandığını ve bu davranışların rahatsız edici boyutta olmadığını belirtmiştir. Katılımcı, anne ve babasının korumacı ve sorumlu davrandığını düşünmektedir. Anne babaların engellilik noktasında daha fazla sorumluluk aldıkları söylenebilir. Bu ailede engelli çocuğa herhangi bir olumsuzluğun veya problemin yansıtılmaması önemsenmiştir. Buna bağlı olarak bazı ailelerin engelli olan çocuklarını daha çok düşündükleri ve korudukları yanıtlardan anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin, bu noktada çocuklarına, sorunlarla karşılaştıklarında nasıl tepki vereceklerini öğretmeleri gerekiyor. Çünkü çocuklar, problemlerle karşılaştıklarında yeni stratejiler geliştirmelidirler. Ayrıca hayatta her zaman onları koruyan birileri yanlarında olmayabilir bu yüzden kendilerini korumalarına fırsat vermek ve onlar adına hareket etmek bazen yarardan ziyade zarar verebilir. Çocuklar bazen kendilerini korumasız hissedebilir ve olumsuz durumlarda nasıl tepki vereceklerini bilemeyebilirler.

Başkası adına karar vermek bazen karşıdaki kişinin tercih hakkını ve karar yetisini etkileyebilir. Kendisi adına karar verilmesi ya da ona tercih hakkı sunulmaması kişide; yetersizlik, kısıtlanmışlık ve engellenmişlik düşüncesi oluşturabilir. Çünkü herkes, iradesine saygı duyulmasını ister. Başkaları hakkındaki karar ve görüşlerde, diğer kararların değerli ve saygın olduğu unutulmamalıdır. Katılımcılardan K13, kararlarının bu yönde anlaşılmasını belirtmiştir. Katılımcının görüşleri kendi iradesi ile bazı engelleri aşabileceği yönündedir.

Ortopedik engelli ergenlerin kendilerini yetersiz hissetmeleri ve çevrelerindeki insanların da onları öyle görmeleri nedeniyle, toplumsal uyumları, yaşama etkin bir biçimde katılmaları ve kendi gerçeğini yaşamaları zorlaştırmaktır (Akçamete, 1992, s. 459). Katılımcı (K13) bu durumdan rahatsızlığını ve engellendiğini;

Arkadaşlarımla aram iyi fakat bazı konularda beni anlamakta yetersiz kalıyorlar. Sürekli aktifim. Misal merdivenlerden rahatlıkla inip çıkabiliyorum. Arkadaşlarım seni biz götürelim mi getirelim mi vesaire diyorlar. Ya da bazen alt kata inmem gerekiyorsa asansör çok yukarıdaysa gelmesi uzun süreceği için merdivenlerden inmem daha kısa süreceğini biliyorum ve bu konuda kendime inancım var fakat onlar asansörle inelim diyorlar. Bazen de yolun karşısına geçmek gerektiğinde arkadaşlarım bana diyor ki biz sana yardımcı olalım. Fakat ben kendim de geçebiliyorum. Tabi, onlar da benim iyiliğimi istiyor ama biraz fazla kısıtlama oluyor. ifadeleriyle belirtmiştir.

Gordan (2010) aidiyeti, bireyin önemli gördüğü çevresi tarafından bilinme, kabul edilme, sevilme, değer verilme ve güvenilme arzusunun bir sonucu olarak hayata yansıyan doğuştan gelen bir ihtiyaç olarak görmektedir. Bireylerin bir gruba ait olma arzusu taşıyan sosyal varlıklar olduğunu ve bireyler için en zor durumun sosyal çevreden kopmuşluk, yalnızlık ve reddedilmişlik duygusu olduğunu belirtilmektedir. Bu bağlamda katılımcılar K3,

Arkadaşlarımla aram iyidir. Ben genelde erkekler ile arkadaşlık kurmam. Şu an samimi olduğum tek bir arkadaşım var. Şu an 12. sınıf öğrencisi olduğum için boş zamanın pek olmuyor. Genelde ders çalışıyorum. Sosyal medyada takılıyorum. Yaptığım tek aktivite sosyal medya takılmak diyebilirim.

Diyerek, sosyal ortamlara katılımını okul ile sınırlandırdığı ve sosyal medyada daha çok zaman harcadığını ifade etmiştir. Yalnızlık okulda öğrencilerin yaşadıkları sorunlardan biridir. Yalnızlık ve ait olma kavramları yakın ilişkilidir. Ekonomik, psikolojik ve sosyal açıdan ait bir gruba ait olduğunu düşünmeyen kişiler, yalnızlık ile karşılaşılırlar. Akran zorbalığına maruz kalma, zayıf arkadaşlık ilişkileri ve dışlanma gibi faktörler yalnızlığa neden olmaktadır. Okullar, oldukça kalabalık bir kurum olduğu

halde, öğrenciler belirtilen nedenlerden dolayı yalnız kalmakta ve bununla beraber sosyal işlevlerinde bozulma olmaktadır (Duyan ve ark. 2011, s. 30).

“Arkadaşlarımla genelde okulda görüşürüm. Okul dışında pek takılmıyorum. Yani herhangi bir sosyal etkinliktir kulüptü vesairede bulunmuyorum. Genelde çoğunlukla bireysel dolaşıyorum.” K13.

Arkadaşlarımla bazen aram iyi bazen de aram kötüdür. Bazen bana lakap takarlar. Bana deli ve özürlü diyorlar. Onlar böyle söyleyince ben üzülüyorum. Onlar öyle söyleyince ben isyan ediyorum. Sürekli arkadaşlık kurduğum kimse yoktur. Bazen birileriyle arkadaşlık kurunca benimle dalga geçerler. Ben de arkadaşlığı devam ettirmiyorum. Bazen bana öyle söylediklerinde onları tutup dövüyorum. Aslında insanlarla sohbet etmeyi seviyorum. Çoğu zaman telefonda internete takılıyorum. K14.

Katılımcılardan K14’ün, öfke tepkisi, engeli ile dalga geçildiği için ortaya çıktığı düşünüldüğünde, çevresi tarafından sosyal uyum yönünde sorunlu görülebilir. Fakat insanlar, engelli bireyi anlamakta zorlandıkları, empatik yaklaşmadıkları ve dalga geçtikleri için öfkelenmesi normal karşılanabilir.

Rehabilitasyon merkezindeki arkadaşlarımla aram iyidir fakat sosyal ortamdaki arkadaşlarımla aram iyi değildir. Beni yanlarına almazlar. Arkadaşlarım genelde beni götürmez bir yere gittiklerinde. Benim düşeceğimi, gidemeyeceğini düşünüyorlar. O yüzden götürmediler. Fakat beni bir kere götördüklerinde; babam iyi ki götürmüşsünüz çok iyi geldi demişti arkadaşlarıma. Bazen arkadaşların pikniğe balığa gittiklerinde beni götürmediler. Benim gidemeyeceğimi, kaybolacağımı düşünüyorlar. K4.

Arkadaşım var ama çok yok üç dört tane arkadaş çevrem çok geniş değildir. İnsanlarla çok arkadaşlık kurmuyorum. Eski arkadaşlarım çok kötüydü küçükken. Şimdiki arkadaşlarım iyiler, kötü bir şey yapmıyorlar. Geçmişte yani küçükken arkadaşların beni dışlıyorlardı. Geçmişte yani ortaokulda dışlanıyordum. Oyun oynadıkları zaman beni çağırıyorlardı. Ben yanlarına gittiğimde bana git git diyorlardı. Benim hastalığımın dolayı bana böyle davrandıklarını düşünüyorum. Liseye geçtikten sonra böyle bir şeye denk gelmedim. Evdeyim genellikle. Arkadaşlarımla telefonla görüşüyorum. K9.

Daha önce bana sınıftan “engelli”, “parksız” gibi lakaplar kullanıldı bu beni rahatsız etti. “Eklemsiz” diyorlardı. Yürüyüş tarzımla alay edilirdi. “Yüzümle”, “gözümle” ve “elimle” dalga geçildi. Bunu direkt yüzüme karşı söylediler ve hissettim de. Arkadaşlarımdan ayrımcılık daha çok ilkokul ve ortaokul döneminde oldu. Şu an lise döneminde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmıyorum arkadaşlarım tarafından. K6.

Bu ilde 7 yıldır yaşıyorum. Eski yaşadığımız ilde birçok arkadaşım vardı. Onlarla arada bir satranç oynardık, maçları izledik. Buraya geldiğimizden beri çok arkadaşım yok. Şu an sadece bir arkadaşım var. O arkadaşım da bazen dışarı çıkarım. Çok fazla bir şey yapmayız yani. Benim yürümemde problem olduğu için arkadaşlarım bir yere gittiğimde genelde bana söylemezler, onlarla gitmemi istemezler. K16.

Çalışma kapsamında K3, K4, K6, K9, K13, K14 ve K16’nın katılımcıların görüşleri bu çerçevede değerlendirildiğinde: arkadaşlık ilişkileri ve sosyal ortam konusunun irdelendiği gözlenmiştir. Bir gruba dâhil olmanın avantajları ve dezavantajları engelli bireylerin bakış açılarıyla okunabilir çünkü katılımcılar sosyal

hayatlarında zorluk yaşadıklarını ve bazen de dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Buna rağmen verilerden katılımcıların sosyal gruplara dahil olmak istedikleri ve sosyal aktivitelerde yer almak istedikleri anlaşılmaktadır. Kimi durumlarda engelli bireylerde ‘engelin’ arkadaşlık ilişkilerinde kısıtlı hareket ve az katılıma neden olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle ‘engeller’ sosyal katılımı sınırlamaktadır. Özellikle tekerlekli sandalye kullanımı buna örnektir. Toplumsal gerçeklikler engelli bireylerin faaliyet alanlarını (arkadaşlık ilişkileri, gündelik hayat, sosyal çevre vb.) şekillendirmektedir. Katılımcıların yanıtları bu yargıyı desteklemektedir. Çoğu katılımcı yalnızca bir arkadaşının olduğunu veya arkadaşlık kurabileceği kimsenin olmadığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak ortopedik engelli bireylerin zamanla sosyal dünyalarında yalnızlaştıkları, yabancılaştıkları ve dışlandıkları sonucuna ulaşılabilir. Katılımcıların verileri, kesitli diyalogların engelli bireylerde zamanla toplumsal soyutlanmışlığa ve daha fazla bireyselliğe neden olduğu anlaşılmaktadır. Her türlü kopuş engelli bireyleri daha fazla nesneleştirmektedir. Katılımcılar, bu ilişki düzeylerinde sosyal medyayı bir kaçış olarak görmüşlerdir. Sosyal medyanın katılımcılar tarafından tercih edilmesinin birçok nedeni vardır. Özellikle bu etkileşim sahasının etiketlemeye, damgalamaya ve dışlanmaya kısmen kapalı olması, engelli bireylerin kendilerini daha rahat hissedebilecekleri düşüncesinden kaynaklanabilir. Sosyal medya aktivitelerine ve pratiklerine ulaşılır olmanın kolaylığı tercih edilen bir diğer sebep olarak gösterilebilir.

Aynı katılımcıların (K3, K4, K6, K9, K13, K14 ve K16), ortaokulda arkadaşları tarafından dışlandıklarını, yürüme tarzlarıyla alay edildiğini ve lakaplar taktıklarını belirtmişlerdir. Fakat lisede arkadaşları tarafından doğrudan bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Süperegounun, kişilik gelişimde büyük katkısı vardır. Özellikle daha hümanist tavırların sergilenmesi ve prososyal davranışların gelişmesinde etkilidir (Lam, 2012). Ortaokul yaş dönemi öğrencilerinde empatik beceriler tam gelişmediğinden, karşısındaki bireyin ne hissettiğini tam olarak düşünmediklerinden daha acımasız davranma eğiliminde olabilirler. Lise dönemlerinde “süperegounun” gelişimiyle empatik düşünme becerilerinde olumlu gelişmeler olabilmektedir. Bunun yanı sıra lise çağında öğrencilerde sosyal kimlik bilincinin oluşmaya başlaması etkili olduğu varsayılmaktadır.

Katılımcılardan K5 ve K15, arkadaşlık ilişkilerinin sınırlı oldukları ve çok fazla arkadaşlık ilişkisi kurmadıklarını “*Sessiz ve sakın insanlarla arkadaşlık kurarım. Zaten az sayıda arkadaşım var. Okulda 1- 2 arkadaşım var.*” (K5).

“Arkadaşlarım sayılabilecek kadar vardır. Aslında hiç arkadaşım yok. Ben ilköğretimi bireysel eğitimle evde gördüm. Daha sonra liseyi açıktan okudum. O yüzden pek arkadaşım yok. Yazın bahçeye çıkarım, kışın zaten dışarı çıkmam.” (K15) ifade etmişlerdir. Ortopedik engelli bireylerin engel durumları bazen mutlak anlamda hareket etkinliklerini kısıtlar ve sınırlandırır. Özellikle katılımcının K15’in görüşleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Katılımcı, engel durumunun hem okul hayatını hem de arkadaşlık ilişkilerini doğrudan etkilediğini açıklamıştır. Okul ortamının arkadaşlık ilişkilerinde ve sosyalleşme sürecinde etkili olduğu da ifadelere yansımıştır.

3.1.3. Engellilik ve Duygu: Romantik Engellilik Dünyası

Bedensel özelliklerin olumlu olması, benliğin kabulü için çok önemlidir. Ortopedik engelli olmayan bir birey kendini değerli bir varlık olarak görürken, ortopedik engelli yani bedeninde engelinden dolayı herhangi bir deformasyon olan kişi ise kendisini değersiz ve/veya yetersiz görebilir. Bireyin kendisini engelinden dolayı böyle hissetmesinde yakın çevresinin etkisi oldukça fazladır. Özellikle, anne-baba, öğretmen, arkadaş gibi diğer kişilerin ortopedik engelli bireye farklı davranışları ve yetersiz algılamaları da etkilidir (Akçamete, 1992, s. 448). Bu çerçevede bazı katılımcıların görüşleri:

“Şimdiye kadar hoşlandığım veya âşık olduğum biri olmadı. Birinden hoşlansam gidip söylemem. Çünkü hoşlandığımı söylediğim kişi gider başkasına söyler. Bu sefer benimle dalga geçerler. O yüzden söylemem.” K1.

Hoşlandığım biri yoktur. Hoşlandığım biri olursa ve kendisini üstün görmüyorsa gider hoşlandığımı söyleyebilirim. Özellikle kendisini üstün görmemesi gerekiyor eğer kendisini üstün görürse benimle dalga geçebilir. Ortopedik engelli biri gidip hoşlandığımı rahat ifade edemez. Çünkü önünde bir engel vardır. K5.

Şimdiye kadar hoşlandım ya da romantik bir şeyler hissettiğim biri olmadı. Benim karşı cinse şimdiye kadar hissettiğim bir şey olmadı. Belki de bunun sebebi her zaman kendimi karşımdakiyle denk tutmamamdır. Bir insan, bir insanı seviyorsa yani aşk diye nitelendirilen durum. Onu bütün özellikleriyle bedensel, fiziksel ve ruhsal olarak her şeyi ile kabul etmeli. Şimdiye kadar birisine romantik bir durum yaşamamışsam sebebi kendimi insanlara açmak istemiyorum. Beni her halimle kabul etmeli bu hiçbir şekilde problem olarak kabul edilmemeli. Ama şimdiye kadar böyle biri karşıma çıkmadığı için böyle bir duyguyu tatmadım. K6.

Şimdiye kadar hoşlandım biri olmadı. Bana bu tür şeyler çok saçma geliyor. Çok saçma. Bu tür arkadaşlıklar kuramamamın sebebi özgüvenimin eksikliği olduğunu düşünmüyorum. Belki de “engelli” olduğum için de olabilir bilemiyorum. İstemiyorum. Yanlış anlamayın yürümüyorum çünkü. Sağlam bir insan ile engelli bir insan aynı kefedede değil. Beni bu halimle anlayabilecek biri olduğunu düşünmüyorum. Karşımdakine bir duygum olursa söylerim

herhalde bilmiyorum tam olarak. Öyle bir duygu yaşamadığım için bilmiyorum. İnşallah yaşamam da. K9.

Katılımcılardan K9, romantik ilişkiler yaşamak istemediğini ifade etmiştir. Ayrıca kimsenin kendisini anlayabileceğini düşünmediğini ifade etmiştir. Katılımcı ilerde de böyle bir şey yaşamak istemediğini belirtmiştir. Bu durumu yaşamasındaki kaygısının, onu anlayabilecek birinin olmadığı düşüncesi olabilir.

Şimdiye kadar hoşlandığım biri olmadı. Romantik olarak herhangi bir ilişkim olmadı. Hoşlandığım biri olsa zaten ben de çok fazla özgüven yok. Yani bu konularda çok özgüvenim yok. Bu konular çok ilgimi çekmiyor olabilir. Benim aşkım spordur. Ben sporu çok seviyorum. K12.

Bazı katılımcıların (K1, K5, K6, K9 ve K12), şimdiye kadar herhangi bir romantik ilişkilerinin olmadığını ve olası bir durumda bunu karşısındaki kişiye söyleme noktasında zorluk yaşayacaklarını ifade etmişlerdir. Reddedilmekten korktuklarını, engellerinden dolayı dışlanacaklarını ve bir girişimde bulunacak cesaretlerinin olmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar özellikle bu konuda çekimser tavırlar sergilemiştir. Katılımcı K5 ve K9, kendilerini karşısındaki insan ile eşit görmediğini “engelli” ve “engelli olmayan” bir değilmiş gibi düşündükleri gözlenmiştir. Katılımcılar, karşılıklı bir duyguda eşit ve dengeli bir ilişki kuramayacaklarına inanmışlardır. Çünkü engel durumlarının romantik bir duyguya cevap veremeyecekleri ortak fikirdir. Özgüven eksikliği, denk görülmemesi, yetersizlik ve reddedilme kaygısının duygusal bir varoluşa engel olacağı düşünülmektedir.

Katılımcılar, karşılıklı sevginin varlığına inanmakla beraber bu sevginin kabul edilebilirliğine inanmamaktalar. Özellikle K12, spora oldukça zaman ayırdığını ve okçuluk alanında başarılı olduğunu mülakatta belirtmiştir. Sportif alanda başarılı olması, Katılımcıyı bu alanda tutkuyla ve aşk bağladığı düşünülmektedir. Bu yüzden karşı cinsle romantik bir beklenti içerisinde olmadığını ve bu duyguyu sporla tamamladığını ifade etmiştir.

Katılımcılardan K16, yaşadığı deneyimi şöyle ifade etmektedir:

Hoşlandığım 2 kişi oldu ikisine de söyledim. Fakat kabul edilmedi teklifim. Herhangi kimseden hoşlanmıyorum bir sevgilim de yok. Aslında daha önce birisinden hoşlanmışım ona söylemişim sevdiğimi, fakat benim yürüyemediğimi söylemişti bana ve beni reddetmişti ben çok üzülmişim. K16.

Katılımcılardan K16, romantik olarak hoşlandığı kişiye duygularını ifade ederken ortopedik engelli olduğu için teklifinin kabul edilmediğini ifade etmiştir. Diğer katılımcılara göre, K16'nın daha cesur davrandığı ve duygularını ifade ettiği

gözenmiştir. Ayrıca yaşamış olduğu reddedilme, üzülmeye ve belki de kendisini sorgulamasına sebep olmuş olabilir. Katılımcı ortopedik engelinden dolayı reddedildiğini ve dışlandığını düşünmektedir.

Ortopedik engelli bireyde, ilk çocukluk dönemindeki anne-baba ve kardeş ilişkilerindeki olumsuzluklar, güvenlik ve eksiklik duygularından dolayı sosyal etkileşimlerinde ve arkadaş ediniminde zorluklar yaşamaktadır. Ortopedik engelli ergende, utangaçlık ve çekingenlik duygularının var olması, ergende duygusal yakınlık ve cinsel problemlere neden olabilir (Akçamete, 1992, s. 458). Katılımcılardan bazıları (K8, K11, K4, K10, K13, K14 ve K15), romantik ilişkiler ve duygusal yakınlık kurma noktasında zorlandıklarını ve bu konuda şimdiye kadar bir girişimlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri şöyledir:

“Şimdiye kadar hoşlandığım biri olmadı ve sevgilim de olmadı. Keşke sevgilim olsaydı. İsterdim bir sevgilim olaydı. Birinden hoşlansam gider söylerim.” K8.

Şimdiye kadar hoşlandığım herhangi biri olmadı. Eğer hoşlandığım biri olursa gider söylerim. Beni kabul etmez, engelli olduğum için bana böyle daha kötü davranır diye düşünmem gider söylerim. Şimdiye kadar ben birisine söylemedim. Başka birisi de gelip bana hoşlandığını söylemedi. K11.

Şu ana kadar hoşlandığım biri oldu. O da bu rehabilitasyon merkezinde çalışıyor. Fakat Ben söylemedim. Utandığım için söylemedim. Onu çok seviyorum. Hatta onun için şarkılar bile yazmıştım. Hoşlandığım kız için zamanının çoğunu rehabilitasyon merkezinde geçiririm. Utandığım için söylemedim. K4.

“Şimdiye kadar hoşlandığım biri olmadı. Biriyle yazıştığım fakat ona duygularımı ifade etmedim. Hoşlanıp da gidip söylediğim olmadı.” K10.

Katılımcı 14'ün utangaç tavırlar sergilediği ve daha önce birini sevmeyince rağmen bunu ifade edemediğini şöyle açıklamıştır; *“Hoşlandığım biri olmadı. Hiç sevgilim olmadı. Böyle şeyleri konuşmak ayıptır. Aslında birini sevmiştim fakat gidip söyleyemedim.*

Ortopedik engelli gençler, utangaç ve çekingen tutumlarından dolayı ister bilinçli düzeyde rahatsızlık duysunlar ya da bilinçli bir şekilde rahatsızlık duymasalar da bu durum onların, insanlarla olan etkileşimlerini sınırlamaktadır. Çünkü diğer insanlarla birlikte olmanın ve kendileriyle ilgili düşüncelerine fazla duyarlı olmanın verdiği rahatsızlığı yaşarlar. Bu duyguya sahip bedensel engelli gençlerin, zamanla çevrelerinden uzaklaşacakları, yalnızlıklarını ve güvensizliklerini devam ettirecekleri düşünülebilir (Akçamete, 1992, s. 458).

Hoşlandığım biri oldu. Direkt gidip söyledim. Aslında 3 kişiye söyledim 2 ret 1 kabul aldım. Tabii hepsi farklı zamanlarda. Reddedenler genelde o gözle bakmadıkları hatta kimseye o gözle bakmadıklarını düşünmediklerini söylediler. Vesaire vesaire. Kendimi o an kötü hissetmedim herhangi kötü bir duygu da hissetmedim. Hayır, cevabının fiziksel engelimle olduğunu düşünmüyorum. Beni incitmedi. Yani evet diyen de ben de öyle aşırı bir duyguya yol açmadı. Öyle anlattıkları kadar yoğun bir duygu yaşamadım. Normal. Şimdi de birinden hoşlansam dakikasına gider söylerim. Sevdiği biri yoksa tabii. K13.

Bir başka katılımcı (K15) ise sevdiği biri olduğunda bunu söyleyebileceğini ifade ederek: *‘‘Hiç hoşlandığım biri ya da sevgilim olmadı. Fakat birinden hoşlanırsam gider söylerim. Açık söylerim. Kendime güvenirim.*

Katılımcıların (K8, K11, K4, K10, K13, K14 ve K15), duygularını açıkça ifade edebilecekleri, verilerden anlaşılmaktadır. Yanıtlar incelendiğinde; ilişkinin varlığı ve bu ilişki sürecinin gerçekleşemeyeceği algısı hâkimdir. Bazı katılımcıların ilişkiye açık oldukları fakat bu isteklerinin karşılıksız, anlamsız ve değersiz görülebileceği endişesi yaşanmaktadır. Katılımcıların bir kısmı dışlanmaya maruz kaldığı ya da bu korkuyu yaşadığı için açılmadığını ifade ederken diğer bazı katılımcıların ise rahat bir şekilde hareket ettiği ve bir çekincesinin olmadığını belirtmişler.

Bedensel engelin oluşu çocukta duygusal davranımlarında bazı sorunlara neden olmaktadır. Fakat bedensel engelin varlığının bireydeki etkisi herkeste farklı olmaktadır. Bu konuda literatürde farklı görüşler mevcuttur. Bazı görüşler, kişinin işitme, görme ya da ortopedik engelli oluşu bireyde kesinlikle duygusal ve psikolojik sorunlara neden olacağını belirtirken, bazı farklı görüşler ise ayrı engellilik psikolojisinin olmadığını yani kişinin işitme, görme ya da ortopedik engelli oluşu, onun mutlaka uyumsal ya da duygusal davranışlarının farklı olmasının gerektirmeyeceğini ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle kişideki uyumsal ve duygusal davranışlarının farklı olmasındaki sebep, kişinin engelli oluşundan değil de engellilik hakkındaki tutumları, tepkileri, engelinin olumsuz etkilerini azaltıcı önlemlerin yetersiz oluşundan kaynaklanmaktadır (Akçamete, 1992, s. 448). Bu çalışmada elde edilen bulgular da bu ifadeyi desteklemektedir. Yapılan bu çalışmada katılımcılarının büyük kısmı herhangi bir şekilde böyle bir davranışta bulunamayacağını ve bulunduğu reddedileceğini varsaymaktadır. Reddedilme ya da hayır cevabı aldığı anda bunun ‘‘engelinden’’ kaynaklı olabileceğini düşünmektedir. Bu aslında genelleyemeyecek bir görüştür. Çünkü bu görüşte olanların çoğunun ifadesi düşünce boyutundadır. Yani birçoğu, eyleme geçmemiş ya da test etmemiştir. Bu yüzden reddedilme ya da hayır denilmesi kişinin engellinden kaynaklı olduğu sonucunu ortaya çıkarmayabilir. Ayrıca katılımcıların

büyük kısmının da bu konuda eyleme geçmemelerinin birçok sebebi olabilir. Bu sebepler arasında; geçmişten beri devam eden engellilikle ilgili olumsuz düşünceler, engelli bireyin yakın çevresi tarafından tam desteklenememesi veya ailenin çocuklarına bu konuda hassas yaklaşması gibi sebepleri olabilir. Aslında hayır cevabını ya da reddedilme düşüncesinin vermiş olduğu bir kaygı vardır. Katılımcıların büyük bir kısmında karşı cinse duygularını ifade etmede özgüven eksikliği yaşadığı düşünülmektedir.

3.1.4. Engellilik ve Fırsat Eşitsizliği

Eğitim alanında fırsat eşitliğinin sağlanması için, engelli birey ya da engelli olmayan herkese hiçbir ayırım yapılmadan en üst kademedeki eğitime ulaşma hakkı ve imkânlarının tanınması gerekiyor. Bu hak uluslara hukuki metinlerde tanınmıştır. Eğitim hakkı bireylerin eğitime ulaşması ve bu olanaklardan eşit düzeyde faydalanmasıdır (Şişman, 2014, s.58).

Engellilerin, günlük hayatlarında bazı zorluklar yaşadıkları katılımcıların ifadelerine yansımıştır. Özellikle okul hayatında karşılaştıkları zorluklar ve günlük hayattaki çoğu şeyin “engelli olamayan” bireylere yönelik yapılmış olması gibi durumlar genelde tüm engelliler olmak üzere özellikle ortopedik engelli ergenlerin hayatlarını zorlaştırmaktadır. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri:

“Küçük çocuklar okulda benimle alay ettikleri için okula gitmiyorum. İsyan ediyorum hep. Tam 2 yıldır okulu bırakmışım okula gitmiyorum. Kafa buluyorlar benimle. Yani nasıl söylesem. K14.

Katılımcı (K14), dışlayıcı davranışlara maruz kalmıştır. Ancak katılımcının maruz kaldığı ayrımcılığı ifade etmekte zorlandığı sonucuna varılabilir.

Ben okula aslında geç başladım engellimden dolayı beni okula almıyorlardı. Ben 1. sınıfa giderken öğretmen bu kız yürüyemiyor ben ilgilenemem yapamam diye okula gitmemiştim. Bizimkiler öğretmene demişti ki bu sadece yürüyemiyor ama her şeyi anlıyor konuşuyor sınıfta sana bir zorluk çıkarmaz demişlerdi. Her şeyi anlıyor konuşuyor. Sadece ayağında engel var dediler. Ama hoca kabul etmedi. Beni de başka sınıfa kayıt ettiler. Okulda tekerlekli sandalye vardı o zaman öğretmen beni tekerlekli sandalyenin içine koyup sınıfa getiriyordu. K9.

K9 katılımcı, engelinden dolayı, okula zamanında başlamadığını ve bunun eşitsiz bir tutum olduğunu düşünmektedir. Engelin bir sorun oluşturmayacağı bilinmesine

rağmen koşulların (okul yönetimi ve eğitimcinin) fırsat eşitsizliğini derinleştirdiği düşünülmektedir.

Ortopedik engelli bir birey olarak dışarı çıktığımda insanlar neden çıktın git evinde otur diyorlar. Psikolojik baskı görüyorum. Bazen çok sıktıkları için bu bize kötü sonuç olarak yansıyor. Yani daha önce çok fazla psikolojik baskıya maruz kaldığım için psikiyatri tedavisi de gördüm. K13.

Ben biraz sosyal bir insanım otobüse binerim arada. Otobüs şoförleri bazen bana sen engellisin tek başına neden çarşıya gidiyorsun arabaya zor biliyorsun diyorlar. Tek başına neden çıkıyorsun diyorlar. Bir gün yine bindiğimde otobüse servis şoförü demişti bana senin maaşın var sen sakatsın demişti. Bu benim çok zoruma gitmişti Ben otobüsten indikten sonra koltuk değneğimi kırdım. K16.

Katılımcılar (K13 ve K16) maruz kaldığı ayrımcılığın engelli bir ergenin duygusunu ne denli etkilediğini samimiyetle ve açıkça ortaya koymuştur. Kendisinin de belirttiği gibi günlük hayatta bazı insanların engelli bireylerin topluma tek başlarına katılmasını ve bağımsız hareket etmesini engellediği görülmüştür. Bu durum engelli bireylerin bağımsız hareket etmesini engellemekte ve toplumla bütünleşmelerini kısıtlamaktadır. Aynı zamanda, engelli olmayanlar özgürce hareket etme pratiklerini gerçekleştirirken, engelli bireylerin toplumsal katılım noktasında eşit muamele görmedikleri öngörülebilir. Engelli bireyler toplumsal hayat içerisinde eylem ve davranışlarıyla bir bütün olarak görülmemektedir. Özellikle engelli bireylere ilişkin dışlanma ve yakıştırmaların fazla olduğu anlaşılmaktadır. Eğer engelliysen ‘ne işin var ne yapacaksın, sen de mi’ vb. söylemlere maruz kaldıkları çıkarılabilir. Bu nitelendirmeler, engelli bireylerin toplumsal varlığını soyutladığını ve onları kendi dünyalarına hapsedtikleri sonucu çıkarılabilir. Toplumsal eşitliğin ortopedik engelli bireyler için göz ardı edilmesi, fırsat eşitsizliğini tetiklemektedir.

“Engellilere daha ılımlı davranılması gerektiğini düşünüyorum. Zaten yaşadıkları kolay değil engellilerin. Zaten belli fiziksel kısıtlılıkları var.” K2.

Diğer bir katılımcı (K2) yaşadıklarını, engelini ve engelliliği içselleştirmiştir. ‘Engeli’ kabul söz konusudur.

Bir insanın eli ve yüzü değişik olabilir. Bunun için bir ayrıma tabi tutulmamalı. Benim elim düzgün değil ama resim yeteneğim var fakat eli düzgün olup resim yeteneği olmayan insanlar vardır. Engelli biri hayvanlara zarar vermeyebilir ama engelli olmayan biri zarar verebilir. K6.

Katılımcı K6, engellilere ayırım ve ayrımcılık yapılmasına karşı çıkmıştır. Engelli bir bireyin başka yeteneklerinin olabileceği varsayılmıştır. Katılımcı, bilişsel ve duygusal farkındalığın önemini vurgulayarak engelin başka becerilerle

tamamlanabileceğini düşünmektedir. Engelli bireylerin farklı yeteneklerinin keşfedilmesi ve anlam bulması fırsat eşitsizliğini giderebilir.

3.1.5. Engellilik ve Kamusalılık

Bu çalışmanın en önemli temalarından biri de kamusal hayatta engelli bireylerin yaşamış oldukları tecrübelerin ifade edilmesidir. Katılımcılardan bazıları bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Genelde yolda ya da çarşıda gözlerini dikip bakıyorlar. Yürümemden kaynaklı baktıklarını düşünüyorum. İnsanların bana bakmaları beni rahatsız eder. Sadece insanlar çok fazla ve gereksiz bakıyorlar bu durum beni rahatsız ediyor.” K5.

“Kamu hizmeti için bulunduğum yerde bazen bana saatlerce bakanlar oluyor bu durum beni biraz rahatsız ediyor. Bazen otobüsle uzun yolculuk yaptığımda uzun uzun bana bakarlar.” K6.

“Bazen hastanelerde çok fazla sırada bekletiyorlar bazen de toplu taşımaya bindiğimizde insanlar bakıyorlar bu durum insanı ister itemez rahatsız ediyor. Özellikle toplu taşımada sıkıntı yaşadığımız oluyor.” K7.

“Şimdiye kadar tek resmi kurumlara gitmedim. Sadece okul ve hastane. Bazen dışarı çıktığımda sokakta yürüdüğümde insanlar dönüp bana bakıyorlardı. Bu beni çok rahatsız eder. Birbirlerine bakıp konuşuyorlar. Ayaklarıma bakıyorlar.” K9.

Bazı katılımcılar (K5, K6, K7 ve K9), toplu ulaşım araçlarında ve dışarı çıktıklarında insanların rahatsız edici bakışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ortopedik engelli bireylerin önemli bir kısmında vücutlarında bir farklılık ya da deformasyon olmaktadır. Bu farklılık dışardaki insanların dikkatini çekmektedir. İnsanlar uzun süreli baktıklarında ya da birçok kişinin ortopedik engelli bireye sık ve uzun süre baktığında kişi bu durumdan rahatsız hissetmektedir.

“Bazı kurumlarda rampa olmadığı için zorlanıyorum.” K10.

“Kamu kurumlarına ulaşmaktan sorun yaşıyorum. Özellikle engelli rampası yoktur. Ben rahat yürüyemediğim için yerler kaygan olduğunda düşüyorum. Özellikle bu konuda çok zorluk yaşıyorum.” K16.

Kamusal alana erişim ve kullanımında, tüm bireylerin eşit yaşama ve söz hakkı olmalıdır. Kamusal alanda yapılması planlanan ya mevcut durumdaki tüm fiziki ortamların ortopedik engelli bireylerin rahat erişebilecekleri şekilde yapılması gerekir. Fiziksel çevre koşulları ortopedik engelliler için uygun hale getirilmelidir. Engelli rampasının olması ortopedik engelli bireyler için çok önemlidir. Engelli rampasının varlığıyla ortopedik engelli birey herhangi bir dış desteğe ihtiyacı olmadan birçok yere erişim sağlayabilir. Ayrıca WC ve lavaboların da engelli bireylere göre tasarlanmalıdır.

“Kamu binalarında bazen engelli rampası yok. Bazen de engelli lavabosu yoktur. Varsa bile bulmak zor.” K1.

Engelli bireyler için erişebilirlik, haklarını kullanma aracı olmakla birlikte, bağımsız yaşayabilme, toplumsal hayatın her alanına katılabilmenin koşuludur. Engelliler bağımsız ve insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmeleri için toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, halka açık tesislere ve hizmetlere erişiminin sağlanması gerekir (Çağlar, 2012, s. 543).

Ortopedik engelli insanlar yürüyen merdivenlerde ve desteksiz merdivenlerde çok zorlanırlar onların için çok daha zor. Tekerlekli sandalye kullanan birinin yolun karşısında çok kolay geçemiyor. Bariyer koymuşlar o taraflara. Engelliler için özel geçit yok. Misal üst geçitler var, fakat asansörler yok. Aslında büyükşehirlerde asansörler var bu durum ortopedik engelli bireylerin karşıya geçmesini kolaylaştırıyor üst geçit koydun bari bir tane de asansör koy. Fakat Bingöl Belediyesi eskiden beri engellilere çok destek vermiyor. K12.

Ortopedik engelli birey olarak en çok bir yerlere yalnız başıma gidemediğim için zorlanıyorum. Kaldırımların ve engelli rampalarının uygun olmayışı Ortopedik Engelliler için sürekli sorun çıkarır özellikle belediyelerin bu konuda ortopedik engellileri düşünerek hareket etmesini isteriz. K16.

Katılımcılardan bazıları (K12, K16), kamusal alanda karşılaştıkları erişim sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Karşılaştıkları erişim ve ulaşım problemi günlük hayatlarını olumsuz etkileyen ve topluma katılmasına neden kısıtlamaktadır. Fiziki çevre koşulları ortopedik engelli bireylerin kullanmış oldukları araçlara uygun hale getirilmesi gerekiyor. Kaldırım, yol, geçitlerin ve engelli rampasının olmayışı ortopedik engelli bireylerin hayatını zorlaştırdığı gibi bağımsız hareket etmesini de zorlaştırmaktadır.

Engelliler mevzuatı incelendiğinde, engelli bireylerin fiziksel erişimi ile ilgili sorunların çözmeye yönelik yasal tedbirler, diğer erişim sorunlarına göre daha fazla ele alınmıştır. 5378 Sayılı Özürlüler Kanunun, geçici maddesiyle (Madde 2) kamu kurum ve kuruluşlarına ait resmi binalarda, kaldırım, yol, yaya geçidi, açık ve kapalı alanlar,

spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ve kamuya açık tüm alanların engelli erişebilirliğine uygun hale getirilmesi zorunludur (Çağlar, 2012, s. 559).

Engelliler kanununda fiziki yapıların engelli bireyin kullanımına uygun hale getirilmesi ilgili yasal dayanağı bulunmaktadır. Ayrıca bu kanunla belediyelere de bazı sorumluluklar verilmiştir. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek için engelli birimlerinin oluşturulmuştur (Çağlar, 2012, s. 561).

3.1.6.Gündelik Hayat ve Engellilik Sosyolojisi

Engelliliğe ilişkin bazı yaklaşımlar vardır. Özellikle tıbbi söylemler, tıbbi modellerle açıklanmaktadır. Tıbbi modelde hastalık ve engellilik tıbbi olarak açıklanmaktadır. Tıbbi model, engellilerin sosyal ilgilerinden ziyade onların engellilik ve hastalığını iyileştirmeye ya da rehabilite etmeye odaklanmıştır. Tıbbi model engelli bireylerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler ve baskıyla ilgilenmemekte aynı zamanda engelliliğin kültürel ve çevresel hayatlarıyla da ilgilenmemektedir. Bundan dolayı tıbbi model, engelli bireylerin toplumsal sorunlarıyla ilgilenmemiş ve engellilerin sosyal hayatlarına, politikleşmesine ve örgütlenmelerine odaklanmamıştır. Tıbbi modele göre engelli beden 'normal beden'in dışında bir anatominin var olduğu bedendir ve normal sayılan beden'in dışındadır. Bireyin engelinin iyileştirilmesi ve 'normal' bedene dönüştürebilmektir fakat bunun yanında sosyal yaşantısını da beraber yürütebilmek gerekir (Burcu, 2015, s. 324-325).

Görüşülen katılımcılardan erkeklerin çoğu boş zamanlarında sportif ve sanatsal faaliyetlerde bulunduklarını ve bu faaliyetler sayesinde hoşnut olduklarını belirtmişlerdir. Bir grup erkek katılımcı ise herhangi bir aktiviteye katılmadığını, zamanın çoğunu evde geçirdiğini ifade etmiştir.

Görüşülen katılımcılardan kızların çoğu boş zamanlarında evde geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Boş zamanı dışarda etkinliklere katılım ve faaliyetlerde bulunma oranı kız çocukların erkek çocuklara oranla daha az bulgusu ortaya çıkmıştır. Toplumsal yapı, inanç ve kültürel yapının etkili olduğu varsayılmaktadır.

“Dışarıya doğru çıkan bir insan değilim. Genelde internette takılırım. Sosyal medya takılırım bazen kitap okuma uygulamalarında okumalar yaparım.” K3.

“Boş zamanlarımda evde ders çalışıyorum. Evde bir yeğenim var onunla oyun oynuyorum. Kitap falan okuyorum. Dışarıya tek başıma çıkmam. Yanımda arkadaşım yok yani şu an çevremde arkadaşım yok. Gel gidelim diyen yok.” K9.

“Ben boş zamanlarımda kitap okurum, oyun oynarım ve el işi yaparım. Genelde kardeşlerimle oyun oynarım. Arkadaşlarım boş zamanlarında bir etkinlik yapıp yapmadıklarını bilmiyorum.” K11.

“Boş zamanlarında internet takılırım arkadaşlarımla dışarıda gezerim.” K4.

“Boş boş otururum. Bazen müzik dinlerim kitap okurum. Dışardaki etkinliklere katılmıyorum.” K5.

“Boş zamanlarımda müzik dinlerim resim yaparım. Telefon uygulamalarında çok fazla kitap okurum.” K6.

Katılımcılara boş zamanlarında neler yaptıkları zamanlarını kimlerle nasıl geçirdikleri sorulduğunda: Katılımcılar çok büyük kısmı genelde bir aktivite ile uğraştığını ve bu aktivite, duygu dünyalarını olumlu etkilediğini belirten cümleler kurmuşlardır.

“Arkadaşlarımla oyun salonuna giderim, top oynarım. Basketbol oynarız. Okçuluğa giderim. Okçulukta Türkiye başarılarım var.” K7.

“Boş zamanlarımda internete takılıyorum. İbadetlerimi yapıyorum namaz kılarım kuran okurum. Bazen de gidip arkadaşlarımla otururum.” K8.

“Zaten boş zamanım çok olmuyor. Okçuluk bana yetiyor. Spor insanı hayata bağlıyor. Ben çok fazla telefon bağımlısı değilim eğer okçulukla uğraşmasaydım muhtemelen bugün telefon bağımlısı olurdum.” K12.

Arkadaşlarımla genelde okulda görüşürüm. Okul dışında pek takılmıyorum yani. Herhangi bir sosyal etkinliktir kulüptür vesaire de bulunmuyorum. Genelde çoğunlukla bireysel dolaşıyorum... Boş zamanlarımı kendimle geçiririm. Olmadı evin bir köşesine falan çekilerek müzik dinleyerek. Kendi kendime konuşuyorum yani monolog oluştururum. Ampute futboluna bir ara merak sarmıştım. Tabi Ankara'ya gitmem gerekiyordu. Ankara'da kalacak yer sorunum olduğu için gitmemiştim. Onun dışında okçuluğa biraz merak sarmıştım. Amatör kaya tırmanışı yapıyorum. Paraşütle atlamak istiyordum. İl Gençlik Spor müdürlüğüne gittim. Fakat burada öyle bir spor faaliyetinin olmadığını söylediler. Yani adrenalin yüksek olduğu sporları seviyorum. K13.

Katılımcı K13'ün 'kendi kendime konuşuyorum yani monolog oluşturmam' minvalinde ifadeler kullanması, araştırmacının dikkatini çekmiştir. Okul dışı zamanlarında bireysel hareket etmesi ve aktif biri kişilikte olması Katılımcıyı spora yönelmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 'kaya tırmanışı' sporunu aktif bir şekilde yapması ve 'paraşütle atlama' gibi adrenalin yüksek sporlar tercih ettiği araştırmacının dikkatini çekmiştir.

“Haftanın 2 günü rehabilitasyon merkezine fizik tedaviye gidiyorum. Onun dışında okula da gitmiyorum. Boş zamanım çok fazladır. Canım çok sıkılıyor. Telefona bakıyorum bırakıyorum. Kimse olmadığı için dışarıya çıkmıyorum. Arkadaşım yok.” K14.

“Benim için en zor şeylerden biri kışın dışarı çıkamamak ve arkadaşımın olmaması. Tekerlekli sandalye ile her yere gitmek biraz zor oluyor.” K15.

Boş zamanlarımda bazen bir vakıf var oraya giderim. Bazen müzik kursuna gidiyorum. Piyano çalışıyorum, çok güzel piyano çalışıyorum. Bazen okçuluğa gidiyorum. Kitap okumayı seviyorum. Eskiden diğer ilde arkadaşlarım vardı onlarla satranç oynardık, maçları izledik buraya geldiğimizden beri çok arkadaşım yok. Şu an sadece bir arkadaşım var. O arkadaşım da bazen dışarı çıkarım çok fazla bir şey yapmayız yani. K16.

Araştırmaya katılan katılımcılardan bir kısmı, bireysel sportif ve sanatsal faaliyetlere katıldığını ve zamanlarının büyük bir kısmını bu etkinliklere harcadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katıldıkları bireysel sportif ve sanatsal etkinliklerde bazı katılımcıların bu alanlarda önemli başarılar elde ettiği görülmektedir. Özellikle kitap okuma, satranç, amatör kaya tırmanışı ve okçuluk alanında başarıları ön plana çıkmıştır.

Bazı katılımcıların ifadelerine göre: boş zaman etkinliği, onları hayat bağlayan aktivite olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda boş zaman aktivitesine zaman ayırdıkları için telefon ve tablet gibi bağımlılık yapıcı durumlara karşı koruduklarını aktarmışlardır. Bunun aksini ifade eden görüşlerin de olduğu dikkat çekmiştir. Özellikle boş zamanlarında herhangi bir etkinliğe katılmadıklarını ve zaman geçirebilecekleri arkadaşlarının olmamasından dolayı telefonla daha çok zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir.

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular mevcut literatür çalışmalar eşliğinde tartışılmıştır. Bu alanda daha önce yapılmış çalışmaların az olması, elde edilen bulguların başka çalışmalarla karşılaştırılmasını zorlaştırmıştır. Yapmış olduğumuz çalışma, Akçamete (1992), Altuntaş Duman ve Doğanay (2017), Bucuka (2017), Demir (2019), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2022), Ergüden (2008), Gencer (2020), Gezer ve İlhan (2018), TUIK (2002), Özdemir (2017), Özdemir (2020), Sevinç ve Çay (2017), Şişman (2012), TUIK (2011) ve Yavuzer'in (2019) çalışmalarıyla desteklenmiş ve bu çalışmalardan farklılığı ortaya koyulmuştur. Bu alanda yapılan çalışmaların azlığı, çalışmada ele alınan konunun diğer çalışmalarla tartışılmasında bir sınırlılık oluşturmuştur. Literatür bölümünden de anlaşılacağı üzere farklı kavramlar ve yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Bunun dışında başka engel türü bulunan çocuk ve/veya ebeveynleri ile yapılan araştırmalardan da faydalanılmıştır.

“Ortopedik engelli ergenlerin ayrımcılık deneyimleri” konulu çalışma, beden algısı ve fiziksel görünümün önemli görüldüğü, sosyalleşmenin ve akran ilişkilerinin birey hayatında değerli olduğu ‘ergenlik’ dönemindeki ne tür ‘ayrımcılığa’ maruz kalma konusu incelenmiştir. Bu araştırma, Bingöl ili merkezinde yaşayan 12-18 yaş aralığında 16 ortopedik engelli ergen katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu Bingöl İl Merkezindeki ortopedik engelli ergenlerden seçilmiştir. Bu araştırma, Bingöl İl Merkezi ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu çalışma özellikle kırsal alanda yaşayan farklı ortopedik engelli ergenlere hitap edememesi bir eksiklik olarak görülebilir. Kırsal ve kentsel alanda yaşayan kişiler farklı şekilde ayrımcılığa maruz kalabilirler. Ayrımcılığa neden olan faktörler, bu çalışmada sebep-sonuç ilişkisi içerisinde incelenmiş ve ortopedik engelli ergenlerin görüşlerinin bu bağlamda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Hem ergenler hem de engelliler toplumumuzun önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda ‘ergen’ ve ‘ayrımcılık’ farklı disiplinlerin araştırma konusudur. Bu noktadan hareketle ergenlerden oluşan örneklem üzerinden çalışma yürütülmüş ve sonuca gidilmiştir.

Çalışmanın örneklemine oluşturan ergenlerin yaş ortalaması birbirlerine yakın olduğu ve ergenlerin tümünün yaş ortalaması 15,75 (min:12, max:18)’tür. Araştırmaya katılan ergenlerin 10’u erkek, 6’sı kadındır. Araştırmaya katılan ortopedik engelli erkek katılımcıların sayısı, kadın katılımcıların oranından fazla olduğu görülmüştür. Erkek

oranının fazla olmasının nedeni araştırmaya katılan erkek sayısının, kız sayısından fazla olması ile açıklanabilir.

Katılımcılar, kendilerine yönelik kullanılan ‘engelli’, ‘özürlü’, ‘sakat’, ‘kısıtlı’ gibi kavramlardan ortak bir söylemin hâkim olmadığını belirtmişlerdir. Bazen bu kavramların kullanılmasından rahatsızlık duyduklarını ve bazen de bu kavramların ‘alay’, ‘dalga’ ve ‘hakaret’ amaçlı kullanıldığını ifade etmişlerdir. Tanımlamada karmaşıklığın olduğu ortaya çıkan bir sonuçtur.

Şişman’a (2012, s.83) göre tanımlamadaki zorlukların dört nedeni bulunmaktadır.

1. Başta resmi kaynaklar olmak üzere kavram konusunda bir tutarlılığın olmayışı ve mevzuatımızda “engelli”, “sakat” ve “özürlü” kavramları bir arada bulunmaktadır. Aynı sivil toplum örgütleri de adlarında “engelli”, “sakat”, “özürlü”, “kör”, “sağır” ve “dilsiz” gibi kavramları kullanarak faaliyet göstermesi.
2. Özellikle Türkçede kullanılan engelli ve özürlü kavramlarının aynı tek ve aynı şeyi ifade etmemektedir. Bu kavramlardan birini seçerek her durumu ifade etmek için kullanılması olanaksız olduğu bilinmektedir.
3. Farklı bilim dalları, meslek örgütleri STK’lar, kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlar, farklı zaman dilimlerinde farklı tanımlar yapmaktadırlar. Buna bağlı olarak ortak bir terminolojinin oluşmasını oldukça zorlaştırmaktadır.
4. İfade edilmek istenen şeyin bazen anlamı ve bir değeri olduğundan “özürlü” kavramını kullanmaktansa “engelli” kavramı kullanılmaktadır. Zamanla “özürlü” kelimesinin yerine “engelli” kavramı kullanılmış ve daha önce kullanılmış olan kavram günümüzde kırıcı olarak görülmektedir. Zamanla “engelli” kavramının kullanılması uygun görülmüştür. Bugün kullanılan “engelli” kavramı zamanla kırıcı ve kullanılmaması gerektiği bu yüzden değiştirilmesi gerektiği düşünülebilir. Burada asıl önemli olan insanların bu tür kavramları kullanırken yükledikleri anlamdır.

Ayrıca katılımcıların, ‘özürlü’ ve ‘sakat’ kavramlarının kullanılmamasını isteme sebepleri arasında bu kavramlarla etiketlenebilecekleri görüşüdür. Toplum tarafından bu

kavramlara zaman içinde kötü anlamlar yüklendiği ve kişinin onurunu zedeleyici şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Bucuka (2017) çalışmasında, insanlar, yaşamlarının erken dönemlerinde toplumsal uyum ile ilgili sorun yaşadıklarında ya da sosyalleşemediklerinde, yaşamlarının ileriki dönemlerinde “normalleşemediği” ve bu durum bazı sıkıntılara neden olmaktadır. Toplum onaylamadığı davranışlara yönelik genelde etiketlemek, ötekileştirmek ve dışlamak şeklindedir. Bu normalleştirme ile engelli bireylere “sakat”, “özürlü” ve “total”, gibi istenilmeyen sıfatlar ile etiketlemekte ve normal olmayan sıfatlarla engelli bireyleri toplumla bütünleşmesini engellemekte ve toplumundan dışlanmaktadır. Bucuka’nın (2017) yaptığı çalışma ile araştırmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Elde edilen bulgulardan özellikle katılımcıların çok büyük kısmı bu kavramlardan en az rahatsız edici olanı ‘engelli’ kavramını olduğunu ve bu kavramın kullanılmasını daha uygun gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan birer kişi ise ‘kısıtlı’, ‘hiçbir kavramın kullanılmaması’ ve ‘yeni bir kavramın bulunması’ şeklinde görüş belirtmişlerdir. Ayrıca ‘özürlü’ ve ‘sakat’ kavramlarının kullanılmasını istemedikleri ve kullanılması durumunda ise şiddetli bir tepki vereceklerini belirtmişlerdir.

TUİK’in (2011) araştırmasına göre kaldırım, yol ve yaya geçitlerinin engelli bireylere uygun olmadığını düşünenlerin oranı (%66,9) oldukça yüksektir. Aynı zamanda bu katılımcılar oturdukları binaların (%66,3), dükkân, mağaza, marketlerin (%58,4) ve kamu kurumların da (postane, banka) (%55,4) engelli bireylerin kullanımına uygun olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır (TUİK, 2011). Bu araştırma değerlendirildiğinde ortopedik engelli bireylerin bir kısmı engelden dolayı yürüyemediği ve bu engelden dolayı tekerlekli sandalye ile hareket ettikleri bilinen bir durumdur. Tekerlekli sandalye ile hareket ettikleri için fiziki çevre ve yapıların ortopedik engellilere uygun olması gerekmektedir. Yaptığımız bu çalışmada ortaya çıkan önemli bazı sorunlar: trafikte tekerlekli sandalye ile karşıdan karşıya geçmekte sıkıntı yaşadıklarını, üst geçitlerden geçmek için asansörlerin olmadığını, binaların girişlerinde engelli rampaların olmadığı ve birçok yerde engelli lavabonun olmaması gibi şeklinde belirtilmiştir. Fiziki çevre ve yapılara erişim ve ulaşımında ortaya çıkan bu sorunlar bu araştırmanın sonuçları ile yaptığımız çalışmanın sonuçları arasında paralellik olduğunu ortaya çıkarmıştır. Fiziki çevreye erişebilirlik alanında karşılaştıkları zorluklar literatür bulguları ile uyumludur.

Ortopedik engelli ergenlerle yapmış olduğumuz çalışmada elde ettiğimiz sonuçlara göre ortopedik engellilerin, kamusal alana erişimlerinde bazı ayrımcı tutumlara maruz kaldıkları ve birçok fiziki mekânın özellikle ortopedik engelli bireyler düşünülmeden tasarlandığı ortaya çıkmıştır. Ergüden'in (2008) ve TUİK'in (2002) yapmış olduğu çalışmalar ile yapmış olduğumuz çalışma benzer sonuçlar taşımaktadır. Ergüden (2008) yaptığı çalışmada ortopedik engelli bireylerin kamusal alanda yaşantılarını istedikleri gibi sürdüremedikleri ve aynı zamanda bu araştırmaya katılanların: ulaşım araçlarının (%71,7), merdivenlerin (%70), kaldırımların (%68,3), alt ve üst geçitlerin (%66,7), asansörlerin (%66,7), yolların (%63,3) ve tuvaletlerin (%61,7) engellilere yönelik tasarlanmadığını belirten kalımcıların oranı oldukça yüksektir. Ayrıca TUİK (2002) göre, tüm engelli gruplarının %68'i; yaşadığı bina, sokaklar, caddeler ve yollar engeline uygun olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre, Ergüden'nin (2008) ve TUİK'in (2002) yaptığı araştırmaların sonuçları değerlendirildiğinde, bu çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Ortopedik engelli bireylerin günlük hayatlarında pek çok sorunla karşılaştıkları bilinmektedir. Karşılaşılan bu sorunlar arasında özellikle, ulaşım konusunda güçlükler engelli bireylerin hareket etmesini neden olduğu düşünülmektedir. Erişim ile ilgili sorunların varlığı ortopedik engelli bireylerin hareket alanını kısıtlamakta ve toplumla bütünleşmesine neden olmaktadır. Sevinç ve Çay'ın (2017) yaptığı çalışmada ortopedik engel derecesi fazla olan ve sınırlı bir şekilde hareket edebilen öğrencilerin üniversiteye gitmekte zorluk yaşadığı ve üniversitenin kampüsünde hareket etmekte zorlandığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgular yapmış olduğumuz çalışmayı desteklemektedir.

Ergenlerde dış görünüş ve beden algısı yüksektir. Çevredeki insanların sık sık ve uzun süre engelli bireye baktıklarında ve gözlemlediklerinde, kişi bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca bunun sürekli devam etmesi halinde ortopedik engelli ergen tekrar aynı şeylere maruz kalmamak için kendisini toplumdan soyutlayabilir ve yalnızlığa itilebilir. Özdemir'in (2012, s.66) yapmış olduğu araştırmada, katılımcıların %70,4'üne sürekli bakıldığını, % 30,3'nün kentin fiziki şartları nedeniyle dışarı çıkamadıkları için arkadaş edinme zorluğu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgular Özdemir'in (2012, s.66) çalışmasındaki bulgularla örtüşmektedir.

Engellilerin ayrımcılığa uğradığı alanlardan biri de eğitim hizmetidir. Engellilerin eğitim hizmetinden yararlanmaya çalışırken ayrımcılığa uğraması, bireyin

toplumsal yaşamdan dışlanmasının da temel nedenidir. Erişebilirlik ve ulaşım alanlarında eksikliklerin varlığı ayrımcılık kaynaklarıdır. Fakat engelli gruplarını göz önünde bulundurulduğunda ortopedik engelliler en yüksek eğitim düzeyine sahip engelli grubudur (Öztürk, 2014, s. 79). Bu çalışmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu örgün eğitime katıldıkları tespit edilmiştir. Ancak az bir kısmı (1 kişi) okula gidemediğini belirterek eğitimlerini evde sürdürmeye devam etmektedir. 16 katılımcı ile yapılan çalışmada okula gitmeyen yalnızca bir (1) kişinin olduğu ortaya çıkan bir bulgudur. Öztürk'ün çalışmasında ortaya çıkan sonuç ile bu çalışmada elde edilen sonuçlar benzerdir.

Gezer ve İlhan'ın (2018) yapmış oldukları çalışmaya göre: engel durumu eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açan önemli bir değişkendir. Bu araştırmanın sonuçları ile yaptığımız çalışmanın sonuçları arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Eğitimde fırsat eşitsizliğinin önemli bir sebebi de kişinin ortopedik engelli durumda olmasıdır.

Altuntaş Duman ve Doğanay'ın (2017, s. 20) yapmış oldukları 'Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon'da Engelli Kadınlar' adlı çalışmasında, engelli kadınlar olarak toplumda en çok karşılaştığınız sorunlar sorulduğunda, dışlanmak (%5,6), önyargılar (%6,3) ve insanların bakışları (%24,8) ortaya çıkan önemli bir bulgu ve sonuçtur. Bu araştırma sonuçları ile yaptığımız araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında her iki çalışmada da birbirini destekler nitelikte bulgular ortaya çıkmıştır. Yapılan bu çalışma bu bağlamda değerlendirildiğinde, ortopedik engelli ergenlerin en sık karşılaştıkları sorunlardan önemli bir kısmı insanların "bakışları" olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Özellikle ortopedik engelli bireylerin beden anatomilerinde bazı deformasyonlar veya farklılıklar bulunmaktadır. Bedendeki bu farklılıklar insanlar tarafından rahatsız edici bir şekilde bakıldığında ortopedik engelli bireylerde rahatsızlığa sebep olmaktadır. Benzer bulgu ve sonuçlara Ergüden (2008) çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya katılan engelliler, toplumsal hayatta olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını (% 65) ifade etmişlerdir (Ergüden, 2008).

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu arkadaşlarının çok olmadığından zamanlarının büyük çoğunluğunu evde geçirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Özdemir'in (2020, s.83) 'Fiziksel Engelli Bireylerin Erişebilirliğinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi: Düzce İstanbul Caddesi Örneği' adlı çalışması ortopedik engelli bireylerin kamusal alana erişilebilirlikte sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada tekerlekli sandalye ile kent merkezine gelen engellilerin kamusal alana erişebilirliği (%47,1) oldukça yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Yaptığımız çalışmada engelli bireylerin kamusal alana erişim noktasında sıkıntı yaşadıklarını, bazı alanlarda engelli rampası olmadığını ve ulaşımında sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Benzer bulgu ve sonuçlar Özgökçeler ve Bıçkıcı (2010) çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Katılımcı engelli bireylerin kaldırımların, yaya yolları ve geçitlerin (%66,9), oturdukları binaların (%66,3), market, mağaza ve lokantaların (%59,5), kamu binalarının (%58,4) engelli bireyler için uygun olmadığını belirtmişlerdir. Ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde çalışmamızla benzerlik taşıdığı söylenebilir.

Gencer'in (2019) yapmış olduğu 'Engellilik Durumu ve Engellilere Yönelik Toplumsal Algı: Kütahya Örneği' konulu çalışmasında: engelliler sosyal hayatta: dışlanma, ötekileştirilme, küçümsenme gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yaptığımız çalışmamız ile benzerlik taşımaktadır. Genel olarak ortopedik engelli bireyler de toplumda dışlanmaya, ötekileştirilmeye ve ayrımcılığa maruz kaldıkları ortaya çıkan önemli bulgulardandır. Bu açıdan çalışmamız bu alanda daha önce yapılan çalışmalarla benzer sonuçlar vermiştir.

Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz bulgular incelendiğinde ortopedik engelli bireylerin romantik ilişki başlatma ve/veya duygularını ifade edebilme noktasında zorluk yaşadıklarıdır. Katılımcıların bir kısmı duygusunu karşı cinse açıklamaktan çekindiğini ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak da duygusunu ifade ederken özellikle reddedileceğinden veya engelinden dolayı kabul edilmeyeceği kaygısı taşıdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların çok azı ise duygusunu ifade ederken 'engelli' olduğu için reddedildiğini ifade etmiştir. Fakat bunu ifade edebilen ortopedik engelli birey sayısı oldukça azdır. Ayrıca katılımcıların başka bir kısmı ise romantik ilişki başlatma ve duygusunu ifade etme noktasında yeteri cesaretinin olmadığını özellikle bu konuda özgüven eksikliği yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde romantik ilişki başlatma ve duygusunu ifade etme noktasında zorluk yaşadıkları ve ortopedik engelliden dolayı reddedilecekleri ile ilgili yoğun kaygı yaşadıkları ortaya çıkan sonuçtur. Akçamete (1992) yapmış olduğu çalışmanın

bulgularında, ortopedik engelli ergenlerin duygusal yakınlığın varlığını kabul etmediği (% 31) bulgusu ile bu çalışmanın bulguları arasında paralellik vardır.

Ortopedik engelli ergenlerin boş zaman aktivitesi olarak, arkadaşları olmadığından genelde evden çıkmadıklarını ve aileleriyle zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum ortopedik engelli ergenlerin izole bir hayat yaşamasına neden olmaktadır. Toplumdan izole olan ortopedik engelli bireylerin zamanla sosyalleşmeyi azalttığından toplumsal bütünleşmeyi olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Engelli bireylerin sosyalleşebilmeleri için sportif ve sanatsal aktivitelere katılması oldukça önemlidir. Fakat özellikle spor ya da sanata ilgi duyup bu alanlarda deneyim kazananların hem başarılı sonuçlar elde ettiği hem de boş zamanlarını bir aktivite ile harcadıkları için zamanlarını daha verimli kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca ortopedik engelli ergenlerin daha çok bireysel spor ve/veya sanata (okçuluk, piyano, kaya tırmanışı) ilgi duydukları şeklindedir. Sportif ve sanatsal faaliyetlerde aktif olan katılımcılar bu durumdan memnun olduklarını, sporun kendilerine iyi geldiğini ve zaman ayırdıkları bir aktiviteleri olduğu için telefon ile daha az uğraştıklarını belirtmişlerdir. Arkadaşı olmayıp zamanının çoğunu evde geçiren katılımcıların daha çok telefonla zaman geçirdiklerini ortaya çıkan önemli bir sonuçtur.

Her insan gibi ortopedik engelli bireyler de sosyalleşmek ve topluma katılmak isterler. Fakat bazı sebeplerden dolayı bunu başaramayan ortopedik engelli kişiler vardır. Özellikle ağır düzeyde ortopedik engeli olup herhangi bir destekle yürüyemeyecek düzeyde olanlar ve arkadaş olmayan ortopedik engelli kişiler genelde zamanlarının neredeyse tümünü evde geçirmektedirler. Zamanın çoğunu evde geçirdikleri için sosyalleşmeleri diğer insanlara göre daha zordur. Sosyalleşmeyi sağlamak için ortopedik engelli ergenler, sosyal medyaya yönlendikleri ve burada daha çok zaman harcadıkları ortaya çıkmıştır. Demir'in (2019) yapmış olduğu çalışmaya göre, ortopedik engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kısıtlayan önemli bir faktör de engel oranının yüksek olmasıdır. Ortopedik engel oranının yüksek olması engellilerin sosyalleşmesini kısıtlamaktadır. Dışarıya rahat bir şekilde çıkamayan ve zamanın çoğunu evde geçiren ortopedik engelli bireyler sosyal medyaya yönelmektedir. Sosyal bağları zayıf olan engelli bireylerin sosyal medyada çok vakit geçirmeleri, çalışmamızı destekleyen önemli bir sonuçtur.

Ergenlik dönemindeki ergen, oyun arkadaşları tarafından sevmek ve kabul edilmek gibi bazı gereksinimleri bulunmaktadır. Ergen bu isteğini bir şekilde karşısındakine ifade eder. Eğer bu isteği ve gereksinimi olumlu karşılanırsa ergen kendisini mutlu hisseder fakat olumsuz karşılanırsa endişelenir, öfkelenir ve kıskanırlar (Yavuzer, 2019, s. 268). İnsanlar, ergenlik döneminde sosyal ilişkilerde bulunma ve arkadaşlık ilişkileri kurmaya önem verirler. Ağır düzeyde ortopedik engelli ergenler, hareket kısıtlılıklarından dolayı yeteri kadar sosyal bağları kuramadıkları için, çevresiyle kopukluk yaşamaktadırlar. Bu kopukluk ortopedik engelli bireyi yalnızlığa itebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan katılımcıların sadece ortopedik engeli bulunmaktadır. Ortopedik engel tanısı dışında başka bir engel türü (Zihinsel, görme, konuşma, işitme vb.) olmayan kişilerden seçilmiştir. Bazı engel gruplarında eş tanı (komorbidite) olduğu bilinmektedir. Bazı kişilerde aynı anda iki ya da daha fazla engel türü bulunabilir. Örneğin kişi hem işitme engelli olup hem de görme engelli olabilir ya da hem ortopedik engelli olup hem de zihinsel engelli olanlar vardır. Çalışmanın örneklemini seçilirken ortopedik engel dışında başka bir engelin olmamasına özellikle dikkat edilmiştir. İşitme, görme, konuşma ve zihinsel olarak sağlıklı fakat ortopedik engeli bulunan ergenlerle görüşme yapılmıştır. Örneklem grubu sadece ‘ortopedik engeli’ olan ergenlerden (12-18 yaş aralığı) oluşmuştur. Katılımcıların herhangi bir zihinsel ve bilişsel yetilerinde bir problem olmayan kişilerden seçilmiştir. Bu yüzden katılımcıların, zihinsel ve bilişsel algıları akranları ile yakın olduğu için kendisini ifade edebilme, sorulan sorulara mantıklı ve akıcı bir şekilde cevap verebilmede ve iletişim kurma konusunda herhangi bir sorun yaşamamışlardır. Zihinsel ve bilişsel yetileri normal düzeyde yani bulundukları yaş dönemine göre normal düzeyde oldukları için maruz kaldıkları problemi analiz edebilme ve bunu en doğru biçimde aktarabilme becerileri bulunmaktadır. Bu yüzden muhtemel bir sorunu anlamlandırma ya da aktarma konusunda herhangi bir problemle karşılaşmayacakları varsayılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Toplumda birçok dezavantajlı grup bulunmaktadır. Bu dezavantajlı gruplar arasında engelliler de bulunmaktadır. Son zamanlarda engellilere yönelik yapılan düzenlemelere rağmen bazı sorunlarla karşılaştıkları bilinmektedir. Devam eden sorun engellileri etkilediği gibi engel grupları arasında önemli bir popülasyonu olan ortopedik engellileri de etkilemektedir. Ayrımcılık, günlük hayatta insan ilişkilerini olumsuz etkileyen ve toplumla bütünleşmesini etkileyen önemli bir sorundur. Ayrımcılığa uğrayan bireylerde psikolojik, ruhsal ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığa maruz kalan ortopedik engelli ergenlerin toplumla bütünleşmeleri zaten çok zordur. Toplumdan soyutlanan ve yalnızlaşan bireyde bazı psikolojik ve ruhsal problemler de ortaya çıkarabilir. Kendisini değersiz görme, çevresi

tarafından sevilmediğini düşünme ve zamanla içekapanık birey haline dönüşerek toplumdan uzaklaşmasına sebep olabilir.

Mevcut durumda ‘ayrımcılık’ hem ulusal hem de uluslararası hukuki normlarda yasaklanmıştır ve yasalara göre herkes eşit vatandaş statüsünde bulunmaktadır. Buna rağmen hâlâ engelli kişilere yönelik ayrımcı uygulamaların devam ettiği ortaya çıkan önemli bir sorundur. Ayrıca her ortopedik engelli birey aynı ayrımcı tutumlara maruz kalmasa da bazı ortak alanlarda benzer şekilde ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Mevcut durumda ülke şartlarına uygun çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerekir. Bu alanda yapılacak çözümlerde mutlaka ortopedik engelli ergenlerin görüşlerinin alınması gerekir. Çünkü konunun muhatabı kendileridir. Var olan sorunlara çözüm getirilmesi ortopedik engelli ergenlerin toplumsal hayata katılımı ve görünürlüğü olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Sosyal hayatta ortopedik engelli bireyler için bazı kavramlar kullanılmaktadır. ‘Engelli’, ‘özürlü’, ‘topal’, ‘sakat’ gibi tabirler kullanılmaktadır. Yapılan literatür çalışmasında da bu kavramlardan hangisinin kullanılması gerektiğiyle ilgili ortak bir fikir bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Ortak bir kavramın kullanılmasıyla ilgi tek bir görüşün olmaması insanlarda kafa karışıklığına yol açmaktadır. Görüşmelerde elde edilen bulgular analiz edildiğinde katılımcıların çoğunluğu ‘engelli’ kavramının kullanılmasını daha uygun bulmuştur. Özellikle ‘engelli’ kavramını tercih etme sebepleri bu kavramın dışlayıcı ve ayrımcı bir anlam yüklemedikleri varsayılabilir. Katılımcıların özellikle ‘özürlü’ ve ‘sakat’ kavramının kullanılması durumunda çok rahatsız olduklarını, bu kavramların dışlayıcı, ayrımcı ve hakaret edici özellikte olduğunu belirtmişlerdir. İnsanlar, ‘sakat’ ve ‘özürlü’ kavramlarını birine hitaben kullanırken gereken özeni göstermeden ve karşıdaki kişinin ne hissedeceğini düşünmeyebilirler. Fakat bu kavramlar engelli bireyde olumsuz duygulara sebep olabilir.

Çalışmanın, ‘Engellilik Tanısı ve Tasviri’ temasında hangi kavramın ortopedik engelli bireyler için kullanılması gerektiği ile ilgili ortaya çıkan bulgu ve sonuçlar değerlendirildiğinde; ‘Engelli’ kavramının kullanımı ortopedik engelli bireyler için daha uygun olacağı yönünde sonuç ortaya çıkmıştır. Ortopedik engelli bireyler için ‘engelli’ kavramının kullanılması, literatürde kavram karmaşasını da ortadan kaldıracaktır.

Çalışmanın, ‘Engelli Bireylerin Etkileşim ve İlişki Dünyası’ temasında katılımcıların bazı ortak noktalarda benzer cevaplar verdikleri görülmüştür. Özellikle ebeveynlerinden beklentileri, daha duyarlı, kardeşler arasında eşitlik ve dengeli bir tutum, ebeveynlerinden fazladan ilgi beklemedikleri ve aile içi eşit muamele beklentileri mevcuttur. Ayrıca katılımcıların, kendisi adına karar verilmesi ya da ona tercih hakkı sunulmaması durumunda kendilerini rahatsız hissedeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının yalnızca bir arkadaşının olduğunu veya arkadaşlık kurabileceği kimsenin yoktur. Bu durum ortopedik engelli ergenlerin, yalnızlaştıklarını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın, ‘Engellilik ve Duygu: Romantik Engellilik Dünyası’ temasında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir: Ortopedik engelli ergenlerin romantik ilişki yaşama konusunda cesaretlerinin olmadığı ve böyle bir girişimde bulunmak istemedikleri şeklindedir. Reddedileceği kaygısı mevcuttur. Bu kaygının altında yatan temel düşünce ise “engelden” dolayı reddedileceği korkusudur. Katılımcıların büyük bir kısmında karşı cinse duygularını ifade etmede özgüven eksikliği yaşamaktadır.

Çalışmanın, ‘Engellilik ve Fırsat Eşitsizliği’ temasında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir: Özellikle günlük hayattaki çoğu şeyin “engelli olamayan” bireylere yönelik yapılmış olması ortopedik engelli bireylerin hayatlarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca günlük hayata tek başına katılmak istediklerinde, insanların müdahil olduklarını, ortopedik engelli bireylerin tek başına çıkamayacağını ve bağımsız bir şekilde topluma karışmasının engellenmeye çalışıldığı şeklindedir.

Çalışmanın, ‘Engellilik ve Kamusal Alan’ temasında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir: Kaldırım, yol, geçitlerin ve engelli rampasının olmayışı veya yetersiz olması ortopedik engelli bireylerin, kamusal alanlara bağımsız hareket etmesini zorlaştırdığı şeklindedir.

Çalışmanın, ‘Gündelik Hayat ve Engellilik Sosyolojisi’ temasında ortaya çıkan sonuç şu şekildedir: boş zaman aktivitesine katılımda kadın ve erkek arasında fark bulunmaktadır. Kadınlar boş zamanlarında daha çok evde aileleriyle geçirirken, erkekler katılımcıların bir kısmı, bireysel sportif ve sanatsal faaliyetlere katıldığını ve zamanlarının büyük bir kısmını bu etkinliklere harcadıklarını ve böylece boş zamanlarını değerlendirdikleri şeklindedir.

Toplum, ortopedik engelli bireylerin tutum ve davranışlarına etki eden önemli bir faktördür. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve çevresindeki bireyle etkileşim halindedir. Toplumun birleştirici ve kabul edici tavrı, ortopedik engelli bireylerin hayatını olumlu yönde etkiler. Fakat toplum, ortopedik engelli bireylere yönelik ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici bir tavır sergilerse bu ortopedik engelli ergenin hayatını olumsuz etkileyecektir. Çünkü birey çevresini hem etkilemekte hem de çevresinden etkilenmektedir. Ortopedik engelli ergenlerin tümü toplumda aynı davranışlara maruz kalmazlar. Fakat katılımcıların büyük çoğunluğu insanların onların fiziksel görünümüne dikkat edici bir ve uzun süreli baktıkları için kendilerini rahatsız hissettikleri ortaya çıkan önemli bir sonuçtur.

Araştırmanın literatüründe belirtildiği gibi, ortopedik engelli bireylerin toplum bütünleşmesini engellemesinde çevre olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden, toplumda engellilere yönelik farkındalığın oluşması için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu konuda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarının bu konuya dâhil edilmesi gerekir.

Fiziki mekânlar insanların kullanımı için tasarlanmaktadır. Bu tasarımlardaki ana amaç engelli ya da engelli olmayan tüm insanların kullanması için yaratılmaktadır. Engelli bireyler toplumun bir parçası olduğundan fiziki mekânların yapısı herhangi bir ayrımcılığa yol açmadan, birleştirici ve bütünleştirici olması gerekir. İnsanlar bu mekânlarda bulunarak sosyalleşebilmeliler. Bu mekânları kullananlar için ihtiyaçlarının karşılayacak düzeyde tasarlanmalıdır. Özellikle tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engellilere kolay erişimi sağlayabilecekleri düzeyde olması gerekir. Çevremize baktığımız tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engelli kişilerin toplumsal hayatta ne kadar çok kısıtlandığı ve bağımsız hareket edebilmesinin ne denli zor olduğu ve sınırlandığı görülmektedir. Başta eğitim, sağlık olmak üzere ortopedik engelli bireylerin sosyal hayata katılımını kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır.

Bu bölüme kadar elde edilen bulgular ve sonuçlardan yola çıkarak, araştırmacının bu aşamada kazandığı deneyimlerine göre önerilerde bulunması mümkündür.

- Çalışmanın literatür bölümünde de belirtildiği gibi, bazı engellilik türleri önlenabilir. Erken teşhis ve tedavi, beslenme ve aşılama gibi hizmetlere erişimi birçok

engelli durum önlenabilir. Toplumsal düzeyde bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması için ilgili bakanlık ve STK'lara önemli görevler düşmektedir.

- Ortopedik engelli bireylere duyarlı fiziki mekânların yapılması gerekir. Mevcut yapıların niteliği arttırılarak ortopedik engelli bireyler için daha rahat kullanılabilir hale getirilmesi gerekir. Fiziki mekânlardaki engeller ve sınırlamalar kaldırıldığında ortopedik engelli bireyler mekânlara daha kolay erişim sağlarlar.

- Kamu kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin desteğiyle engellilere dışlayıcı, ötekileştirici ve ayrımcı davranılmaması için toplumun bilinçlendirilmesi ve gerekli farkındalığın oluşmasının sağlanmasıdır.

- Ayrımcılık hukuki normlarla her ne kadar yasaklanmış olsa da yine de istenilen düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu yüzden toplumun engelli bireylere karşı anlayışlı, empatik ve saygılı davranışlarda bulunması gerekir. Ayrıca onur kırıcı, alaylı sözlerden ve küçük düşürücü argümanlardan uzak durmalıdır. Bunu sağlayabilmek için STK'lara ve ilgili kurumlara eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmak için önemli görevler düşmektedir.

- Engellilerin toplumsal hayata katılmaları için var olan engellerin ortadan kaldırılması ve şartların iyileştirilmesi gerekir. Özellikle fiziki çevreden kaynaklanan sorunların giderilmesi gerekir. Engelli rampasının, WC'lerin, yolların, asansörlerin ve kaldırımların ortopedik engellilerin erişimini ve ulaşımını kolaylaştıracak şekilde yapılması gerekir.

- Parkların, kaldırımların, yolların, altüst geçitlerin halka açık tüm alanların engellilerin erişimine uygun hale getirilmesi için yerel yönetimlere oldukça önemli görevler düşmektedir. Çünkü bu sorunların çözülmesiyle engellilerin toplumsal hayata katılması kolaylaşacaktır. Ayrıca bu, engelli bireylere bir lütuf olarak görülmemesi gerekir. Onların da en temel hakkıdır.

- Okulların, engelli öğrencilerin erişebilirliğini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir. Özellikle engelli rampaların, lavaboların, asansörlerin ve diğer fiziki ortamların ortopedik engelli öğrencilere uygun hale getirilmesi için il milli eğitim müdürlüklerine ve okul yönetimi önemli görevler düşmektedir.

- Ortopedik engellilerin kullanmış oldukları araçlar (Tekerlekli ve akülü araç, yürüteç, koltuk değnekleri ve baston) engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini

sağlamaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanlara bu araçların temini konusunda devlet tarafından yeterli desteğin sağlanması gerekir.

- Okullarda Engelliler Haftası, Dünya Engelliler Günü farkındalık etkinlikleri yapılmalıdır.

- Engellilere fırsat verildiğinde ülkemizde ve dünyada önemli başarılarla imza atan birçok ortopedik engelli birey vardır. ‘Ampute Milli Takımı’ ve iki kolu olmadan yüzme şampiyonu olan ‘Sümeyye Boyacı’ bunun bilinen örnekleridir. Sportif faaliyetlere ve sanatsal etkinliklere katılımı sağlanması gerekir. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir.

- Engelli birey, sanata ve hobiye zaman ayırdığında kendisini daha mutlu hissedebilir ve böylece boş zamanını daha verimli kullanmış olur. Bu yüzden, yerel yönetimlere ve STK’lara, kursların düzenleme konusunda görev düşmektedir.

- Araştırmanın örneklemini Bingöl İl Merkezinde bulunan ortopedik engelli ergenlerle yapılmıştır. Benzer araştırmalar daha geniş örneklem gruplarıyla ya da kırsal alanda yaşayan ortopedik engelli gruplarla gerçekleştirilebilir.

- Yapılan araştırma nitel araştırmanın görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Benzer araştırmalar nicel araştırma yöntemleriyle yapılabilir.

- Sonuç olarak engellilerin toplumla bütünleşmeleri ve sosyal hayata daha kolay katılabilmeleri için bu alanda yapılacak çalışmalarda kendilerinin görüş, öneri ve isteklerine başvurulmalı ve değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, S. (2012). Gerçekten eşit miyiz? Acı (ma), zayıf gör (me) ve yok say (ma) ekseninde engelli ayrımcılığı. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan, (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*(150-162). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçamete, G. (1992). Üniversitedeki bedensel engelli gençlerin kendini kabulle ilgili yaygın sorunları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(2), 447-461.
- Akgün, R. ve Gökçearslan Çiftçi, E. (2010). Engelli çocuğa sahip ailelerde güçlendirme yaklaşımı ve sosyal destek. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 10 (1-2), 23-35.
- Alkan Meşhur, H. F. (2011). Ortopedik Engellilerin İstihdamında Tele Çalışmaya İlişkin Tutumlar Açısından Bir Uygulama. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 11 (22) , 72-118.
- Altuntaş Duman, N. ve Doğanay, G. (2017). Toplumsal dışlanma pratikleri üzerinden Trabzon’da engelli kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 1-48.
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, 449- 463.
- Aydınöz, G. (2008), *Engellinin Sosyal Güvenliği Bakımından Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Barker, L R. (1995). *The Social Work Dictionary* (3rd ed.). NASWC Press: Washington DC.
- Başbakkal, Z. ve Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Baykan, Z. (2000). Özürlülük, engellilik, sakatlık nedenleri ve korunma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(9), 15-22.
- Berg, L.B. ve Lune H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Hasan Aydın, Çev., Ed.). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bıçkı, D., S. Özgökçeler (2010) “Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa Ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar”, *II. Ulusal Sosyal Haklar Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi. İstanbul: Petroliş Yayını.

- Boddy RC. (2016). Sample size for qualitative research. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 19(4): 426-432.
- Bucuka, Y. (2017). *Dini Sosyalleşme ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik: Bingöl İli Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Burcu, E. (2015). Türkiye’de yeni bir alan: Engellilik sosyolojisi ve gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*, No: 52, 2015-2, 319-341.
- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.
- Cansever Arslan, B. (2013). Ergenlerin İnternet Kullanımının Toplumsal İlişkilerinde Yarattığı Sorunlar. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell WJ. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Çev. Ed.). (2. Baskı). Ankara. Siyasal Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (1990). *İnsan ve davranış: Psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, S. (2011). Engelli hakları Sözleşmesi’nde ayrımcılık yasağı ve Türkiye'nin uyum sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 0(96), 149 - 178.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541 - 597.
- Çelen, N. (2007). *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Çoban Esen, E. (2003). *Tıbbi-Eğitsel Yaklaşımla Zihinsel Engel Okyanusun Kıyısı*. Ankara: Nobel Basımevi.
- Demir, A. (2019). *Engelli Bireylerin Sosyal Medya Kullanmaları Üzerine Bir Araştırma (SDÜ Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Durduran Y, (2009). *Engelli çocukların engellilikleri dışındaki sağlık sorunları ve sağlık hizmetinden yararlanma durumları: Kontrollü saha çalışması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Duyan, V., Duyan, G. Ç., Çifti, E. G., Sevin, Ç., Erbay, E., & İkizoğlu, M. (2010). Lisede okuyan öğrencilerin yalnızlık durumlarına etki eden değişkenlerin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(150), 28-41.

- Duyan amur, G. ve Karataş, K. (2005). “Güçlendirme Bakış Açısından Engelli Kadınlar ve Sosyal Hizmet”. *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu Kocaeli*, 29-30 Nisan. İstanbul: Grafik Matbaacılık.
- Dünya Sağlık Örgütü, (2011). Dünya Engellilik Raporu, <https://docplayer.biz.tr/25818819-Dunya-engellilik-raporu.html> Erişim Tarihi: 16.06.2022.
- Engelliler Hakkında Kanun, (2005). Resmi Gazete (Sayı 25868), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. (2009). Resmi Gazete (Sayı: 27288). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf Erişim Tarihi: 14.07.2022.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü. (2017). *Erişilebilirlik izleme ve denetleme formları*. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/genelgeler/2020-3-sayili-erisilebilirlik-izleme-ve-denetleme-formlari-hakkinda-genelge/> Erişim Tarihi: 14.07.2022.
- Eraslan, Y. (2011). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygılarının Algıladıkları Anne Baba Tutumlarına Göre İncelenmesi*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergüden, A.D. (2008). *Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eripek, S., Özsoy, Y. ve Özyürek, M. (1996). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Özel Eğitime Giriş*. (11. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Erol Karaca Z. ve Nam, D. (2021). Kronik Bir Sosyal Sorun: Engellilere Yönelik Ayrımcılık, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 167-194.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi* (7. baskı). B. Onur. (Çev. Ed.). Ankara: İmge Kitapevi Yayıncılık.
- Gencer, M. (2019). *Engellilik Durumu ve Engellilere Yönelik Toplumsal Algı: Kütahya Örneğı*, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Geldard, K. & Geldard, D. (2013). *Ergenler ve gençlerle psikolojik danışma-proaktif yaklaşım*. (M. Pişkin, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Gezer, M. ve İlhan, M. (2018). Akademisyenlerin perspektifinden Türkiye’de eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olan faktörlerin sıralama yargılarıyla incelenmesi. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(3), 301–312.
- Gökçearslan, E. (2002). Özürlü çocuğa sahip ailelerin güçlendirilmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (2), 97-106.
- Gül İ. I. ve Karan U. (2011) *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güloğlu, F. K. (2022). Engellilik hakkında kavramsal karmaşanın nedenleri ve Türkiye’deki durum. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(1), 291-315.
- Güney, C. (2018). *15-18 yaş arası ergenlerde beden imgesi ile sosyal anksiyete arasındaki ilişkide kişilik özelliklerinin aracı etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji, İstanbul.
- Güven, Y. (2003). *Özel eğitime giriş*. Adnan Kulaksızoğlu (Ed.). *Farklı gelişen çocuklar*. İstanbul. Epsilon Yayınları.
- International Labour Organization, (2016). The Competitive Ad-vantage of Hiring Persons with Disabilities: An Employer’s Guide to Disability Inclusion at the Workplace, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/--ilo-dhaka/documents/publication/wcms_543490.pdf Erişim Tarihi: 12.07.2022.
- International Labour Office. (2007). Time For Equality At Work: Tackling the Challenges. <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc96/pdf/rep-i-b.pdf> Erişim Tarih: 30.08 2022.
- Işıkkhan, V. (2005). "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Psiko-Sosyal ve Sosyoekonomik Sorunları", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16 (2): 35-52.
- Kaldık, B. (2022). Görme ve Ortopedik Engelli Bireylerin Deneyimledikleri Sorunlar Çerçevesinde Kamu Kurumlarından ve Toplumsal Yapıdan Temel Beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(43), 975-1031.
- Karademir, S. (2008). *Özürlülük Sınıflaması İçin Bir Model Oluşturma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Karataş, K. (2002a). Engellilerin toplumla bütünleşme sorunları, bir sosyal politika yaklaşımı. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 43-55.
- Karataş, K. (2002b). Özürlülere Yönelik Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 1-10.

- Karataş, K. ve Gökçearslan Çiftçi, E. (2010). Türkiye’de engelli kadın olmak: Deneyimler ve çözüm önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 147-153.
- Koç, M. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi Ve Genel Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 231-256.
- Korkut, L. (2009). *Ayrımcılık Karşıtı Hukuk*, Ankara: Adres Yayınları.
- Kökçü, H. (2016). Paternalizm Kavramı ve Örnek Uygulamalar (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Köksal, A. (2010). Türkiye’de engelli istihdamı ve bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurnaz Özdemir, Ö. (2012). Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Tuzla İlçesi Örneği, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1):67-81.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma* (4. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lam, C. M. (2012). Prosocial involvement as a positive youth development construct: A conceptual review. *The Scientific World Journal*(4). doi:10.1100/2012/769158
- Laverty, SM. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3): 21-35.
- Mamatoğlu, N., & Tasa, H. (2018). Engelliye yönelik ayrımcılık ve iş yerinde engelli. *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3(1), 1-10.
- Meşe, İ. (2014). Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(33), 79-92.
- Moustakas C. (1994). *Phenomenological research methods*. CA:Sage, Thousand Oaks.
- Mutluer, S. Y. (1997). *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Özürlüler İçin Uygun Konut Tasarımı ve Çevre Düzenlemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi, Konya.
- Mülayim, A. ve Pala Azsöz, G. (2020). Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilerin Sosyal Hayata Katılımında En Büyük Engel; Yapılı Çevrede Yaşanan Problemler ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Erişilebilirlik Özel Sayısı* (2) , 357-382.
- Naçar, M., Çetinkaya, F., ve Baykan, Z. (2012). Kayseri İl Merkezinde Özürlülük, Sakatlık ve Engellilik Prevalansı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(1). 71-80.

- Nazlı, A. (2012). Öteki Beden: Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. *Sosyoloji Dergisi*, (27), 15-32.
- Oral, A., Aydın, R., Ketenci, A., Akyüz, G., Sindel, D., & Yalman, A. (2016). Dünya Engellilik Raporu: Türkiye’de engellilik ile ilgili konuların analizi ve fiziksel tıp ve rehabilitasyon tıp uzmanlığının katkıları. *Turkish Journal of Phsysical Medicine & Rehabilitation/ Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 1(62), 83-97.
- Özdemir, K. (2012). Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Tuzla İlçesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 57-71.
- Özdemir, R.N. (2020). *Fiziksel Engelli Bireylerin Erişebilirliğinin Belirlenmesi Ve Değerlendirilmesi: Düzce İstanbul Caddesi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Düzce.
- Özhan, E. T. (2017). Engelli Bireylerin Turizm Faaliyetlerine Yönelik Motivasyon ve Beklentilerinin Analizi: Muğla Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 706-725.
- Öztürk, K. (2014). *Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ayrımcılık: Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi: Ankara.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. (Edt:A.Serenli). MÜSİAD Cep Kitapları. İstanbul: Ajansvısta Matbaacılık.
- Özyürek, M. (1998). *Bedensel Yetersizliği Olanlar, Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı* (Çeviri Ed. Kasım Karataş). Ankara: Nika Yayınevi.
- Peterson, G. W., Bush, K. R. ve Supple, A. (1999). Predicting adolescent autonomy from parents: Relationship, connectedness and restrictiveness. *Sociological Inquiry*, 69, 431-457.
- Prilleltensky, O. (2012). Eleştirel psikoloji ve engelli çalışmaları: Anaakımı eleştirmek, eleştiriye eleştirmek. (Fox, Prilleltensky ve Austin, Ed.). *Eleştirel psikoloji* (ss. 329- 349). (E. Erdener vd., Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seyyar, A. (2001). *Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası*, Türdav Yayınları: İstanbul.

- Sevinç, İ. ve Çay, M. (2017). Fiziksel engelli bireylerin üniversite eğitimi sırasında karşılaştıkları sorunlar (Akdeniz üniversitesi örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 13, 219-238.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. F. Çok (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şişman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7 (28), 69-85.
- Şişman, Y. (2014). Engelliler açısından eşitlik, ayrımcılık ve eğitim hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(32), 56–85.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2010).<https://www.aile.gov.tr/media/5597/ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.pdf> Erişim tarihi: 13 Nisan 2023.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2022).Tarihçemiz.https://www.aile.gov.tr/media/108892/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan2022.pdf Erişim tarihi: 16 Haziran 2022.
- Thompson, N.(2001). *Anti-Discriminatory Practice*. Palgrave.
- Toker Gökçe, A.(2013). University Students’ Perception of Discrimination on Campus in Turkey. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 35(1), 72- 84.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2002). *Türkiye Özürllüler Araştırması*. Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı: <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2010). *Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlulerin-Sorun-ve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370> Erişim Tarihi: 12.07.2022.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2011). *Özürllülerin sorun ve beklentileri araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu: Ankara.
- Ünal, V. (2021). Türkiye’de Engellilik Yaklaşımlarının Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45 (2), 235-258.
- Yalom, I. (2008). *Ergen Terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yavuz, F. (2016). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Sorunsalı Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yavuzer, H. (1993). *Ana-Baba ve Çocuk* (6. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, O. ve Erbay, E. (2017). Turkish Social Work Students Perspectives On Diversity: A Pilot Study. *Ljetopis Socijalnog Rada*, 24(1), 101-118.
- World Health Organization, (2009). *World report on disability and rehabilitation*. Publication Data.
- World Health Organization, (2011). *World Report on Disability*. Malta: WHO Press.

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları	35
Tablo 2: Veri tabanında kayıtlı ve hayatta olan engellilerin yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımları	36
Tablo 3: Katılımcılara ilişkin demografik bilgileri	50

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin cinsiyete göre dağılımı .. 35

EKLER

EK-1: Çocuk Katılımı İçin Ebeveyn Onam Formu

ÇOCUK KATILIMI İÇİN EBEVEYN ONAM FORMU

Araştırmanın Adı: **Ortopedik Engelli Ergenlerin Ayrımcılık Deneyimleri**

Sayın ebeveynler,

Benim adım Yücel Fidan. Karabük Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisiyim. Aynı zamanda Bingöl Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesinde Sosyal Çalışmacı olarak çalışmaktayım. Hocam Prof. Dr. Ali Fuat Ersoy danışmanlığında yürütmekte olduğumuz tez çalışması kapsamında yukarıda adı yazılı araştırma için çocuğunuzla görüşme yapmayı talep ediyorum. Çocuğunuzun bu araştırmaya katılmasına onay vermeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Bu çalışma ile ortopedik engelli bireylerin yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmaya 12-18 yaşları arasında ortopedik engeli bulunan çocuklar katılacaktır.

Bu kapsamda çocuğunuza aile, okul, sosyal çevre ve diğer ortamlarda karşılaştığı ayrımcılıkla ilgili sorular sorulacaktır.

Bu araştırma çocuğunuza doğrudan bir yarar sağlamayacaktır. Ancak verdikleri cevaplar yaşanan sorunlara çözüm önerisi olma amacıyla hazırlanacak sosyal politika ve sosyal hizmet önerilerine katkıda bulunma noktasında büyük önem taşımaktadır. Böylelikle çocuğunuzun da dolaylı olarak yarar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Görüşme çocuğunuz için uygun olan bir mekânda yapılacaktır.

Araştırmada çocuğunuzun gerçek adı kesinlikle kullanılmayacaktır. Ancak görüşmemizin kesintiye uğramaması açısından görüşülenlerin kaydedilmesini rica edilmektedir. Ses kayıtları çalışma bittikten sonra imha edilecek ve araştırma dışında başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır.

Araştırmaya çocuklar çocuklardan oluşmak üzere toplamda 20 kişinin dâhil edilmesi planlanmaktadır. Görüşme ortalama olarak 25-40 dakika aralığında sürecektir. Rutin

hayatını ilgilendiren klasik sorular olması nedeniyle görüşme süresince herhangi bir risk ile karşılaşılacağı düşünülmemektedir. Çocuğunuza bu araştırma hakkında anlayacağı şekilde bilgilendirme yapılacak ve araştırmaya katılması için rızası alınacaktır. Onay vermeme ya da araştırmadan ayrılmanız durumunda herhangi bir olumsuz sonuçla karşılaşmayacaksınız.

Araştırmada yer almak tümüyle sizin ve çocuğunuzun isteğine bağlıdır. Katılmayı kabul edebilir veya reddedilirsiniz. Hemen karar vermek zorunda değilsiniz. Ailenizle birlikte oturup çocuğunuzun araştırmaya katılıp katılmayacağınıza karar verebilirsiniz. Eğer olumlu karar belirtir ve görüşmeye katılımını kabul ederseniz çocuğunuz istemediği sorulara cevap vermeme konusunda da özgürdür. Bununla birlikte çalışmadan herhangi bir açıklama yapmadan sadece devam etmek istemediğini söyleyerek çekilebilir. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Çocuğunuzun araştırmadan çekilmesi ya da araştırmacı tarafından çıkarılması halinde, çocukla ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmesi mümkün olmayacaktır. Çocuktan elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinin gizliliği korunacaktır.

Yukarıda bahsi geçen çalışma ile ilgili gönüllülere verilmesi gereken metni okudum ya da sözlü olarak dinledim. Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çocuğumun çalışmaya katılıp katılmak istemediğini onaylamam konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı.

Bu koşullar altında araştırma kapsamında elde edilen çocuğuma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak koşuluyla sunulması ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle beyan ederim.

Aklınıza takılan herhangi bir soru karışında bana ve hocam Prof. Dr. Ali Fuat Ersoy'a aşağıdaki adres ve telefon numaralarından ulaşabilirsiniz.

Velinin Adı Soyadı:
Soyadı:

Araştırmacının Adı

Tarih:

Tarih:

İmza:

İmza:

EK-2: Çocuklar İçin Yarı Yapılandırılmış Form

1. Kendinden kısaca bahseder misin? (Doğduğu yer, yaş, eğitim, vb.).
2. Sence engelli, sakat, özürlü, kısıtlı gibi kullanımlardan hangisi daha uygundur? Lütfen sebebini açıklar mısın?
3. Anne ve baban sana ve diğer kardeşlerine karşı sergilediği davranışlarda sence bir farklılık var mı?
4. Kardeşlerin ile aran nasıldır? Kardeşlerinin sana nasıl davranıyorlar? Lütfen düşüncelerini açıklar mısın?
5. Arkadaşlarınla aran nasıl? Arkadaşlarınla nasıl zaman geçirirsin? Lütfen düşüncelerini açıklar mısın?
6. Şimdiye kadar hoşlandığın biri oldu mu? Bu duygunu karşındakine ifade ettin mi? Bunu söylerken onun sana cevabı neydi? Ne hissettin o an?
7. Öğretmenlerinin sana karşı tavrı nasıldır?
8. Kamu hizmetinden yararlanırken dışlayıcı bir tutumla karşılaştın mı?
9. Sosyal hayatta insanların, ortopedik engelli bireylere tutumları nasıldır? Seni rahatsız eden bir şey var mı?
10. Boş zamanlarını nasıl ve kiminle değerlendirirsin?
11. Ortopedik engelli bir birey olarak toplumda en sık karşılaştığın sorunlar nelerdir? Lütfen düşüncelerini açıklar mısın?
12. Son olarak ortopedik engellilere yönelik ayrımcılık konusunda eklemek istediğin bir nokta var mı?

EK-3: Etik İzin Formu

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-78977401-050.02.04-245494
Konu : Etik Kurul Kararı

29.05.2023

Sayın Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

İlgi : 18.04.2023 tarihli ve 237863 sayılı dilekçe.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 18.05.2023 tarih ve 2023/04-18 sayılı kararı yazımız ekinde sunulmuştur. Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Elif ÇEPNİ
Kurul Başkanı

Ek:Etik Kurul Kararı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: BSV6RNSK2V

Belge Doğrulama Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=4043&eD=BSV6RNSK2V&eS=245494>

Adres: Karabük Üniversitesi Demir Çelik Kampüsü Merkez/Karabük

Telefon: 444 0478

e-Posta: iletisim@karabuk.edu.tr

İnternet Adresi: <http://www.karabuk.edu.tr>

Kep Adresi: karabukuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Nebahat İŞİK
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
KARARLARI

TOPLANTI TARİHİ :18.05.2023
TOPLANTI NO : 2023/04

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 18:

18/04/2023 tarihli Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY'un Etik Kurul form ve ekleri görüşüldü.

Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY danışmanlığında yürütülen “Ortopedik Engelli Ergenlerde Ayrımcılık Düzeyinin İncelenmesi: Bingöl İli Örneği” konulu çalışma kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan çalışmasının etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir.

/ ASLI GİBİDİR

Prof. Dr. Elif ÇEPNİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 2010 yılında Malatya Hekimhan Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini 2016 yılında Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet, 2023 yılında Bingöl Üniversitesi Psikoloji bölümünde tamamladı. 2021 yılında Karabük Üniversite Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. “‘Bingöl’de Özel Eğitim Desteği Alan Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorun”; “‘Suça Sürüklenmiş Çocuklarda Arkadaşlık İlişkileri ve Suçun Nedeni” isimli akademik bildirileri bulunmaktadır. 2017 yılında Bingöl Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesinde sosyal çalışmacı olarak göreve başladı. Yaklaşık 2 yıl hastanenin Tıbbi Sosyal Hizmet Biriminde görev yaptıktan sonra 2019’dan beri Bingöl Çocuk İzlem Merkezinde Adli Görüşmecisi olarak görev yapmaktadır. Tıbbi Sosyal Hizmet Biriminde çalıştığı süre boyunca birçok sosyal sorumluluk projesi yürütmüştür. Halen Bingöl Çocuk İzlem Merkezinde görev yapmaktadır.